Sûfilere Armağan

Tuhfetü'l-Ahrâr

Molla Câmî

Kurtuba Kitap: 6
Tasavvuf: 5
Isbn: 978-975-6743-60-7

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Sertifika No: 1007-34-009092

© Kurtuba Kitap, 2009
Bu kitabın tüm yayın hakları, Kurtuba Kitap'a aittir. Kitabın tamamı ya da bir bölümü izinsiz olarak hiçbir biçimde çoğaltılamaz, dağıtılamaz.

Genel Yayın Yönetmeni
Ahmet Sarmusak

Editör
Ersan Güngör

Kapak Tasarım
Sercan Arslan

İç Tasarım
İrfan Güngörür

(Kurtuba Kitap)
Birinci Basım
Kasım 2009

Baskı ve Cilt
A Ajans
Beysan San. Sit. No:32-4/G
Haramidere / İstanbul
(0212 422 79 29)

KURTUBA
KITAP
(Sahhaflar Kitap Sarayı kuruluşudur.)

Sahhaflar Çarşısı No: 24-26 • 34450 - Bayezid / İstanbul
Telefon: 0212 528 19 78 • Faks: 0212 512 91 20 • kurtuba@kurtubakitap.com

Sûfilere Armağan

Tuhfetü'l-Ahrâr

Molla Câmî

Çeviri
Yusuf Öz

İstanbul 2009

İçindekiler

Çeviriye Önsöz 7

TUHFETÜ'L-AHRÂR 15
- *İlk Münacât* 29
- *İkinci Münacât* 33
- *Üçüncü Münacât* 37
- *Dördüncü Münacât* 41

- *Birinci Na't* 45
- *İkinci Na't* 49
- *Üçüncü Na't* 53
- *Dördüncü Na't* 57
- *Beşinci Na't* 61

- *İlk Sohbet* 79
- *İkinci Sohbet* 83
- *Üçüncü Sohbet* 87

- *Birinci Makale* 91
- *İkinci Makale* 97

- *Üçüncü Makale* 103
- *Dördüncü Makale* 109
- *Beşinci Makale* 115
- *Altıncı Makale* 121
- *Yedinci Makale* 127
- *Sekizinci Makale* 133
- *Dokuzuncu Makale* 139
- *Onuncu Makale* 145
- *On Birinci Makale* 151
- *On İkinci Makale* 157
- *On Üçüncü Makale* 163
- *On Dördüncü Makale* 169
- *On Beşinci Makale* 175
- *On Altıncı Makale* 181
- *On Yedinci Makale* 187
- *On Sekizinci Makale* 193
- *On Dokuzuncu Makale* 199
- *Yirminci Makale* 205

- *Sözün ve Kitabın Sonu* 211

Câmî ve Eserleri Üzerine Bazı Yayınlar 215

Çeviriye Önsöz

Tuhfetü'l-ahrâr, Fars edebiyatının çok yönlü şahsiyetlerinden biri olan Nureddîn Abdurrahmân-ı Câmî'nin meşhur bir mesnevisidir. Şair, edip, ârif ve bilgin bir kişi olarak önemli eserler yazan Câmî, sufîlerin biyografilerini içeren Nefehâtü'l-üns'ü, yedi mesneviden oluşan Heft Evreng'i, Gülistan tarzındaki Baharistan'ı, Molla Câmî adıyla bilinen Arap gramerine dair eseri, manzum kırk hadis tercümesi ve edebî bilgilere dair risaleleri ile, büyük bir üne kavuşmuştur. Molla Câmî unvanı ve Câmî mahlasıyla anılır. Unvanı, daha çok onun ârif ve âlim kişiliğini, mahlası ise şairlik yönünü hatırlatır.

Isfahan'dan Horasan'a göç etmiş bir aileden gelen Câmî, 7 Kasım 1414 tarihinde Horasan bölgesinin Câm iline bağlı Harcird kasabasında doğmuştur. Öğrenim görecek yaşa eriştiğinde babası Ahmed b. Muhammed ile birlikte Herat'a gelerek Nizamiye medresesine yerleşen Câmî, ilk eğitimini bu medresede müderris olan babasından almış; ileri tahsiline Semerkand'da devam ederek aralarında Bursalı Kadızâde Rûmî'nin de bulunduğu dönemin önemli âlimlerinden dersler almıştır. Eğitimini tamamlayıp Herat'a döndüğünde daha sonra

kayınbabası olan Sa'deddîn-i Kaşgârî (ölm.1456) ile tanışmış ve onun önerisiyle astronomi ve matematik bilgini Ali Kuşçu ile görüşmüştür. Bir müddet sonra bir Nakşî müridi olarak önce Şeyh Sa'deddîn-i Kaşgârî'ye, onun vefatından sonra da 'Ubeydullah-i Ahrâr'a (ölm.1490) bağlanmıştır.

XV. yüzyıl, aynı zamanda Timurlular (1405-1506) dönemi şair ve ediplerinden olan Câmî'nin hayatı, 9 Kasım 1492'de Herat'ta noktalanmış; çok yakın dostlarından olan dönemin sultanı Hüseyin Baykara ile büyük devlet adamı ve ünlü şair Ali Şîr Nevâî'nin (ölm.1501) de yer aldığı büyük bir kalabalığın uğurlamasıyla pîri Sa'deddîn-i Kaşgârî'nin mezarı karşısına defnedilmiştir.

Câmî'nin yaşadığı dönem olarak XV. yüzyıl, tarih ilminin, mimarinin; hat, minyatür, süsleme gibi güzel sanatların ilerleme kaydettiği bir devredir. Bu sanatların döneme damgasını vurmasında Şahruh (1404-1447) ve Hüseyin Baykara'nın (1469-1506) saltanat sürelerinde icra ettikleri faaliyetlerin payı büyüktür. Her iki sultan, şehirlerin onarımını, tarım ve ticareti savaşa tercih ederek sosyal yapıyı iyileştirme yolunu benimsemiş, edebiyat ve sanata destek vermişlerdir. Bu dönemde merkez şehirlerinden olan Herat, Semerkand, Tebriz ve Şiraz her bakımdan kalkınmış, özellikle Semerkand ve resim sanatının en önemli merkezi haline gelen Herat, mimari yapılarla donatılmıştır. Bu iki şehrin Câmî'nin hayatında özel bir yeri vardır.

Câmî, Fars edebiyatında Nizamî-i Gencevî ile başlayan hamse geleneğini sürdüren önemli bir şair olarak, önce hamsesini oluşturan beş mesnevi (Tuhfetü'l-ahrâr, Sübhatü'l-ebrâr, Yusuf u Züleyhâ, Leylî vü Mecnûn, Hırednâme-i İskenderî) nazmetmiş ve bunlara daha sonra yazdığı Silsiletü'z-zeheb ile

Salaman u Absal'ı ekleyerek yedi mesnevisini "Heft Evreng" adı altında toplamıştır. Hamsede yer alan eserler, Nizamî ile Emîr Husrev-i Dihlevî'nin mesnevilerine birer karşılık olarak yazılmıştır. Câmî, çevirisi sunulan bu mesnevide de görüleceği gibi kendisinden önce yaşamış başta Nizamî, Emîr Husrev-i Dihlevî gibi mesnevide öncü ve diğer güçlü şairlerin adlarını saygıyla anar, kendilerini örnek aldığını söyler. Câmî'nin bu samimi sözleri, kendisinin takdir duygularının bir ifadesidir.

Şairin edebî kişiliği hakkında yapılan değerlendirmeler, birbirinden farklıdır. Bazı görüşlere göre, Câmî, klasik dönemin son şairidir, şiirde sebk-i Irâkî adıyla adlandırılan üslûbun son temsilcisidir. Kimi eleştirmenler de onun gazellerinin yeni bir dönemi, sebk-i Hindî'yi haber verdiğini öne sürerler. Onun gazellerinde göze çarpan bazı özellikler, 'Sebk-i Hindî'nin ilk emareleri olarak değerlendirilir. Bu yenilikler, şairin üslup ve muhtevada orijinalliği yakalama gayreti içerisinde oluşunun bir sonucu olarak görülür.

Câmî, Hüseyin Baykara ve Ali Şîr Nevâî gibi devlet büyükleriyle yakın ilişkilerine rağmen, eserleri ve şiirlerinde saray ve saray çevresine karşı mesafeli durmuş; onun bu tavrı, çevirisi sunulan bu ve diğer mesnevilerinde yer alan idarî, sosyal ve ahlâkî konularda eleştiri ve önerilerde bulunurken daha özgür davranmasına imkan sağlamıştır. Şiiri bir amaç olarak gören çağdaşı şairler ve dönemin şiir anlayışı da onun eleştirdiği konular arasındadır.

Câmî, klasik Türk edebiyatının önemli temsilcileri tarafından eserleri örnek alınmış bir şair ve yazardır. Onun Türkçe manzum kırk hadis ve Türk tezkirecilik geleneğinin oluşumunda katkısı büyüktür. Kendisinin Anadolu'daki şöhretinde kuşkusuz, Nevâî

ve Lamiî Çelebi'nin Câmî'nin önemli eserlerinden yaptıkları manzum ve mensur tercümelerin de payı vardır. Fatih Sultan Mehmed'in şairi İstanbul'a daveti, II. Bayezid'in mektupları ve takdir mahiyetindeki destekleri; külliyatının özel kütüphaneler için yazdırılması gibi eserlerine gösterilen ilgi, onun itibar ve saygınlığını ortaya koyar. En önemli eserleri, edebiyat nazariyesine dair risaleleri ve bazı mesnevileri tercüme ve şerh edilmiştir. En tanınmış eserlerinden olan Baharistan, değerli mütercimler tarafından tercüme edilmiş ve son çevirisi, Adnan Karaismailoğlu tarafından yapılmıştır (2002).

Heft Evreng'te yer alan yedi mesneviden de bazılarının tercüme ve şerhleri vardır. Bunlardan Yûsuf u Zuleyhâ adlı mesnevinin, Karamanlı şairlerden Kârnî Mehmed ve Kâmûs-i Fârisî yazarı Kayserili Mehmed İzzed Paşa (ölm.1914) tarafından manzum tercümeleri yapılmıştır. Ref'et'in çevirisi 'Tercüme-i Yûsuf u Zeliha' adıyla basılmıştır (İstanbul, 1873, Şeyhzâde Fehmi Efendi Matbaası, 16 s.). Salamân u Absâl'ın, Absâl u Salamân adıyla Lâmi'î tarafından manzum çevirisi yapılmıştır. Bu mesnevinin Türkçe çevirilerinden biri eski (Kıssa-i Salamân u Absâl, çev. Abdülkerim b. Hüseyin el-Amasyavî, İstanbul, 1882, Cerîde-i Askerî Matbaası, 16 s.), diğer ikisi yeni harflerle basılmıştır. Tuhfetü'l-ahrâr üzerine yine iki tercüme ve şerh mevcuttur. Bu tercüme ve şerhlerden biri, asıl adı Pîr Muhammed olup on altıncı yüzyıl şairlerinden olan Bursalı Rahmi Çelebi'ye (ölm.1566), diğeri de Osmanlı bilginlerinden olup, Sa'dî'nin Bostan ve Gülistan'ı başta olmak üzere, Farsça birçok önemli esere Türkçe şerh yazmış olan Şem'î Şem'ullah (ölm.1600-01)'a aittir. Şem'î Tuhfetü'l-ahrâr üzerine 1597'de tamamladığı bu şerhi, Mısır'da valilik yapmış olan ve Sultan III. Mehmed (1595-1603) sefere çıktığında İstanbul'da kay-

makam olarak bulunan Hasan Paşa'ya sunmuştur. Bu değerli şârih Câmî'nin bir diğer mesnevisi olan Sübhatü'l-ebrâr'ı da şerhetmiştir. Bu mesnevi üzerine bir yüksek lisans çalışması da yapılmıştır (Hicabi Kırlangıç, "Câmî'nin Subhatü'l-ebrâr Mesnevisi ve Çevirisi", AÜ SBE, Ankara, 1989, 194 s.).

Tuhfetü'l-Ahrâr, Hamse'nin birinci, Heft Evreng'in üçüncü mesnevisidir. Hicri 886 (1481) yılının Ramazan ayı içerisinde yazılan bu mesnevi, sufîlere, bilhassa şairin sevgi ve saygısının bir nişanesi olarak şeyhi Hâce Nâsıruddîn Ubeydullâh'a ithaf edilmiştir. Tuhfe, Arapça bir kelime olup, "hediye" ve "armağan" anlamındadır. Ahrâr ise, Arapça "hur" (hür, özgür) kelimesinin çoğulu olup özgür kişiler anlamına gelir. Ayrıca "ahrâr", Câmî'nin de bağlı bulunduğu Nakşibendi tarikatının şeyhlerinden olan Nâsıruddîn 'Ubeydullâh'ın lakabıdır. 'Ubeydullâh'a intisab etmiş kişilerin oluşturduğu Nakşî kolu, Ahrâriye olarak adlandırılmıştır.

Tuhfetü'l-ahrâr, mensur bir hamdele ile başlar. Bu girişte biri Tanrı'ya şükür, diğeri Peygamber'e salât ve selâm niteliğinde olan iki rubai yer alır. Daha sonra mesnevinin yazılış sebebi açıklanmıştır. Câmî, kendisine örnek aldığı ve üstat kabul ettiği Nizamî-i Gencevî'nin Mahzenü'l-esrâr ve Husrev-i Dihlevî'nin Matla'u'l-envâr adlı mesnevilerini övmüş, adı geçen bu iki eserin edebî bakımdan üstünlüğünü dile getirmiştir.

Eserde tevhide ayrılan beyitlerde, besmelenin anlam ve önemi üzerinde durulmuş, besmeleyi oluşturan harfler, çeşitli benzetmelerle yorumlanmıştır. Besmelenin ardından Tanrı'ya şükür konusu işlenmiştir. Tuhfetü'l-Ahrâr'ın münacât kısmında, dört münacât yer alır.

İlk münacâtta, Tanrı'nın varlığına, cömertliğine ve bağışlayıcılığına dair kanıtlar açıklanır. Tanrı'nın mutlak varlık oluşu, insanın Tanrı'yı tam olarak kavrayamayışının nedenleri, Tanrı'ya sığınma ve Tanrı'dan dileme, diğer münacâtların konusudur. Dördüncü münacât, şiirde ve şairlikte başarı dilekleriyle sona erer.

Mesnevide beş na't yer almakta ve bu na'tlarda, sırasıyla, Peygamber'in hakikati, Peygamber'e övgü, miracı, mucizeleri ve şefaati konuları işlenmektedir. Bu bölümlerden sonra, şair, bağlı bulunduğu Nakşibendî tarikatının kurucusu Behâüddîn Muhammed b. Muhammed Buhârî-i Nakşbendî (ölm.1389) ve Hâce-i Ahrâr adıyla da anılan Nâsıruddîn Ubeydullâh'ı (ölm.1490) över. Bu iki Nakşî büyüğüne ayrılan beyitlerden sonra 'söz' bölümüne geçilir. Şair, söz ile can arasındaki ilişkiyi işler.

Bu iki övgü bölümünden sonra üç 'sohbet'e yer verilmiştir. Bu sohbetler, şair ile mürşidinin karşılıklı konuşması şeklinde sunulmuş ve bu konuşmalarda, Tanrı gerçeğini şüphesiz bilme mertebeleri olan ayne'l-yakîn, hakka'l-yakîn ve ilme'l-yakîn dereceleri açıklanmıştır.

Sohbet bölümünden sonra makalelere geçilmiştir. Tuhfetü'l-Ahrâr'da yirmi makale bulunmakta ve her makalede ayrı bir konu işlenmektedir. Câmî mesnevinin son makalesini oğlu Yusuf'a ayırmıştır. Eser, "Sözün ve Kitabın Sonu" başlıklı hâtime ile son bulur.

Çeviriye, Murtazâ Muderris-i Gîlânî tarafından 1370 hş. (1991) yılında Tahran'da Mesnevi-yi Heft Evreng adıyla yapılan neşirde yer alan Tuhfetü'l-ahrâr metni (ss.366-443) esas alınmıştır. Tercüme sırasında, Şem'î'nin şerhinden (Şerh-i

Tuhfetü'l-ahrâr, Ankara Milli Kütüphane Mf. 1994 A 2260) de istifade edilmiş, ayrıca matbu metin ile şerhte mevcut Farsça beyitler karşılaştırılmış ve tespit edilen beyit farklılıkları, matbu metin için "Heft Evreng", şerh için "Şem'î" kısaltmasıyla dipnotta gösterilmiştir. Şem'î'nin lüzumlu görülen bazı izahları özetle, şerhte naklettiği ayet ve hadisler ise, çevirileri yapılarak yine dipnot halinde verilmiş ve şârihten yapılan alıntı ve nakillere aynı rumuzla işaret edilmiştir.

Kitabın sonunda, Nureddîn Abdurrahmân-i Câmî'nin eserlerinden yapılmış ve yeni harflerle basılmış çeviriler ile bazı inceleme ve yayınları içeren bir bibliyografya verilmiştir.

Çevirideki eksikliklerin ve hataların bağışlanması dileğiyle

Yusuf ÖZ
KONYA-2003

TUHFETÜ'L-AHRÂR

Esirgeyen, Bağışlayan Allah'ın Adıyla

Bütün âriflerin kalbini kendi kemâl sırlarının mahzeni ve bütün kendisini vasfedenlerin dilini kendi cemâl nurlarının doğuş yeri kılan Yüce Tanrı'ya şükrederim.

-Rubai-
O'nun kemâl sırlarının hazinesi, biziz
O'nun cemâl nurlarının aynası, biziz
O'nun celâl perdelerini kaldıran, biziz
O'nun ihsan telleriyle çalıp söyleyen, biziz

O'nun ihsan ve bağış mücevherlerini dizen, O'nun ihsan ve bağış sayfalarını neşreden Resulü Muhammed'e; onun soyuna ve nesline selâm ederim.

-Rubai-
Onun soyu ve nesli, aşk ve vefa âleminin yüce kişileridir.
Doğruluk ve sefa meclislerinin en üst makamında otururlar.
Herkes zamanenin pençesinde çırpınıp durur, ama onlar,
El çırparlar ve "Allah bize yeter"[1] derler.

1 Kur'ân, Talâk, 2: "Allah'a güvenen kimseye O yeter." (Şem'î, 7b).

Hamd, salât ve selâmdan sonra; bu kitap, yokluk atölyesinde aramakla toplanmış birkaç sedef parçası, Câmî'nin hazırladığı tevazu meclisinin süprüntüsüyle elde edilmiş kırık dökük bir testidir. Benim bu kitabımın, değerli bilge Şeyh Nizamî'nin şahlara lâyık mücevherler değerinde olan Mahzenü'l-esrâr'ının[2] zincirine takılacak ya da Emir Husrev-i Dihlevî'nin söz ve anlam yenilikleriyle dolu yaldızlı kadehi Matla'u'l-envâr'ı[3] yanında adı anılacak kadar bir değeri yoktur. Çünkü Acem'in doğru ve düzgün konuşanları, kelime zenginliği, ibarelerin sağlamlığı yönüyle Mahzenü'l-esrâr'ın niteliklerini açıklama konusunda yetersizdirler. Matla'u'l-envâr ise, anlamların inceliği, sembollerin güzelliği itibarıyla ilginç şiir yazan şairlerin, bu eserin benzerini yazma konusunda kekemeliklerini itiraf ettikleri bir derecededir. Ancak, bu yarı olgun meyve varlık ve yokluk bahçesinde bittiğinden, bu tam açmamış gonca alçak gönüllülük ve bağlılık dikenliğinde yeşerdiğinden "Allah tevazu gösterenleri yüceltir"[4] hadisi gereğince, umulur ki temiz kalpli kardeşlerin kerem sofrasına yiyecek, vefa dostlarının beğeneceği burun açıcı koku olur.

---

2 Nizamî-i Gencevî (ölm. 1212, 1214): Genceli Nizamî, Doğu edebiyatının en büyük epik şairidir. Mahzenü'l-esrâr, Hüsrev ü Şîrîn, Leylâ vü Mecnûn, Heft Peyker ve İskendernâme adlı meşhur mesnevileri, onun Hamse'sini oluşturur.

3 Emîr Husrev-i Dihlevî (ölm. 1325): Hindistan'da yaşamış büyük mesnevi şairidir. Beş bölümden oluşan bir Divan'ı vardır. Hamse'sinde, Matla'u'l-envâr, Şîrîn u Husrev, Mecnûn u Leylâ, Âyîne-i Skenderî ve Heşt Behişt adlı mesneviler yer alır.

4 Hadis: "Kim tevazu gösterirse Allah onu yüceltir. Kim kibirlenirse Allah onun burnunu yere sürter."

Fenâ mızrabıyla[5] teli gevşek şu kırık saza vurdun, ey Câmî!
Makamsızlık makamında çalar ve gür sesle itibarsızlıktan[6] söylersin, fakat
Dinleyiş, tutkularla dolu bu karanlık sarayda bu nağmeye lâyık değil,
Bînevâlık[7] makamında âşinâlık rumuzunu anlayanın dışında.
Bu kitap cömertlik kulağıyla duyulsun, bağışlama iyiliği ile bağışlansın...

Söze Besmele İle Başlama Hakkında

Çünkü "besmele"nin 'be'sindeki diş, hakîm olan Tanrı'nın hazine kapısının anahtarı ve 'sin' sesi kerem sofrasına davettir
"Bismillahirrahmanirrahim", kerem sofrasının salâsıdır.[8]
Cömertliğin bereketi söz sofrasını kurup eski bir destanla perdeyi açtı.
Büyücünün kaleminden "Allah adıyla başla" diye bir hışırtı çıktı.
Henüz pişirilmiş bir yemek koyuldu sofraya. Bir tadına bak; nedir, nasıldır?

---

5 Fenâ mızrabı: "Ruhanî yok oluşa ilişkin haller" (Şem'î, 11[b]).

6 Makamsızlık ve itibarsızlık: "Yoklukta yok oluş hali; seyr ve sülûkta son mertebeye ulaşanların halleri. Bu beyit, Melâmilik tarikati mensuplarının hallerine işaret eder." (Şem'î, 11[a]).

7 Bînevâlık: "Varlığı yok etme sebebiyle insanî vasıflardan sıyrılarak ruhanî tasarrufa erişip ilâhî vasıflarla vasıflanmak" (Şem'î, 11[b]).

8 Büyük düğün ve ziyafetlerde çok sayıda sofra kurulup bol ve çeşitli yiyeceklerle donatılır, mahalle halkı ve o semte yakın olanlar salâ verilerek bu ziyafete davet edilir (Şem'î, 13[a]).

5

Tatmasan da sana yeter nefis kokusu, sana yeterli can gıdasıdır hoş kokusu.

Buradaki temiz canların toprağına ola ki bu sofradan bir kırıntı düşer.

Kim bu sofranın başına uğrarsa, onun "Bismillah" ile başlaması hayırlı olur.

Bu konağın yağmacısı olan şeytanın boynu, bu besmele hançeriyle vurulmuştur.

Bu hitapta 'sin'in izinde olan 'be', kitabın anası (ümmü'l-kitâb) olmak itibarıyla meme ucuna benzer

10

Sen, kalbinin ve ruhunun gıdası için onun memesinden bir bebek gibi süt emesin diye.

'Mim'in de birleşmesiyle her ikisi "bism" olmuş ve korku kılıcına karşı senin muskan olarak "besem" (ben yeterim) okunmuş.

'Rahman' kelimesinde cennet yeşilliğini andıran 'çimen' şeklini bir gör!

Siyah renkli yazısıyla "Besmele cennetten bir çimendir" diye müjdeler.

'Be' (ebcet hesabında) iki olup iki kanatlı bir kapı olmuştur ve bu kapı, saâdet ağaçlarıyla bezeli bahçenin girişidir.

15

Onun 'sin' harfi Cebrail'in kanat yelinden Selsebil'in[9] yüzüne halkalar bağlamıştır.

9 Selsebil: Cennette, suyu tatlı olan ve şırıl şırıl akan pınar, ırmak. Kur'ân, İnsan, 18: "O pınara "Selsebil" denir."

Gözünü aç da her 'mim'deki çeşmeyi ve onlardan akan tesnîm[10] suyunu gör.

Besmele'deki her 'elif', meyveli bir ağaçtır; meyvesi yüce Tanrı'nın ilâhî marifetidir.

Besmeledeki 'lam' harfleri, basiret sahiplerinin gönüllerine tuzaktır.

'Ha' gönül avı peşinde olan iki kement gibi o lülelerle bitişmiştir.

20

Düğün ve eğlencenin doruğu olan 're' ile elin o cennet hûrîsinin eteğine değer.

'Ha' ebced hesabında heşt (sekiz)'i gösterir, ama behişt (cennet)'ten müjde verir.

'Elif'in ona son, 'mim'in baş olduğu 'nun' harfi, kevser havuzunun suya gark olmuş balığı gibidir.

Nidâ yâ'sını hatırlatan 'ye', sana "Bu yana gel" diye seslenir.

Çaba adımını düşünerek atıp bu sözün çimeninden güzelce geç.

25

Çünkü 'Bismillahirrahmanirrahim' sureler arasında kısa bir âyet olarak indirildi.[11] Onda surelerden daha fazla sır gizlidir.

O 'be' ve 'sin' harfleri, 'Yâsin' suresine benzer ve besmelenin yazılışında bütün harflerin başında gelir.

10 Tesnîm: Cennet ırmaklarından birinin adı; cennette odaların ya da cennette olanların üzerinden akan çeşmenin adı. Kur'ân, Mutaffifin, 27-28: "Onun katkısı gözdelerin içtiği yüce kaynaktandır."

11 Kur'ân, Neml, 30.

Onun ilk na'tı en güzel ifadeyle, Rahman suresini andırır.

Öğretmen onun dersini öğretirken, 'ha' ve 'mim' harflerini bazen 'hâmîm' anlamıştır.

'Re'lerin başındaki iki elif ve lam harfinin iki lam-elif'e işaret ettiğini gör.

30

Besmelenin 'nun'undan sonra gelen 'elif', 'Nun' ve 'Kalem'den[12] perde açmıştır.

Harflerinin siyahlı beyazlı satırı, sana 'nur' ve 'duman'ı[13] hatırlatmıştır.

Onun fethası ezel hazinesini açmış, onun kesresi arzu kadehini kırmıştır.

Onun 'cezm' şekli bir halkaya benzer ve akıl kulağı her zaman o halkaya asılıdır.

'Lam' ve 're' harfleri üzerinde olan şeddenin omzu, hidâyet yolu Hüdhüd'ünün[14] başına taçtır.

35

'Be'nin noktası, sır sahiplerinin zırhıdır; niyaz toprağında umut tohumudur.

'Nun' harfinin noktası defi belâ için ateşe konmuş nazar otudur.

---

12 Kur'ân, Kalem, 1. ayete işaret edilir.

13 Nur, Nûr suresine, duman Duhân suresine işarettir (Şem'î, 18[b]).

14 Hüdhüd: Güvercinden küçük, kahverengi bir kuştur. Kur'ân'da (Neml suresi, ayet 20) Sebe'den Süleyman Peygamber'e haber getiren kuş olarak adı geçer.

Diğer iki nokta da, gözbebeği gibi mülk[15] ve meleğin[16] gözüne ışık vermiştir.

Saydığında on dokuz harftir, ancak on sekiz bin âleme bereket ulaştırmıştır.

Besmele, 'rahîm' sıfatıyla sona erer ve 'rahîm' sıfatında 'hatm' (son) şekli açıkça görülür.

40

İşte bu, işin sonunun rahîm sıfatı olduğuna dair Yüce Tanrı'nın iki delilidir.

Kur'ân-ı Kerîm'in Fatihası Olan ve Sır Kapılarını Açan Besmelenin Ardından İlâhî Hamdın Zikri Hakkında

Bu sözün ardından, kalemin her mektubun başına yazdığı,

Tanrı'ya şükürdür. Çünkü "ol"[17] kalemiyle nefes sayfasına söz yazar.

Çünkü bu yeni söz, O'nun kelâmı olduğu için O'nun övgüsü dışında kullanılamaz.

Ancak O'nu övmek ifadenin ötesindedir. Dil ne söylerse söylesin, dilin söylediğinden de yücedir.[18]

45

Konuşmak ve O'nu övmek... Bu nasıl bir övgüdür? Akıl ve O'nu dilemek... Bu nasıl bir tutkudur?

15 Mülk: süflî âlem (Şem'î, 20^{b}).

16 Melek: ulvî âlem (Şem'î, 20^{b}).

17 Kur'ân, Yâ-sin, 82: "Bir şeyi dilediği zaman, O'nun buyruğu sadece, o şeye "Ol" demektir hemen olur." (Şem'î, 22^{b}).

18 Şu hadise işaret vardır: "... Sana layık olduğun senayı yapamam. Sen kendini sena ettiğin gibisin" (Şem'î, 23^{b}).

Söz, şairin kendi duygularına göre rüzgâra saldığı birkaç gevşek düğümden başka bir şey değildir.

Düğümde hiçbir gevşeme olmaz ise de, işi o ilmeğe bırakmamak iyi olur.

İlmeklerle dolu bir ipliğin yüz düğümünü çözseler de, bu düğümler içinde hiçbir şey yoktur.

Akıl bu zorluğu çözmede kendini kaybetmiş, bunu düşünürken ipin ucunu kaçırmıştır.

50

Çünkü O'nun inciye lâyık düşünce ipliği burada baştan başa düğümlerle dolar.

Bu iplik tespihi andırır, çünkü ona da boncuk gibi yüz düğüm atılmıştır.

Akıl o ipliği tespih gibi eline almış, onunla kendi âcizliğini sayar.

Âcizliğinden dem vurmayacak kişi olabilir mi? Bu işin sonu âcizlikten başka nedir ki?

Her şuurlu kişinin her şeye gücü yeten ebedî varlığın kapısında aczini itiraf etmesi hayırlıdır.[19]

55

Cömertlik madeninin mücevherine misine takan, varlık düzenini bir sıraya koyan O'dur.

Beşerin seherini aydınlatan, meleklerin gecesine meşale yakan,

19 "Şükürde âciz kalmak, şükür gibidir." Kur'ân, Kasas, 88: "... O'ndan başka her şey yok olacaktır..."; Kur'ân, Bakara, 255: "O, diri, her an yaratıklarını gözetip durandır."; Kur'ân, Mülk, 1: "Allah yücedir ve O her şeye Kâdir'dir." (Şem'î, 25ª).

Gelenlere[20] keramet sofrasını kuran, diretenlere[21] selâmet malını veren,

Kıdem[22] kaf'ının kalesine 'ol' çeşmesini yapıp kalemin yarığından akıtan,[23]

Karanlık geceleri gündüze eriştiren,[24] meslek ehline işlerini nasip eden O'dur.

60

Yararı olan her özün koruyucusu, secdesi olan her alnın kıblesidir.

Güneşin siperine çember çizen; rüzgârın okçusu, suyun zırhçısı,[25]

Sanatkârların kusurunu gizleyen, af dileyenlerin özrünü kabul eden,

Aklın sevda[26] ateşine su serpen, aklın niyaz eline güç verendir.

Temiz, arı kalplilerin eğe taşı, ölümlülerin hazinesinin sarrafıdır.

---

20 Gelenler (âyendegân): Allah'a vâsıl olanlar, veliler, (Şem'î, 26[b]).

21 Diretenler (pâyendegân): İtaat, aşk ve muhabbetten nasip almamış olanlar; Allah'tan ve O'nun yüce dergâhından uzak olanlar (Şem'î, 26[b]).

22 Kıdem: Her şeyde önceliği olan; Allah'ın sıfatlarından.

23 Hadis: "Allah'ın ilk yarattığı, ruhumdur.", "Allah'ın ilk yarattığı, nurumdur.", "Allah'ın ilk yarattığı, kalemdir." (Şem'î, 26[b]).

24 Kur'ân, Fâtır, 13: "Allah, geceyi gündüze katar, gündüzü geceye katar." (Şem'î, 26[b])

25 Kur'ân, Fâtır, 12: "İki deniz bir değildir. Birinin suyu tatlı ve kolay içimlidir; diğeri tuzlu ve acıdır..."

26 Sevda: Aklın halel, zaaf ve noksanına sebep olan hastalık (Şem'î, 29[a]).

65

Tedbirler kaleminin ucunu kıran, yazgılar defterine kalem çekendir.

Kendisinden korkanların ömrünün esenliğidir,[27] O'nu bilenlerin hallerinin aydınlığıdır,

Hayat rüzgârıyla canı yenileyendir; kâinat atölyesinin işçisidir.

O'nun yaratıcılığı 'kef' ve 'nun' ile kalemi yaratınca, ona binlerce yazıyla kılavuzluk yapmıştır.

Bu defterin yaprağının ilk satırı her şeyden soyutlanmış meleklerdir.

70

Özleri maddeden uzak, makamları biçimlerden üstün oluştur.[28]

Onların ebedîlik yakaları yok oluştan dolayı aşınmamıştır, etekleri suya çamura bulaşmamıştır.

Onların hareketleri özel hünerlerle yapılır. Onlar öldürücü tabiat pençesinin eziyetinden kurtulmuşlardır.[29]

Devam ve sebat iklimi[30] yön ve sınır bakımından onlara dar gelmez.

İkinci satır, pergel gibi bir nokta çevresinde hızla dönen dokuz lacivert göktür.

---

27 Kur'ân, Yûnus, 62: "İyi bilin ki, Allah'ın dostlarına korku yoktur, onlar üzülmeyeceklerdir." (Şem'î, 30[a]).

28 Kur'ân, Tevbe, 3: "Allah'ın ve Peygamber'inin, puta tapanlardan uzak olduğunu..." (Şem'î, 30[b]).

29 Kur'ân, Tahrim, 6: "... Allah'ın kendilerine verdiği emirlere baş kaldırmazlar, kendilerine buyrulanları yerine getirirler." (Şem'î, 31[a]).

30 Devam ve sebat iklimi: ulvî âlem (Şem'î, 31[b]).

75

Onlar, meleğin mesajıyla hareket eder, onların dönüp durması akıl fikir işidir.

Hepsi irade çevganıyla[31] saadet meydanından atılmış toptur.

Belki semaa kapılmış sufî gibidirler. Bu sema nedeniyle bir sufî gibi sürekli cezbe halindedirler.

Onlara nur bağışlayan, dönüşlerinin her devrine bir başka nur ihsan etmiştir.

Üçüncü satır dört harften[32] başka bir şey değildir. Ancak bu dört şeyde garip simgeler vardır.

80

Feleğin kubbesinin altında her ne varsa, bu dört şeyden oluşmuştur.

O'nun kudreti o dört şeyi birbirine karıştırmış ve her an ondan yeni bir oluş yaratmıştır.

Nedir ilk oluş? Cansızlar; çünkü oluş hareketinden dolayı O'nun kapısında ilk onlar bekledi.

Vakar makamına dağ oturmuş, itaat kaidesinde karar kılmış.

O'nun hazinesinin bekçisi olan maden, koynunu yakut ve elmasla doldurmuş.

---

31 Çevgan: Guy oyununda kullanılan ucu sivri uzun veya başı eğri el sopası.

32 Dört harf: Dört harfli Arapça bir kelime olan 'unsur' ve 'unsur ile de enâsır-ı erbaa (ateş, rüzgâr, su ve toprak) kastedilmiştir. Mutasavvıflar bu dört unsur ile nefsin dört mertebesini sembolize ederler: Ateş nefs-i emmârenin, rüzgâr nefs-i levvâmenin, su nefs-i mülhimenin, toprak nefs-i mutmainnenin sembolüdür.

85

Her bir mücevher ayrı bir değer kazanmış; başka bir tacı parlatmıştır.

Bundan sonra sıra bitkilere gelmiş; hemen serpilerek salınmaya başlamışlar.

Ağaç, toprağın yarığından başını çıkartarak bir süre sonra göklere erişmiş;

Dal ve yapraklarından tahtırevan kurarak, gölgesinde oturanlara ferah bir mekân sağlamış.

Bazen tomurcuklarıyla akçe saçmış, bazen meyveleriyle kerem sofrası kurmuş.

90

Bitkilerden sonra canlıların oluş hareketi başlamış, çamuruna bengisu akar olmuş.

His yoluyla maksadın kokusunu alarak koşa koşa amaca yönelmiş.

Kendi isteğiyle yerinden kalkarak gönlünün istediği yere gitmiştir.

Bütün bunların sonuncusu insandır. Dünya işi onunla sağlamlaşmıştır.

İnsan, düşüncede ilk, yaratışta en son gelmiş, düşünen ve çalışan bir varlık olarak yaratılmıştır.

95

İnsanın avucuna akıldan bir lamba koymuş ve onu mumlara ve lambalara muhtaç etmemiştir.

Akla duyulardan yardımcılar vermiş, akıl o yardımcılarla her amaca kılavuz olmuştur.

Görme duyusunu görmekle müjdelemiş; siyah ve beyaz ile yol göstermiştir.
Sağdan soldan haber duysun diye işitme duyusuna dışarıdan iki kapı açmış;
Dünyanın tadından, tuzundan nasiplensin diye tatma duyusunu dile vermiştir.

100

Yumuşaklık ve sertliği ayırt etme hazinesi olan dokunma duyusunu, avuca peşin ödemiştir.
Koklama organı olan burnu, bahçenin gül ve reyhanıyla bir kokulu goncaya çevirmiştir.
Bu beşi insanın bedeninde zahir olan duyulardır. Diğer beşi gizli işçilerdir.[33]
Bunlar aklın yardımcılarıdır, bunlar akıl için seçilmişlerdir
Akıl, onların yardımıyla yaratıcıyı tanısın diye.

105

Akıl kulluk kemerini sıkıca kuşanmalıdır, çünkü kulluk yüz hayatın sermayesidir.
Bu hayat, süresi hiç bitmeyen bir hayattır, Ulu Tanrı'nın şefkat gölgesi altındadır.
Ey Câmî, bilinçli biriysen kul ol, bu ebedî varlığın kölesi ol.
O'na kulluk, gerçek hayattır. Hayat budur ancak, vesselâm...

33 Gizli işçiler (Havâss-ı hiss-i bâtına): 1. Hiss-i müşterek, 2. hayâl, 3. mutasarrıfa, 4. vâhime, 5. hâfıza (Şem'î, 35[a]).

İlk Münacât

"Yüce Tanrı'nın Cömertlik ve Bağışının Tanıkları ve Varlığının Delillerine İşaretleri Kapsar"

110

Ey has sıfatı zatı ile vacip olan Tanrı! Varlıkların silsilesi sana bağlıdır.

Senin varlık bağışlayıcılığın art arda gelmese, bu silsile birbirine karışır.

Evren ve menziller, senin cömertliğinin tanığı, senin varlığını kanıtlamanın kesin delilleridir.

Dünya yuvarlağı seninle yörüngesini buldu, toprak katmanları seninle oturuştu.

Yakut, altın ve maden dolu keseyi dağın kuşağına senin kudretin bağladı.

Düğümlediğin söz incisini göğüs sedefinde sen büyüttün.

115

Senin lütuf terbiyen, bahçe benzeri olan şu dünya arsasının bahçıvanıdır.

Onun sarı gülü güneş çeşmesidir; felek yuvarlağı onun nilüfer goncasıdır.

Ay çevresindeki onun nergis tasçığı, şafak vakti yaban gülünün cilvelendiği yerdir.

Ülker, onda bir tomurcuk sürgünü, kızıl şafak onda kırmızı bir lâledir.

Onun erkin zambağı, özgürler;[34] onun yeşilliği, ayak altına düşmüş olanlardır.

120

O erdemli insanlar onun servisidir, çünkü yoksulluktan yarar bulmuşlardır.

Zâlim feleğin elinden gökçe elbise giymiş ve beli bükülmüş kişi, menekşedir.

Güleç yüzlü güzellerin boyu onun gül dalıdır; kan olmuş dar gönüller onun goncasıdır.

Onun bülbülü, nutuk çayırında atışan ozanlardır.

İşte yabansı görülen bütün bu eserler, her şeye gücü yeten Tanrı'nın varlık sıfatına tanıktır.

125

Biz sana yöneliriz, çünkü senin her şeye gücün yeter.[35] Yabansı olanların düzenini sağlayan sensin.

Bahçıvan eğer bahçeye güzellik vermezse, bahçe, seyredenin gönlüne dert olur.

---

34 Özgürler (âzâdegân): Dünyevî ilgi ve kayıtlardan arınmış kişiler, fukaralar (Şem'î, 40[b]).

35 Kur'ân, Bakara, 20: "Doğrusu Allah her şeye kâdir'dir."

Fakat her bir süs ile onu sergilerse, onun her yaprağı bir defter olur.

Onun varlık kaidesi ve kendi sanatındaki becerisi ve ustalığı o deftere kaydedilir.

Bahçeyi boyayan sensin, bahçe biziz. Boyacılık sanatının atölyesi, biziz.

130

Senin sanatınla gül gibi kızarmış yüzümüz ile, senin süslemelerini yorumlarız.

Dil kılıcını çekmiş zambak gibiyiz, senin irfanının kılıcını çalarız.

Sen vardın ve bu gönül yakan bahçe yoktu. Sen yine olursun, ama bu gece ve gündüz meydanı olmaz.[36]

Bekâ[37] denizi sensin ve diğerleri serap.[38] Başlangıç senden ve dönüş yine sanadır.[39]

36 Kur'ân, Kasas, 88: "O'ndan başka her şey yok olacaktır..." Hadis: "Allah vardı, Onunla birlikte hiçbir şey yoktu." (Şem'î, 42[b]).

37 Bekâ: Var olmak, devam etmek; kalıcılık, ölmezlik.

38 İşaret edilen ayet: Kur'ân, Nûr, 39: "...serap gibidir. Susayan kimse onu su zanneder." (Şem'î, 43[a]).

39 Kur'ân, Bakara, 156: "Biz Allah'tan geldik ve elbette O'na döneceğiz." (Şem'î, 43[a]).

İkinci Münacât

"Tanrı Hakikatinin Öz Varlık ve Mutlak Varlık Olduğu Konusundaki İşaretleri İçerir"

Ey varlık sancağımız sana göre yokluk olan Tanrı! Hiçbir şey yoktan var olmaz, her şey seninle vardır.

135

Senin zâtın hem varlık, hem var edicidir, yeni ve eski âlemin yaratıcısıdır.

Varlık sensin, mutlak varlık sensin; var olan varlık doğrusu sensin.

Mecaz sarayında var olmayan her şeyin, elbette varlığa ihtiyacı olur.

Kimseye muhtaç olmayan, varlıktır; bu itibarla herkese karşı üstünlüğü vardır.

Adın sanın yok, ama bütün ad ve sanların üzerinden salınarak geçersin.

140

Yer ve gök senin kereminden faydalanır, yer ve göğün nispeti sana göre birdir.

Canın bedenle iç içe olması gibi sen her şeyde olsan da,[40] pis ve temizin karışmasından uzaksın.

Teşbih edenin gözü senin cemâlini göremez; tenzih edenin aklı senin kusursuzluğunu kavrayamaz.

Tenzih devesi tek başına kalınca bayındırlıktan çıkıp çöle ayak bastı.

Teşbih devecisi yükünü vurunca meradan çıkıp çamura saplandı.

145

Ey bayındırı da çölü de yaratan Tanrı! Senin varlığın hem her şeysiz, hem her şeyle.

Sende bu iki sıfat ancak birlikte vardır, çünkü birbirlerinin sınırını aşmazlar.

Sana teşbihte bulunmak seni tenzih etmektir; seni tenzih etmenin bundan başka bir sınırı yoktur.

Sen saf nursun ve sende bir toz zerresi bile yok. Sen her şeyi kaplayan okyanussun ve senin bir kıyın yok.

Senin bir kıyın yok, ancak dalgalardan yüz bin cevherin düşer kıyıya.

150

Binlerce şekille göründüğün ve gösterdiğin, senin dalgandı.

40 Kur'ân, Fussılet, 54: "Allah, şüphesiz her şeyi bilgisiyle kuşatandır."

Senin zâtının perdesinde olan her sır senin ilim aynanda göründü.
Görünüşleri zâtı yansıttı ve zât, biçimlerin tekrarıyla zevât oldu.
Hepsinin toplandığı meclis, âlemdir; bu meclisin parlaklığı Âdem ve âdemoğullarından gelir.
Sana göre, Âdem kimdir, âlem hangisidir? Senden başka bir ad ve san yoktur.

155

Senden başka çok şey görünse de, bu arsada senden gayrı kimse yoktur.
Kim dünyada senden daha iyi tecelli edebilir ve kendi tecellisinden dolayı gizli kalabilir?
Sen her yerde hazırsın,[41] oysa ben diyar diyar seni arıyorum çırpınarak.
Elden ayaktan düşersem elimi tut. Sen benim yardımcımsın ve dönüş sanadır.[42]

41 Kur'ân, Hadîd, 4: "Nerede olursanız olun, O sizinle beraberdir."

42 Kur'ân, Bakara, 156: "... ve elbette O'na döneceğiz."

Üçüncü Münacât

"Tanrı'nın Şuhûd Nurundan İnsanoğlunun Gaflet Etmesinin Nedeni, Onun Feyzinin Devam Etmesi ve Varlığının Sürekli Oluşudur. Eğer O Feyzin Bir An Kesildiği Varsayılsa, Herkes Onun Anlamını Kavrardı Sözlerini Açıklar"

Ey her şeyin ortaya çıkışı senin varlığınla olan Tanrı! Senin cömertlik ve bağışın her şeyin yarar sermayesidir.

160

Bizim yeni ve eski mucidimiz sensin, bizi yaratan ve bizi yok eden sensin.

Bu atölyede olan işçiler, 'lâilâhe'de olan 'lâ'nın ateşinden yanmışlardır.

'Lâ'dan bir şeye kurtuluş yoktur, ancak sana vardır. Çünkü 'tebâreke ve teâlâ' hükmü sana mahsustur.

Bağış feyzin peş peşe erişirse, kişi onu nasıl kavrayabilir?

Bu yarı ciddi, yarı şaka yuvarlağın altında, zıt ancak zıddıyla anlaşılır.

165

Yokluktan eskilerin nurlarını kaldır ve 'levh'[43] yazısından da kalemi uzak tut.

Ruhanîlerin elinden tesbihi çek, nuranîlerin[44] safına gedik aç.

Arşı[45] kürsinin[46] üzerinden kaldırıp yeryüzünün üzerine bırak.

Kürsinin direğini yeryüzüne görn ve ona "alçaklık tozuna otur" diye söyle.

Yeşil kubbede bir deprem oluştur; bir iki üç şişeyi birbirine vurarak parçala.

170

Feleğin belinden kuşağı çöz, feleğin yayından bir ok at.

Ülker'in düğümünü çöz; ikizler burcunu birbirinden ayır.

Bu meranın semiz boğasını, yok oluşun dünyayı yutan arslanına bırak.

Ecel orağıyla onun başağını kes; yok oluş yolu için onun azığını hazırla.

Unsurlar bahçesinin toprağı güzeldir; suyu tatlı, havası çekicidir.

175

İçerisinde ateş renginde açmış bir gül vardır. Onun goncası arşın gül bahçesidir.

---

43 Levh: Belli bir süre ile sınırlanmış yazı ve takdir; Kur'ân-ı Kerîm; küllî nefs.

44 Rûhânî ve nûrânîler: melekler (Şem'î, 49ª).

45 Arş: En büyük felek.

46 Kürsi: Emir ve yasak alanı.

Bu bahçeye yıldızlardan dolu yağdır; dallarını, yapraklarını kır, dök.

Onun en seçkin meyvesi insanoğludur. Onun lezzeti de mahremlik tadındandır.

Onun olmuşunu da, yeşilini de toprağa dök. Onun başına ecel rüzgârıyla toprak ele ki,

Hepsi yaratıcının sen olduğunu, bütün bu güzellikleri senin yarattığını bilsinler.

180

Varlık ve ebedîlik ancak sendendir; ölüm ve hayat ancak sendendir.

Kıdem mülkünde "Mülk kimin içindir?" sorusuna senden başka sancak açacak kimse yoktur.

Câmî kötü kaderinden dolayı Husrev sancağı[47] gibi başı dik değilse de,

Yoksulluk sancağından dolayı ona yücelik ver,[48] sancak altında ona makbullük gölgesi ver.

47 Husrev: Husrev, İran'ın Sâsânîler sülalesinden Enuşîrevân-ı Âdil'in torunudur. 'Pervîz' lakabı ile birlikte anılır. Beyitte aynı zamanda şair Emîr Husrev-i Dihlevî'nin "Matla'u'l-envâr" adlı mesnevisine işaret vardır.

48 Hadis: "Kim Allah'a tevazu gösterirse, Allah onu yüceltir." (Şem'î, 51[b])

Dördüncü Münacât

"Cömertlik ve Ululuk Sahibi Yüce Tanrı'ya Sığınma Hakkında Olup Bu Niyet ve İsteğin Gerçekleşmesi Hususunda Başarı Dileğidir"

Ey cömertliğiyle işleri yoluna koyan, yaralara iyileştirici merhem süren Tanrı!

185

Nazar sahiplerinin göz aydınlığısın, uzlete çekilenlerin perdesisin.

Her zorluğu çözensin, her sevgili kuluna kıble gösterensin.[49]

Bir köşeye çekilmiş temiz kullara azık, toprağa tohum saçanlara salkım verensin.[50]

---

49 Kur'ân, En'âm, 117: "... doğru yolda olanları da en iyi O bilir." (Şem'î, 52[b]).

50 Kur'ân, Talâk, 3: "... ona beklemediği yerden rızık verir." Kur'ân, Bakara, 261: "Mallarını Allah yolunda sarfedenlerin durumu, her başağında yüz tane olmak üzere yedi başak veren tanenin durumu gibidir." (Şem'î, 52[b]).

Meslek erbabının gücü kuvveti, birliğe inananların birlik kıblesisin.

Bahar gelininin saçını tarayan, dal budağın boğumuna muska bağlayansın.

190

Havaya döktüğün lütuf çiğinden dolayı gülün kulağına inci gerdanlığı asılmıştır.

Mahrem gönülde cemâlinden bir mum vardır, fakat mahrum yürek senin için yanık içinde.

Sana kulluk en güzel sanattır; seni düşünmek her düşüncenin özüdür.[51]

Talep ayağı çıkış yolunu sende buldu; gücün kolu iş yapma gücünü senden aldı.[52]

Bilakis en gerçek işçi sensin; bütün kollar senin kolunun yenidir.

195

Sen yapmadıkça biz yapamayız, sen vermedikçe biz ne alabiliriz?

Bu keşmekeşlik atölyesinde senin dışında elinden bir iş gelen kimse yoktur.

İbadet yüzünü ancak sana döneriz, yardım umudunu ancak senden bekleriz.[53]

51 Hadis: "Bir saat düşünmek, bir yıl ibadetten hayırlıdır." (Şem'î, 54[a]).

52 Hadis: "Bütün güç ve kuvvet Allah'tandır." (Şem'î, 54[a]).

53 Kur'ân, Fâtiha, 5: "Ancak Sana kulluk eder ve yalnız Senden yardım dileriz."

Avucumuza başarı meşalesini koyup arayışın gizli evine yol göster.
Çünkü gönül ehli şiir meclisi düzenlediğinde, sır şarabını gönül kadehiyle sunar.

200

O şaraptan bir yudumcuk da Câmî'ye ulaştır; şiirinin parlaklığını Nizamî'den eriştir.
Çünkü Câmî toprak gibi değersizdir. Ona Husrev'in meyhanesinden bir yudum içki dök.
Nizamî makamında vardır kafiye. Kafiye taksimine lâyık mıdır Câmî?
Yüksek rütbeli Husrev'in başına dervişin elinden bir gül yakışır mı?
Bu nefes benim alçak himmetimden ve bu heves zayıf karakterimdendir.

205

Fakat senin cömertliklerin olmasa, benim umut ipim nasıl gevşer?
Nizamî gibi yüz, Husrev gibi bin tane de olsa, söz kadehinden yudumlamak bana da yakışır.
Hepsine karşı şiirde bana üstünlük bağışla, dini yasalara uygunluk derecesi kazandır.
Özellikle Peygamberlerin Efendisi'ne na'tta şiirimin derecesini hepsinden üstün kıl.

Birinci Na't

"Derece ve Manevî Varlığı İtibarıyla Bütün Mümkün Hakikatlere Nispeten Peygamber (s.a.v.) Hakikatinin Önceliği Konusunda Bilgi Verir"

Evrenin şeref burcunun güneşi, kâinat sedefinin kutusunun incisi;

210

Öncelik okyanusundan kopan ilk oluş hareketi,[54] yokluğun varlık zincirini kıpırdatan (O'dur).

İhsan kalemi yazıya geçmeye hazırlanınca, her şeyden önce şu ifadeyle başladı:

Bunun ön sözünün giriş beyti ebcettir;[55] ilk harfi de Ahmed'deki 'elif'tir.

Birlik noktası boyunu yükseltince Ahmet için bir elif düzmüştür.

---

54 Hadis: "Allah'ın ilk yarattığı, ruhumdur." (Şem'î, 57[a]).

55 Ebcet (ebced): varlıklar (Şem'î, 57[b]).

O dosdoğru elif, ruhlar âlemi çemberini çap gibi ikiye ayırmıştır.

215

Bu çemberin yarısı kıdem âlemi, diğer yarısı yokluğa karışacak varlıklar âlemidir.

Temiz elleriyle o iki yaydan hedefe ok atmıştır. Sen çok yaşa!

Bu dergâhta en üst makama oturan odur ve "Ben bir peygamberdim"[56] sözü buna delildir.

Henüz Âdem'in balçığı su görmemişken onun yüzünde peygamberlik mumu yanıyordu.

Feleklerin minberinin yüceliği ondandır. 'Levlâke'[57] hutbesinin parlaklığı ondandır.

220

Felek bu altın ipli çadırı o İslâm Peygamberi'nden başkası adına kurmadı.

Ay, yalnızca hidâyete erdirici mumun hatırı için bu sarayın kubbesi oldu.

Onun ruhundan ateş alevi toplamadan güneş meşalesini yakmadılar.

Onun endamına göz atmadan arşın direğini yükseltmediler.

Onun tebessümü cihana can üfledi; diriltme pâyesi İsâ'ya erişti.

---

56 Hadis: "Âdem, su ile çamur arasında iken ben nebî idim." (Şem'î, 58[b]).

57 Hadis: "Sen olmasaydın bu kâinatı yaratmazdım." (Şem'î, 58[b]).

225

Onun yıldırımı Musâ vadisinden sıçrayıp onun eline bir nur parıltısı olarak düştü.[58]

Tûbâ'nın[59] boyu onun boyunun bir gölgesi, Sidre[60] onun şeref sarayının bir basamağıdır.

Onun cömertlik kadehinin damlası, Selsebil; onun göğünün kuşu Cebrail'dir.

Onun mübarek alnı apaçık nur, onun terkisinin halkası sağlam urgandır.

En yüce gök onun terkisine tutunmak isteyince kürsiye oturdu.

230

O güneş gibi ve güneş onun sabahıdır; sabah güneşle aydınlanır.

Aydınlık onun yüzünden yansımasaydı onun sabahı bu ışığı nereden bulurdu?

Bu yuvarlakta doğru bir kural vardır: Önce sabah olur, sonra güneş parlar.

---

58 Kur'ân, Kasas, 30 ve 32: "Oraya gelince kutlu yerdeki vadinin sağ yanındaki ağaç cihetinden.." "Elini koynuna koy, lekesiz, bembeyaz çıksın." (Şem'î, 60ª).

59 Tûbâ: Tanrı'nın kudret eliyle diktiği, kökü yukarı, dalları aşağıya doğru olan cennet ağacı.

60 Sidre (sidretü'l-müntehâ): Sonun sınırı; Cebrail'in bulunduğu makam; yolculuğun, amel ve bilginin sona erdiği nokta; arştaki yüksek, kutsal ağaç. Ayrıca bkz. Kur'ân, Necm, 14, 16.

Işık saçan odur ister önce olsun, ister sonra; ışıkların kaynağı ancak odur.

Câmî, kötü alışkanlıklarından uzak dur da zerre gibi bu ışığa gark ol.

İkinci Na't

"Peygamberliği Gökten Daha Yüce Bir Makam, Ululuğu Güneşten Daha Aziz Bir Gölge Olan Mirac Hakkında"

235

Sabah vaktinden daha iç açıcı; bütün gün ve gecelerden daha mübarek bir geceydi.

Onun siyah kâkülü devlet miskini açıcı, onun beyaz perçemi saadet ışığını artırıcıydı.

Bağış şimşeği o gece parlamakta, kayra bulutu o gece inci saçmaktaydı.

Ebedî devlet, iki cihanın ona köle olduğu Efendimizin yardımına koştu.

Aşk, onun can damarını çekmeye, kalp sevgili için çarpmaya başladı.

240

Gözyaşları kirpiklerindeki uyku yolunu vurdu; gözyaşlarından dolayı talep yolunu su bastı.

O keramet saçan bulutun çisentisi, maksat yolundan tozu kaldırınca

Melekler ülkesinden, küfür ehlinin kirlerinden de arınmış bir elçi
Gelerek, yıldırım gibi Burak'ı[61] getirdi; baştan ayağa nurdan bir şekildi.
Sanki gökte dolaşan alaca bir göktaşı, ay gibi gökte seyreden bir binekti.

245

Onun gidişi okun yaydan fırlayışıydı, onun fırlayışı mekânların aşılmasının kanıtıydı.
Göz onun adımını geçemedi. Onun gidişi de duruşu da birdi.
"Ey iyilerin sâkisi" dedi, "Kalk bu dönen kubbeye bir yudum dök!"
"Yeryüzünü yüce arşa çevirdin, arşı da yeryüzü gibi yolluk yap."
O, doğru yolun yolcusudur, sapmamıştır; O, aydın düşünceli kılavuzdur, azmamıştır.[62]

250

Esrâ (yolculuk)[63] pelerinini göğsüne takıp onunla gece yolculuğu giysisini kuşandı.
Burak'a binerek ufuklara, "İşte bu ayrılıktır" dedi.
Kâbe'den yürümesi ile Mescid-i Aksâ'da durması bir oldu.
Oraya bir an ayak bastı. Kudüs'ün hareminde bir an konakladı.
Oradan da yolculuk kemerini sıkıca bağlayarak ilk sarayın yolunu tuttu.

61 Burak: Peygamberi mirac gecesi Hakk'a götüren bineğin adı.
62 Kur'ân, Necm, 2: "Arkadaşınız Muhammed sapmamış ve azmamıştır." Aynı sure ayet 17: "Muhammed'in gözü oradan ne kaydı ve ne de onu aştı." (Şem'î, 65[b]).
63 Kur'ân, İsrâ, 1: "Kulu Muhammed'i bir gece..." (Şem'î, 65[b]).

255

Güneş, ayın evinin kapısına vardı. Halkayı bir vurmakla kapı açılıverdi.

O eve yüz eda ve nazla girdi ve evdekiler binlerce yalvarış ve yakarışla

Secde ederek onun ayağını öptüler, dua ve övgü davulunu çaldılar.

"Ey insanların ve meleklerin kapına sığındığı Peygamber! Bize geldin ve bu ne şerefli bir ziyarettir.

Geldin ve gelişin çok mübarektir, senin yüzünü görmek son derece sevindiricidir.

260

Yolunun toprağı başımıza taç olsun, ömrünün her gecesi mirac gecesi olsun."

Ev ev aynı şekilde dolaştı, Tûbâ'nın gölgesinde dinlendi.

Yine oradan sancak açarak Cenâb-ı İlâhî'nin katına dikti.[64]

Sohbet arkadaşı, "Bir adım daha atsaydım"[65] sözünü söyledi ve sohbet şerefinden yoksun kaldı.

O makamdan daha yükseğe ayak bastı. Arş, onun ayağı altına başını koydu.

265

Canın vücudundan beden hırkasını çıkarıp onun omzuna ihsan kaftanını attı.

---

64 Kur'ân, Hadîd, 4: "Gökleri ve yeri altı günde yaratan, sonra arşa hükmeden..." (Şem'î, 67ᵇ).

65 Hadis: "Bir adım daha atsaydım, yanardım." (Şem'î, 67ᵇ).

Bu hırkadan mücerret olanın coşkusunun çekiciliği birken yüz olmuştur.
Yön ve sınırlardan aştı. Yüce Tanrı'nın nur cibinliği onun perdesi oldu.
Varlık karanlığı ondan uzaklaştı. O nur perdesi ile perdelendi.
Kim o perdenin ardına geçip fısıltıyla konuşabilir?

270

Bu söyleşi perdeden dışarıdır, bu konuşma kısa tutulursa iyi olur.
Peygamber o perdede görebildiklerini görüp dile getirilmeyen şeyleri de dinledi.
Binitini sır iklîminden[66] mecaz haremine[67] sürmek üzere izin aldı.
Göklerde olanların safına geçti. Alçak gönüllülüğü ile insanların şerefi oldu.
Gelip tekrar evinin kumu üzerindeki yatağına girdi. Yatağında henüz can besleyen bedeninin sıcaklığı vardı.

275

Ashab, o temiz hazineden kendi kısmetlerini istediklerinde,
İsteyen her ashabın gönlüne istediği miktarda nasip saçtı.
Onun o karanlık gecede gidip gelmesi bir anda olmuştu; ne garip!
Evet, o, yerin ve göğün nuruydu. Zaman, nurun yolculuğuna sığmaz.
Âlem o nurla aydınlanır. Uzat elini Câmî ve onun eteğini tut.

280

Yürü, belki oradan bir aydınlığa kavuşursun; bir yol bulur, bir yere ulaşırsın.

66 Sır iklimi: ilâhî âlem (Şem'î, 69ª).
67 Mecaz haremi: yeryüzü (Şem'î, 69ª).

Üçüncü Na't

"Sayı Sınırını Aşan ve Söz Koşuğunun Kuşatmaktan Âciz Kaldığı Mucizeleri Hakkında"

Ey parlak ayın hırkasının yarılması[68] senden olan Peygamber! Huzurunuzda güneş itaat etti.

Peygamberlik sarayı seninle yükselince, Kisrâ'nın[69] sarayı çöktü.

Bulut, başınızın üzerine şemsiye açar; güneş şemsiyenizin gölgesinde oturur.

Yeryüzünde hiç kimse gölgeni göremedi. Güneşin gölgesi de nurdur ancak.

---

68 Kur'ân, Kamer, 1: "Kıyamet saati yaklaşır, ay yarılır." (Şem'î, 71ª).

69 Kisrâ: Kastedilen, İran'ın Sâsânî sülalesinin 21. padişahı Enuşîrevân-ı Âdil (531-579)'dir. Adeletiyle ün salmış bir hükümdardır. Kisra lakabının ilk defa bu padişaha verildiği rivayet edilir. Ayrıca şu hadise de işaret vardır: "Ben, adaletli padişahın zamanında doğdum." (Şem'î, 71a).

285

Senin ruhun, beden pisliğinden arınmıştı ve bu toprak yığınına henüz gölge salmamıştı.

Senin gözün hem öncesinden, hem sonrasından bütün âlemi gözün önündekini görmesi gibi önceden görmüştü.

Sen ruhsun ve hiçbir taraf sana görünmez değildir; gözünüzde ön ve arka birdir.

Sen mumsun ve her şeye ışık senden ulaşır; mumun önü arkası olmaz.

Kara taş senin avucunda tespih eder. Kalbi kararmışlara ise o tespih ızdırap verir.

290

Cömertlik denizi senin avucunla dalgalanır ve o dalgaların araları senin parmaklarının aralıklarıdır.

Binlerce, binlerce aç ve susuz o aralıklardan su içti, lokma yedi.

Toprakta kökleri çok sağlam olan hurma ağacı buyruğunla yerinden fırlayarak,

Söylediğin tarafa salına salına gitti, dediğin yerde durup dikildi.

Önünden geçtiğin ve düşmanın garazından dolayı sana kale olan o mağaranın kapısına

295

Niçin perde ördü bir canlı? Neden diğeri de yumurta bıraktı?

Sana düşmanlarından bir zarar gelmesin diye... Sen, birini güvercin, diğerini örümcek sansan da!

O gece yarısı sana sunulan yemek, "ebîtü" (geceledim) sofrasından bir rızık olarak verilmişti.

Onun tadı "yet'amenî" (beni doyurdu), suyu "yeskînî" (beni içirdi)[70] idi. İşte sana hazmettirici yemek ve içecek.

Senin dudağın ceylan lokmasını ağzına aldığında, lokma dudaklarında inleyip

300

Şöyle dedi: "Zehirliyim yeme, bu şeker zehrin acılığını giderse de!"

Elinle saçtığın bir avuç kuma,[71] kalp gözü kör olanların gözü hedef oldu.

Nur, sürme gibi göze kefildi, ancak düşmanın gözüne mil oldu.

Senin çalgıcın olan şu âciz Câmî, mucizelerini anlatmaya güc yetiremez.

Cevher içeren maden kılıca dönüştüğü gibi, kehribar da belki buluta dönüşür.

305

Câmî utangaçlığını toprağa dökerek senin na'tınla parlak bir cevher istedi.

---

70 Hadis: "Rabbimin yanında geceledim; O beni doyurdu ve içirdi." (Şem'î, 74ª)

71 Kur'ân, Enfâl, 17: "... Attığın zaman da sen atmamıştın, fakat Allah atmıştı." (Şem'î, 74ª)

Dördüncü Na't

"O Hazretin Nurundan Edinme ve Huzuruna Kabul Edilme Hakkında"

Ey Yesrib'deki[72] otağında uykuda olan Resul! Kalk, çünkü Doğu ve Batı harap oldu.

Perişanız; uzat elini kefeninden ve bize bahadırlık göster.

Asiliğinden dolayı zamana tövbe ettir, fitne fesattan İslâmı özgürlüğüne kavuştur.

İsa'nın tahtını gökten yere indir; Mehdî'nin[73] sancağını kahramanca göğe dik.

310

Deccal'ın[74] varını yoğunu onun eşeğine yükleyip onu yokluk çölüne sür.

---

72 Yesrib: Medine şehrinin eski adı.

73 Mehdî: Ahır zamanda ortaya çıkarak dünyaya adalet getireceğine inanılan kişi; Ebu'l-Kâsım Muhammed b. Mehdî (doğ. 255/868), Şia mezhebinin on iki imamından sonuncusu.

74 Deccal: Kıyamete yakın bir zamanda ortaya çıkıp insanları yanlış yola çağıracağına inanılan bir gözü kör, diğer evsafı bilinmeyen ve en büyük fitne olarak kabul edilen yaratık.

Alçakların başından saltanat tacını al, devleti güçsüz kişilerden kurtar.

Hâkimleri devlet makamından uzaklaştır; zâlimden mazlumun hakkını al.

Müftünün kalemi de lokma kapmak için hırs parmağı gibi uzamış.

Kaldır ceza elini ve kalemi kırıp kamış gibi onun tırnağına sok.

315

Kendini düşkünlüğe vermiş geveze vaiz, makamını minberden yükseğe kurmuş.

Sözü, verdiği fetvadan üstün olmadığı için kürsüsünü onun başında parçala.

Manastıra yeni bir kural getir; meyhanenin eşyasını kapı önüne koy.

Biat edenlere sünnet yolunu göster; uzlete çekilenlere şeref kapısını aç.

İki yüzlülük hırkasını yüz parçaya ayır, sahtekâr canı bedenden yoksun bırak.

320

Şeytanın harmanına kıvılcım sal, hile tespihinin boncuklarını kır.

Senin hazinen uzun süre toprak altında gizli kaldı, senin nurun uzun zaman dünyada görünmedi.

Din ülkesi, güneş yüzünün parıltısıyla aydınlanıyordu.

Ayrılık yıldırımın cihanı yakınca, geceyi dostlarının meşalesi aydınlattı.[75]

Onların meşalesini de felek söndürünce, hidayet sabahı, uzun ve karanlık bir geceye döndü.

325

Bid'at karanlığı her yeri bürüdü. Hatta dünya yas elbisesi giydi.

Keşke yükselişinin zirvesinden dönüşün olsa, cemâlinin nuru yeniden doğsa.

Âlemin gözü seninle aydınlanır, dünya cehennemliği seninle gül bahçesi olur.

İnananlar gölgende sancak açarlar, inançsızlar yok olmaya yüz tutarlar.

Câmî senin bir sevenin olduğu için yüzünü bile görmeden tutkundur sana.

330

Eğer cana can katan dudağınız buyurursa, ayağınıza kapanıp can versin.

75 Hadis: "Ashabım yıldızlar gibidir, hangisine uysanız doğru yolu bulursunuz."

Beşinci Na't

"Umutluların İsteme ve Günahkârların Şefaat Dileme Edebi Hakkında"

Ey kavmi Arap, lakabı Ümmî olan Peygamber![76] Senin kölendir hem İranlı hem Arap.

Naz zirvesinden parlamış güneşin gıptasısın; senin batın Yesrib, doğun Hicaz.[77]

Ebtah[78] ve Yesrib halkı çevrendedir. Doğulu ve batılı olanlar kapının toprağıdır.

Araba kılıç çal, çünkü fesahat sendedir. Acemi avla, çünkü melâhat sendedir.

335

Eğer kalemini mürekkebe banmıyorsan, yazıda parmakla gösterilmiyorsan da,

76 Kur'ân, A'raf, 158: "... Allah'a ve okuyup yazması olmayan, haber getiren peygamberine... inanın." (Şem'î, 80[b]).

77 Hicaz: Arabistan yarımadasının batı kesimine verilen ad.

78 Ebtah: Mekke şehrinin eski adı.

Söyle sabahın lamba isine gerek duymasın. Söyle bahçen karga ayağına gerek duymasın.

Çünkü senden okurlar, senden yazarlar.[79] Sen okuyup yazmasan da ne dert!

Siyah, beyazlık umudunu senden alır; beyaza siyah sürmemen iyi olur.

Bu kadar okuman yeter, çünkü hitap etmişsin, yolunu şaşıranları Tanrı'ya çağırmışsın.

340

Tanrı'ya davetin sırasındaki konuşmalarınla, âlemin kulağı incilerle doldu.

Siyah boncuk bu sandıkçığa uzak kalsa ya da kıvılcımlar bu burçtan ışık vermese,

Bundan dolayı sandıkçığı suçlamak olmaz, bundan dolayı bu burca bir karanlık erişmez.

Yakut dudağın şeker saçtığı zaman can ülkesini tatlandırır.

Senin övgücün olan duygularımın papağanı, tatlı sözler söyleme arzusundadır.

345

Ola ki övgücülüğü, şeker ülkesinden şeker saçmayı yinelerim.

Günah, yoluma cefa dikeni saçtı. Dudaklarını açıp günahımın bağışlanmasını dile de

Düşsün bu yük boynumdan, bir kurtuluş kokusu gelsin benden bana.

79 Hadis: "Ben ilmin şehriyim, Ali de kapısıdır." (Şem'î, 81[b]).

Kendimden kurtulmuş olarak toprağını öpeyim, senin temiz bahçenin kapısına yüz süreyim.
Konuşan gönül ve suskun dilimle, coşkun gönlümden bir çığlık koparayım.

350

Sana diyeyim ki: "Ey efendim, yoksulluğuma, âcizliğime, perişanlığıma ve ihtiyarlığıma bir nazar eyle.
Derin dertlerden dolayı elifim lâm oldu, halimi anlatan şu bir iki söze kulak ver.
Bütün kirlerimle geldim; bağışını, bağışlamanı bekliyorum.
Parmağınla etrafıma bir çember çiz de feleğin dönüşüne karşı elimin arkası yerde olmasın.
O çember feleğin tehlikesine, zamanın yanlışına karşı bana güven kalesi olsun.

355

Bütün âfetlerden esenlik içinde oturayım, senin sarayında Câmî gibi kalayım."

"Tarikatların Kutbu, İnsanların Kurtarıcısı, Millet ve Dinin Kutlu Efendisi, Nakşibend Adıyla Meşhur Buharalı Muhammed'in Menkıbesi Hakkında"

Bu nakışlı yuvarlağın kubbesi altında her nakşa daha ne kadar bağlı kalacaksın?
Nakşı bırak nakışsıza doğru git. Gözünü her nakşa ne diye ipotek edersin!
Nakış perde gibidir ve sen perişanlığından dolayı örtülü olandan örtüye yöneldin.

Örtülü olandan bu perdeyi kaldır at, uyuşuk gönlünü sıcak tut.

360

Onun yardımı olmaksızın ruhundaki bu perdeden kurtulmak senin elinde değildir.

O saf cevher öyle her yerde olmaz, onun madeni Buhara toprağıdır.

Sikkeyi önce Yesrib ve Buthâ'da bastılar ve son nöbet Buhara'da çalındı.

O sikke üzerindeki yazıdan Nakşibend şeyhinin nakışsız gönlü dışında, kimse yararlanamadı.

Hâce, kulluk için saffet safında kulluk kemeri bağladı.

365

Dine kıymet tacını o koydu, din kapısındaki arzu kilidini o açtı.

Yakîn merkezi onun birlik noktası, din kaftanı onun soyutlama hırkasıdır.

Yokoluş sırrını kimse ondan daha güzel anlatamadı, bekâ incisini kimse ondan daha iyi delmedi.

Onun başlangıcı her sonun sonu; onun sonundan ise, temenni cebi boş!

Onun gölgesinin halıda gezinen ayağı vardır, onun makamının arş üzerinde ayağı vardır.

370

Onun dış görünüşü şer'î ölçüye uygundur, onun canı ve hayatı şer'î sofradandır.

Hakk'ı arayanları kendine has nazarlarıyla batıl düşünceden kurtarmıştır.

O bağış hazinesine kim ulaşırsa, artık başlangıç yükünü sona çekmiş demektir.

Vatanda yolculuğun rehberi, fakat meclis halkasının yalnız oturanısın.

Akla sırdaş olmadan soluk almamış, düşüncesi adımını geçmemiştir.

375

Kendiliğinden öyle hızlı yolculuğa çıkmıştır ki, nazarı adımından geri kalmamıştır.

Halvetîlerin[80] çilehanedeki kırk günü gibi o da uzlet süresince yay gibi bükülmüştür.

Bak nasıl iki yüz kafileyi yayla avladı, üstelik kirişsiz yayla.

Alâmetlerden anlaşıldığı gibi, alâmetlerin yok oluşu bir alâmet oldu.

Kendi makamlarını kat ederken sıfatsızlığı kendi zâtının sıfatı olarak buldu.

380

Onun pîrlerinin bağlı olduğu zincir, esirlerinin sağlam halkasıdır.

O zincirin narası dünya arslanlarının safını titretir.

80 Halvetî: Şeyh Ebî Abdullah Sirâcüddîn Ömer b. Şeyh Ekmelüddîn Ehcî tarafından kurulmuş tarikata mensup kişi; karanlık ve dar bir yerde ibadetle vakit geçiren, çok az yiyen, az uyuyan kişi.

Onun adını hakaretle anan alçaklar, adlarını sağduyu levhasından silerler.

Yarasanın gözü gündüz kördür, yoksa güneşten nefret etmezdi.

Onun ruh kuşu bu eski tuzaktan kurtulup Sidre'ye oturdu, Tûbâ'ya yerleşti.

385

Hiçbir şeye muhtaç olmayan, her şeye gücü yeten padişahın katında makamın kutlu olsun!

"Cenâb-ı İrşâd-Penâhî Hâce Nâsıruddîn Ubeydullah'ın[81] *-Yüce Tanrı Onun İrşad Gölgesini Talipler Üzerinde Kıyamete Değin Devam Ettirsin- Devlet Dileyen Duası Hakkında"*

Ubeydullâh'a mahsus fakrın görkemi, cihanda ulu sultanlık nöbetini çaldı.

Fakr özgürlüğünün bilincinde olan özgürlerin efendisi (Hâce-i Ahrâr), Ubeydullah'tır.

Ne başı ne sonu olan bu yeryüzü,[82] onun gözünde bir tırnağın üstü gibidir.

Onun eline geçen bir tırnağın üzerinde nasıl olur da fakr yolunda yenilir?

390

Onun gönlü denizin en derin yeri, çokluk sureti onun kıyısının incisidir.

---

81 Nâsıruddin Ubeydullah (ölm.1491): Hâce-i Ahrâr adıyla bilinen Nakşibendi şeyhlerindendir.

82 Kur'ân, Nisâ, 97: "Allah'ın arzı geniş değil miydi? Hicret etseydiniz ya!" (Şem'î, 89[b]).

O dibi bulunmayan derinlikten bir kabarcık, dokuz kat göğe kubbe olur.[83]

İnci saçan kalemine nem verince, Cengiz'in sitemnâme (Cengiz yasası)'sini yıkadı.

Nesih ve rik'a hatla yazılmış zulüm mektuplarının yazısını onun kalemi sildi.

Onun mektubu şehirlere ışık verir, onun şehri (Buhara) ikinci hayırlı şehirdir.

395

Sultanlar, onun kapısının kulağına halka olmuşlar, onun mübarek yüzünden şeref bulmuşlardır.

Tatlı dudağından şeker saçtığı zaman, ruhların kuvvetini şekerle karıştırır.

Melekler, sofrasının sineği olup onun şekerliğinden nasiplenirler.[84]

Onun çevresinde olan dostlar halkası, onun dua ve niyazlarından yararlanırlar.

Her emniyet cemaatinin dairesidirler. Onun merkezi, cemiyet noktasıdır.

400

Onların o doğruluk ve sevap kâbesine nispetleri, saf altın zincir gibidir.

Sonsuza kadar o zincir kopmasın, günlerin boynu ona bağlı kalsın.

---

83 Hadis: "Ben ne yeryüzüme, ne de göğüme sığarım. Fakat inanmış kulumun kalbine sığarım." (Şem'î, 90[a]).

84 Hadis: "Kim Allah ile birlikte bulunmak isterse, tasavvuf ehli ile birlikte otursun." (Şem'î, 91[a]).

"Sözün Mutlak Erdemi -Onun Erdeminde Kesinlikle Söz Yoktur- Hakkında"

Söz bahçesinin ilk esintisi, çimeni bezeyen hafif rüzgârdır.
Sabah vakti o esinti çıkınca, bu çimenin kurusunu da yeşilini de bezemiştir.[85]
O nefesten önce kalem var olmuş, yokluk kamışlığında yeşermiştir.

405

Kalem sözün hakkını vermişse de, söylemeye gerek yok, o da sözden doğmuştur.
Sözden doğduğu için söze gelip, bu sırdan perdeyi söz kaldırdı.
Söz, sırları perdeleyen, seslerin ölüsünü diriltendir.
Yürek ferahlatan söz olmadan, şarkı okuyan çalgıcının nağmesi ölüdür.
Onun sazı söz ile açılınca, onun sesi dinleyenlere can verir.

410

Diriliğini nefesle kanıtlayan kişinin canı, sadece hoş sözle can olmaz.
Nefes kalıptır ve canı da sözdür; bu nefesi âşıklardan dinle.
Söz, içi hava dolu düğümler ise de, onun düğümlerinde yüzlerce ferahlık incisini gör.
Her düğümde belki iyi bir cevher vardır ve o cevhere de başka bir düğüm bağlanmıştır.

85 Hadis: "Gizli bir hazine idim, bilinmemi istedim; bilinmem için mahlukâtı yarattım." (Şem'î, 91[b]).

Bir kelimeyi evirip çevirseniz de akla göre düğüm (grih), cevher (güher)den başka bir şey değildir.

415

Söz, bu sese ve harfe bağlı değildir. Söz kuşunun garip bir nağmesi vardır.

Sözden kalbine bir sır olarak düşenlerden, sen yeni bir anlam elde edersin.

Sözden anlayanın yanında hepsi sözdür; hepsi, söz canına bir beden gibidir.

İşi bilenler mecburen dünyaya, "Allah'ın kelâmıdır" demişlerdir.

Çünkü gaybın habercisi, kalbindeki gizli sırları söz ile açığa vurmaktadır.

420

Tatlı dilli çalgıcı onunla çalıp söylemekte, firuze kubbe o sesle dolmaktadır.

Kalk ve gül bahçesine gir de gören gözünü aç biraz.

Sırrı anlayan kulak hatırına, gonca dudağı gibi açık gülün ağzına bir bak!

Ak sûsen konuşup durmakta, seher kuşu yırtınıp durmakta.

Hepsi de sırları ve anlamları açmakta, hepsi de gizli hazineyi sunmaktadır.

425

Bunların hepsi varlıktır; ancak, mahremiyet kapısını insanoğlundan fazla kimse çalmamıştır.

Gerçekler onun diliyle bulunur, incelikler onun yorumuyla çözülür.

Söz çalgısı pek çok makam bulmuşsa da keramet şarkısını onun nefesiyle buldu.

Söz altınının ölçüsünü gösterdim, artık altın sözünden dolayı niçin utanç yükünü çekeyim?

Felek gibi bir terazi koysan, ay ve güneş altınını aynı kefeye koysan

430

Terazinin diğer kefesine sedef incisi koysan ve onu inci gibi sözlerle doldursan,

Değeri düşük altın göğü aşındırır, ama kıymetli inci yerinden oynamaz.

Câmî eğer senin bir cevherin varsa, her kapıya gidip gelmekten vazgeç.

Her sefilin altınına hırs gözünü dikme, sedef gibi incinle yetin.

"Her Bir Türünde Gizli İnciler ve Çeşitli Mücevherler ile Dolu Bir Deniz Olan Vezinli Sözün Üstünlüğü Hakkında"

Ey söz kösünün sesiyle dolu şair! Söz gelini canların güzelidir.

435

Süsten arınmış, elinden gönül çelmek ve gönül vermek gelen garip bir gelindir o.

Takıyla süslenince dolunaya karşı böbürlenir.

Nazım incisini hamail gibi takınca yüz gönül kafilesini yağmalar.

Uyaktan halhal takınca ayağına, akıl sahibinin ayağı kayar.
İkişer mısradan kaşlar yapınca, yaşlısı da genci de kıblesini şaşırır.

440

Renkli anlam bir de ona allık sürünce, gönül onun taze gülüyle bahçe olur.
Her güzelden ve şaraptan uzak isem de ömrümü bu güzele harcadım ben.
Göğüste beliren hamaylı bağı, can damarımdan sabır düğümünü çözdü.
Onun ikbali ile şereflenen gönül halhal halkasını boynuna takar.
Onun kaşı çatık değilse de, kurtuluş yolu yüzüme bağlıdır.

445

Onu süslemeye başlayan kadın, onun allığını ciğer kanımdan hazırladı.
Gece gündüz sokağının avaresiyim, akşamda seherde onu arıyorum.
Gönül ona doğru kılavuzum olduğu gece, rahle dizlerim, ayakları başımdır.
Kendi yüce himmetimin yardımıyla ayağımı rahleye koyduğumda,
Ayağımı yeryüzü eteğinden çeker, başımı arşın yakasından çıkarırım.

450

Can bedeninden cisim elbisesini çıkarıp dünyaya unutkanlık kalemi çekerim.

Belki candan da ayrılır ebedîlik şarabından yudumlanırsam,
Bana ululuk kadehinden şarap, melekler sofrasından çerez verirler.
Tatlı ve berrak su sâkisi bana Selsebil sunar; Cebrail'in kanat sesi de çalgıcım olur.
Sâki ve çalgıcı birbirine karışmış, anlamlar çerezi her yere saçılmış.

455

Bu ziyafet meclisinden nasibimi aldığım zaman dönüş için yola koyulur,
O temiz sofradan elime ne verirse yeryüzü halkına pay ederim.
Nazım tabağında, edep eliyle, nazikçe ve hoş bir biçimde,
Teşbih ve mecazdan ona örtü çeker, onu her sır meclisine hediye ederim.
Gönül ehliysen Câmî, dinle, işitme duyunu kulağına kılavuz et.

460

Beden aklını bu görünmeyen hediyeye bırak da aklın sana, akıllı adını koysun.

"Sevenlerin ve Dinleyenlerin Beğenisini Kazanmak için Şiirin Gerekleri Konusunda Yetenekli Şairleri Uyarma Hakkında"

Kafiye düzenler gönül kapısını çaldıklarında, kalbi karaların yüzüne çamur atarlar.
Kafiye düzmeye niyet ettiklerinde, bu geçici manastıra sırt çevirirler.

Bedenlerini eritirler ve hepsi can olurlar; dağı delerler ve madene doğru giderler.

Onların işi gücü ölmek ve maden kazmak; onların incilerini dizmek de feleğin sarraflığı.

465

Ey şair, bu madende çok acı çekmiş, renkli mücevherler elde etmişsin.

Bu madenin bütün cevheri tek bir renk değil, Umman'ın bütün incisi aynı değil.

Elmas ve yakutu madenin sinesinden iste, bulduğunun da iyisini dile.

Çerçöple yetinen cimridir; sen iyisini dile, çünkü iyinin de iyisi çoktur.

Yüreğin kötü huylardan arınmadıkça senin nazmından iyilik kokusu gelir mi?

470

Yürekte iyi ve kötü olandan ne varsa, onun etkisi sözde ortaya çıkar.

Mil gelip derenin ağzını kapayınca akan su kokar, renklenir.

Ilık rüzgâr nâfenin bağını çözünce, misk kokar, amber kokar.

Şiir mücevhere benzer, olunca da mücevherden iyi olur.

Söz dünyayı dolaşmış, anlam ise garip kalmıştır; ancak anlam, akıllının anlayışına yabancı değildir.

475

Kafiye, Çin ipeği gibi az bulunmalı; hafif vezin[86] gür su gibi olmalıdır.

86 Hafif vezin: Serî' bahri.

Onda ne gösteriş kaleminin yazısı, ne de saçma sözlerin lekeleri olmalıdır.

İncelik sanatı yönüyle kemâle[87] ermeli, fakat ölçü kaçırılmamalıdır.

Çünkü yüz nazla büyütülen güzelin güzellik uzmanına ihtiyacı olmaz.

Onun yanağına mis kokulu koyu ben yakışır, ancak bir iki yerde olursa.

480

Ben gereğinden fazla olursa, güzelin yüzünde iyi durmaz.

Ben, onun güzelliğini bozar, bembeyaz yüzü simsiyah olur.

Her şeyi söyledik, ancak bunlar arasında işin aslı, aşk tadıdır.

Aşk... Feleğin dansı onun ışığıyladır, söz sofrasının tadı, onun tuzuyladır.

Câmî, kafanda bu tuz yoksa söz sofrasını kurmasan da olur.

485

Cömert olan adam önce tuzluk koymadan sofra kurar mı?[88]

"Gönül Hakikatinden Perdenin Kaldırılması ve Gönlün Gönül Sahipleri Yanında 'Gönül' Olması Hakkında"

Balçığa diktikleri can fidanından gönül goncasını arzu ettiler.

87 Kemâl: Kastedilen, Kemâleddîn Mes'ûd-i Hucendî (ölm. muhtemelen 1400 veya 1405-1406)'dir. Dönemin önde gelen sufi ve güçlü şairlerindendir. Gazelleriyle ün kazanmıştır.

88 Yemeğe başlamadan önce birazcık tuz yenir. Bu sünnettir. Bu hal, Rum'da yoktur, fakat sufîlerde vardır (Şem'î, 102[b]).

O taze gül fidanı çamurda bitince, gönlün yeni açmış goncası yeşerdi.

İster parça, ister bütün olsun; âlemde ne varsa gülün yaprakları gibi o goncada gizlidir.

Güzellerin güzelliği onun faziletinin işareti, oluş ve varlık âlemi onun ayrıntılarının defteridir.

490

Feleğin dönüşü ve kubbesi altında olanlar ve aklın 'âlem' dediği,

Gönül yuvarlağının genişliğinde kaybolur ve bütün bunlar bir damla gibidir, gönül ise Kızıldeniz.

Bütün varlıkların Tanrısı ona sığdığı[89] halde, bütün bunların ona ne ağırlık verdiği açıktır.

Beden perdesi ardında gizli olan, hayat ve ölümün oyuncağıdır.

Sırların göründüğü gönül geldi, kalp değil. Nurların döküldüğü gönül geldi, kalp değil.

495

Gönül, eğer balçıktan oluşmuş bu boncuk ise, bu boncuğu eşekten ayırmak zordur.

Bu boncuktan anlarmış gibi daha ne kadar konuşacaksın? Bu boncuk eşekte de var.

Kim eşek gibi bu boncuğa gönül verirse, eşeğe boncuk yerine değerli inci takmış olur.

Gönlü derya gibi olana yüzünü dönmedikçe, gönül incisinden eline bir şey geçmez.

89 Hadis: Dipnot 101'de verilmiştir.

Pîrin yanı başına çadır kurmadıkça kalp gibi, gönülden bir yarar görmezsin.

500

Senin gönlün kuş yumurtasıdır, ancak onda hareket ve uçuştan eser yoktur.

Kıpırdanmaya, sonra uçmaya başladığı zaman, pîrin kanatları altında büyüt onu.

Kimdir pîr? Varlık ve oluş âleminin şahı, 'ol dedi ve oldu'nun[90] adalet kadısıdır.

Alçak gönüllülüğü yüzünden başındaki taç, kulluk kapısına toprak olmuştur.[91]

Bedeni korku ve umuttan bir kıla dönmüş, varlık karanlığı yüzünden saçları ağarmıştır.[92]

505

Hilal gibi, ancak tam bir çabayla kıyam vazifesinde belini iki büklüm etmiştir.[93]

Onun kalbinin derinlikleri görünmez nurların doğusudur. Musa gibi eliyle koynundan nur çıkarmıştır.[94]

---

90 Kün fe-kân: ol (dedi) ve oldu. Kur'ân, Nahl, 40: "Allah bir şeyi yaratacağı zaman ona "ol" der, o da oluverir."

91 Kur'ân, Nahl, 99: " Ve ölünceye kadar Rabbine kulluk et." (Şem'î, 105[b]).

92 Kur'ân, Fâtır, 28: "Allah'ın kulları arasında O'ndan korkan, ancak âlimlerdir." (Şem'î, 105[b]).

93 Kur'ân, Yâ-sin, 68: "Uzun ömürlü yaptığımızın hilkatini tersine çevirmişizdir." (Şem'î, 105[b])

94 Kur'ân, Kasas, 32: "Elini koynuna koy, lekesiz, bembeyaz çıksın."(Şem'î, 106[a])

İsa gibi onun nefesiyle yaşar. Can, Hızır gibi onun gelişiyle yeşerir.

Onun yüzü saadet nuru saçar, onun kaftanı devlet eteğine yapışır.

Onun ilme'l-yakîni[95] göğe sancak açmış, onun ürünü ayne'l-yakîn çeşmesinden sulanmıştır.

510

Onun kibir ve kinden arınmış göğsü, hakka'l-yakîn[96] mücevheriyle dolu bir sandıkçıktır.

Sohbeti, her varlığın bakır iksiridir, himmeti cömertlik denizinin bağışçısıdır.

Câmî, eğer sana yakîn nakiti gerekiyorsa, bundan daha çok gayret ve çaba göstermelisin.

Çaresi varsa, her şeyden ayağını çekip böyle bir pîrin ikbal eteğini tut.

95 İlme'l-yakîn: Bilgiye ve delile dayanan kesin bilgi; birinci yakîn mertebesi.

96 Hakka'l-yakîn: Bir şeyi tadarak ve yaşayarak öğrenmek; kesin ve apaçık bilgi; üçüncü yakîn mertebesi.

İlk Sohbet

"Zan ve Tahmin Gecesinin Karanlığında Aydın Kalpli Bir Pîr ile Konuşma ve Müridin Onun Vasıtasıyla İlme'l-Yakîn Mertebesine Ulaşması"

Dün gece yakîn nurunun şüphede koyboluşu gibi, gün de gece perdesine gizlendi.

515

Gece perdesi yeryüzünü kapladı, şüphe karanlığı yakîn nurunu örttü.

Kerem bulutundan hidayet yıldırımı üst üste parladı.

Aydınlıktan yana olanlar birbirlerine bakıştılar, karanlıktan yana olanlara sürekli göz kırparak,

"Bu gece dilek gecesi, uyku gecesi değil, uyanıklık gecesi."

Göz kırpışları gözümü açtı, uyanıklık devletim başladı.

520

Dar gönlüme bir aydınlık düştü, gaflet karanlığım aklıma geldi.

Yüreğimden keder ahı yükseldi, hüzün gözyaşı balçığıma su serpti.

Duanın yakasından başımı çıkarıp vefanın eteğine yapıştım.

Dua için, avucumun boğumlarından düğüm çözer oldu her parmağım.

Talep elini göğe açıp dua okunu hedefe attım.

525

Ona, "Ey özgürlerin kıblesi, yoldan sapanların yol göstericisi!" dedim.

"Senin sanatın her yerde bulunan bakırın iksiri, bağışın her müflisin sermayesidir.

Alçak himmet, dinimin parıltısını; şüphe karanlığı yakîn nurumu alıp götürdü.

Yoluma din rehberi, geceme yakîn nuru gönder."

Henüz dudak duaya doymamışken, ekim dikim zamanı henüz geçmemişken,

530

Ansızın uzaktan bir lamba göründü, gönlümde huzur ışığı belirdi.

Biraz daha yaklaşınca nur sancağı oldu, kapkara gecenin aydınlatıcısı oldu.

Nur sancağı yakasını yırtınca, yakasında Hızır yaradılışlığı parladı.

Niçin Hızır diyeyim ona? Çünkü onun gibi binlerce Hızır gönül çeşmesinden yudumlanıyordu.

Bengisuda onun sevda ateşi vardı; onun İsa gibi nefesinden hayat buluyordu.

535

Kısacası, gözüm ona takılınca, bu kurumuş kamışa kıvılcım düştü.

İçimde yakîn nuru alevlenerek kuruntu ve şüphenin çöpünü yaktı.

Namaz kılan biri gibi hemen yerimden fırlayıp namazlık gibi ayaklarına serildim.

Yüzümü terlik gibi ayaklarına sürdüm, çok öptüğüm için ayaklarını aşındırdım.

Kerem elini başıma koyarak, "Ey başı niyaz yolunda toprak olmuş insan!" dedi.

540

"Yüzünü bana dön, çünkü ben senin dostunum. Nabzını bana ver, çünkü ben senin doktorunum.[97]

Bana buraya kadar yol verdiler ve özellikle senin için gönderdiler.

Hadi hastalığının nedenini anlat, hastalığa yakalanmanın sebeplerini açıkla."

Ona, "Ey İsa nefesli Hızır!" dedim, "Bugün Hızır da sensin, Mesih de.

Gelişinle neşem tazelendi ve nefesinle bana yaşama sevinci geldi.

545

Sayende hastalığım bizzat şifa oldu; zira yüz kurtuluştan daha iyidir benim düçâr olmaklığım.

97 Kur'ân, Şuarâ, 89: "... Allah'a temiz bir kalple gelenden başka..." (Şem'î, 110[b]).

Benim sağlığım, ziyaretinizin onurudur. Benim şerbetim, sözlerinizin tadıdır.

Yüzünüz imanımın delili oldu; yakîn nuru canımdan bir sancak açtı.

Hasta canıma senden ulaşan halden dolayı, delil ve kanıt geçersiz olur.

Delil ve kıyas, sayende yol yordam bilir olmamın bir sonucu değildir.

550

Bundan sonra, üzerimde keder bulutu durmadı, maksudun yüzünde bir toz kalmadı.

Ancak, korkarım, elden ayaktan kesilirim, Allah esirgesin senden ayrı düşerim.

Talih yıldızım kayar, yakîn sabahım karanlık geceye döner."

"Câmî" dedi, "Kaygılanma, çünkü senin düşünce aynan temizlendi.

Gönül yolunda her zaman benimle ol, aynanı karşımda tut.

555

Benden sana parlayan ışık yansıdıkça ilmin gözlem olur, gözlemin vicdan olur.

Vicdan seni senden tamamen kurtarır ve hepsini bir bulursun, vesselâm.

İkinci Sohbet

"Temkin Sahibi Bir Pîr ile İkinci Sohbet ve Müridin Gözünün Ayne'l-Yakin[98] Nuru ile Aydınlanması ce Müridin Ayne'l-Yakin Mertebesine Ulaşması"

Yaban gülü bu çimen çevresinde ışık saçan sancağını açtığı sabah,

Tomurcuk dalı, ham gümüş yapraklarını firuze renkli bu gül bahçesine döktü.

Güller saçan seher rüzgârı erişti, sülûk yükümü gül bahçesine çekti.

560

Bahçenin her yanında güzelliklerin oynaştığı süslü bir manzara buldum.

Belki bir manastırdı, her taraftan gelen sefâ ehlinin çevresinde toplandığı.

98 Ayne'l-yakîn: Görerek elde edilen bilgi; ikinci yakîn mertebesi.

Yeşillik, ottan bir namazlık düzmüş, çevresine çimen işlemişti.

Yeşil giysililer tam bir huşû ile namazlığın üzerinde kıyama durmuştu.[99]

Hepsinin duacısı olan çayır kuşu, namaz dualarının hepsini okumuştu.

565

Çınar, en iyi vakti gözleyerek duaya el açmıştı.

O, dua ile aşılanınca, yaseminlerin çoğu "âmin" demişti.

Tecride yol gösteren gül, kendi maddi varlığını hırkasından çıkarmıştı.

Gonca, edep yolunun saygısıyla dudağını konuşup gülmeye kapamıştı.

Menekşe, düşünceye dalmış biri gibi oturmuş, kambur boyuyla başını öne eğmişti.

570

Tümüyle göz olan nergis onu görünce, "yakışık almaz" dedi.

"Göz, dosttan gayrısıyla görmez; körle yatan şaşı kalkar.

Lâlenin sürmeliği sürme ezer olmuştu. Zümrüt milini içerisine almıştı.

Ya da bir elif, ortasında yol bularak Tanrı'dan başkasını olumsuzlamak için 'Lâ İlâhe' olmuştu.

Kumru ve bülbül sema makamını çalmıştı; dinleyenler vecd içinde dinlemişti.

---

99 Kur'ân, İsrâ, 44: "O'nu hamd ile tespih etmeyen hiçbir şey yoktur; fakat siz onların tespihlerini anlamazsınız." (Şem'î, 113[b]).

575

Yaprak, gül define pul olmuştu; dallar inceliğinden dolayı eğilmişlerdi.

Ben pîrin anısıyla dolu, gönlüm pîrin irşâdıyla mutlu böyle bir anda,

Onun şevk ateşi içimde alevlendi, yalazı sabır ve sükûnumu alıp götürdü.

Çimenin çevresinde dönüp dolaşıyor, giysilerimi yırtıyor, haykırıyordum.

Güzel yüzlü bir insan göründü; hayal gibi ne vardı, ne yoktu.

580

Kimdir ve niçin çimenliğe gelmiştir diye düşünüp taşınarak gözlerimi açtım.

Pîrimdir, kalp aynamın cilasıdır diye içime doğdu.

Önümüzden uzaklık perdesi çekilince baktım, o dalgalanan nur deniziydi.

İleriye doğru koşarak, "Sana selâm olsun. Ruhumsun, bedenimsin ve bana ancak senden fayda gelir" dedim.

Bengisu gibi bir cevap söyleyip beni ölüm kaygısından kurtardı.

585

Yüzünün parıltısı ve alnının nuruyla gözümü kalp gibi keskin görüşlü kıldı.

Gönül ışığı göz ışığına yardımcı oldu; kalp gözü göz ile birleşti.

Kalbin önceden bildiği şeyler, gözün önünde tamamen göründü.

Gözüm gördü ki, âlem, denizin dibinden göğe kadar, varlığı zorunlu olandan başka bir şey değildir.

Varlığı zorunlu olanın varlığı, varlık itibarıyla birdir. Çokluk, sıfatların hallerindendir.

590

Suretin çokluğu ancak sıfatı dolayısıyladır. Hepsinin aslı, 'varlığın birliği'dir.

Deniz birdir, dalga binlerce, binlerce... Yüz birdir, aynalar sayısız.

Gözüm pîrden bu şekilde yarar görünce ona, "Ey kalp gözü aydın Hâce" dedim.

"Nazarının mübarekliğinden basiret kazandım ve mübareklik bakımından seni hepsinden üstün buldum.

Senin bağış bulutundan edindiğimi, bitkiler bahar yağmurundan almamıştır.

595

Ve senin muhabbetinden gönle ve göze yansıyanı, zerre, parlak güneşten görmemiştir.

Seni övmek benim gibisine lâyık değildir. Ruhun menkıbesini anlatmak her bedenin haddi değildir."

"Câmî" dedi, "Sen neredesin henüz? Bekle de sabahın doğsun.

Senin sülûk yolun sona ersin; gözlemin ve ilmin vicdana erişsin.

Bu bedenden, kalp ve candan kurtulur, yakîn ile ne gördüysen o olursun."

Üçüncü Sohbet

"Gerçeği Gören Pîr ile Üçüncü Sohbet ve Müridin Hakka'l-Yakîn Kutusunda Emel Mücevherini Bulması"

600

Güneşin sancak açtığı, yeryüzünde gölge karanlığını yok ettiği kuşluk vakti,

Gölgeyi yok eden güneşin sancağı dışında, her sancak, gölgeye çokça sığınır.

Güneş bütün heybetiyle altın hançerini çektiği zaman, gölge ovadan dağa doğru kaçmaya başladı.

Çivit renkli cibinlikten yüzünü parlattığında, ufuklar baştan başa bir başka güzelleşti.

Karanlığın gölgesi yok oldu, gölge karanlığı tamamen ışık oldu.

605

Bahtsızlığım yüzünden duvarımın ardında gölge gibi karanlık olduğum böyle bir gün,

Şehir ve mahalleler bana dar gelmişti. Döne dolaşa şehirden çıktım.

Gezip dolaşmaya başladım. Yükümü ovaya, çöle vurdum.

Sonunda çöl başka bir çöle sürükledi beni; ne başı belliydi, ne sonu.

Emel alanı gibi geniş ecelin, gafilin gözünden uzak oluşu gibi ırak bir çöl...

610

Çok büyük bir hortum yükselmiş, sanki göğün çadırına bir sütun[100] olmuştu.

Sağında ve solunda yüz yaban eşeği sürüsü, her otlağında yüz geyik sürüsü vardı.

Avcıların yaralamaları yüzünden geyik ve yaban eşekleri hiç topallamamıştı.

Tilki hızlı koşan köpekten kurtulmak için hileciliğinden vazgeçmişti.

Yorgunluktan ötürü çöken uykuyu, tavşanın gözü rüyasında bile görmemişti.

615

Çölün yırtıcı hayvanlarının hepsi hırs dişlerini sökmüş, kendi ciğerlerinden beslenir olmuşlardı.

Gönül açıcı garip bir çöldü. Şevk, o çölde gezip dolaşmaya güç katıyordu.

---

100 Şu ayetlere gönderme yapılmıştır: Kur'ân, Fecr, 7: "... sütunlara sahip İrem şehrinde..."; Ra'd, 2: "... Gökleri, gördüğünüz gibi, direksiz yükselten..." (Şem'î, 119[a]).

Pîri görme hevesiyle nefes alıyor, onu arayıp bulmak için dolaşıyordum.

Seyrim, sonunda bir makama ulaştı. Çünkü bir taraftan bir dilek müjdesi geldi.

O dileğin ardından yürümeye, gittikçe sabırsızlanmaya başladım.

620

Nihayet gök renkli bir çimenliğe geldim. Orada güneş gibi yuvarlak bir çeşme vardı.

Pîr, o çeşmenin kenarında abdest aldı. Nur saçan yüzü parlak dolunay gibiydi.

Dua ve selam ile karşıladım. Önce saygı görevimi eda ettim.

Hitabıma keramet kulağını verdi, cevabıma hakikat kutucuğunu açtı.

Onun hoş cevabı, bahar esintisinin goncayı açışı gibi gönlümdeki düğümü çözdü.

625

Bana o çözülmeyi verince beni her bağdan kurtardı.

İpliğim bağımlılık düğümünden kurtuldu; düğümüme kayıtsızlık mücevherini bağladı.

Naçiz bir damla denize karıştı, kendi varlığını tümüyle deniz sandı.

Denizin biçimlerinde, dalga ve buhar gibi, hep kendi yansımalarını açıkça gördü.

İnci peşinde denize doğru koşunca, kendi incisinden başka bir cevher bulamadı.

630

Seyretmek üzere kendine baktığında, denizden başka neyin olduğunu[101] hiç anlayamadı.

Ey Câmî, bu denizde yüzücü olana kadar el ayak çırptıysan da,

Artık denizde boğulma zamanı geldi. Bir dalgıç ol, seçkin inci ve mücevherin talibi ol.

Senin gönlünde hal kıvılcımın varsa, ona lâyık güzel bir sözün vardır mutlaka.[102]

Kendi hallerinin kıvılcımıyla yan, makalelerin yorumunu kendin yap.

101 "Evde ev sahibinden başkası yoktur." (Şem'î, 121[b]).

102 "Her kap, içinekiyle ifade olunur." (Şem'î, 122[b]).

Birinci Makale

"Yaratıcının Ad ve Sıfatlarını Yansıtıcı Ayna Olan Âlemin Yaradılışı Hakkında"

635

Gayb âleminin sevgilisi, görünmek arzusuyla önceden kemerini sıkıca bağlamıştı.

Gayb âlemini gösteren bir aynası vardı. Görünmeyi hep kendisinde saklıyordu.

Gören de, görülen de ancak O'ydu. O'ndan başka kimse bu meydanı dolaşmadı.[103]

Her şey birdi, ikilik hiç yoktu. Bizlik, senlik davası hiç yoktu.

Kalem yontulma yarasından, levha da çizilme acısından kurtulmuştu.

103 Hadis: "Allah vardı, O'nunla birlikte hiçbir şey yoktu" (Şem'î, 123³).

640

Arş kürsi üzerine ayak basmamıştı; akıl garip sorular sorma hevesinde değildi.

Gök yuvarlağı yüz giriş çıkışıyla bir noktanın ambarında depolanmıştı.

Feleğin ipliği yıldızları dizmiyor; yeryüzünün sırtı insanları taşımıyordu.

Babaların er suyu yönlerin geçidinde annelerin rahminden korunuyordu.

Cansızlar, bitkiler ve hayvanlar nefeslerini tutmuş, bu beşikte yokluk uykusundaydılar.

645

Olmayanı gören, yokun anlamını var gibi bilen o güzelin gözü,

Yüce sıfatlarındaki ayrıntıların güzelliğini zâtının özünde görüyordu.

Ancak, istedi ki başka aynalarda da kendi gözüne yansısın,

Ezelî sıfatlarının her birine yaraşan bir başka yüz görünsün.

Dünyanın cana can katan bahçesini, oluş ve varlık bahçesini yarattı.

650

O'nun yansıması daldan, gülden, yaprak ve dikenden başka bir güzellik sergiledi.

Servi, O'nun güzel boyuna işaret etti. Gül O'nun güzel yüzünden haber verdi.

Gonca O'nun şeker dudağından söz etti, O'nun mücevher kutusundaki kilidi açtı.

Yeşillik gül ile taze koku yoğurdu, gülün huzurunda O'nun cemâlinin niteliklerini yazdı.

Rüzgâr onun alnına dökülen saçlarını özleyip şimşir ağacının lülelerini ördü.

655

Şuh nergis, o mahmur gözüyle içki delisi sarhoşların yolunu kesti.

Üveyik servin dilek gerdanlığıyla servinin tepesinde sevinç çığlığı attı.

Gülü görmek için dertli dertli öten bülbül, gülün sırlarından perde açar,

İri keklik ayaklarını sıvayıp yeşillikte yürür oldu.

Kumru şimşire gönül verip onun derdiyle dertsiz gönlünü yaktı.

660

Seher kuşu, naz ve kınayışla nergisin gözüne çok uyku hazırladı.

Kısacası, her yarıktan bir güzellik yeşerdi, başka bir yerden de aşk göründü.

Her çehrenin güzelliği bir yüzü aydınlattı; aşk o çehrenin kıvılcımıyla bir gönül yaktı.

Her lülede konaklayan güzellik, âşığın aşkını tuzağa düşürdü.

Tatlı gülümseyen her dudağın güzelliği, bir gönlün aşkını kendi derdine köle yaptı.

665

Güzellik, aşk dışında bir gıda almaz. Aşk da ondan kaçmaz elbette.

Güzellik ve aşk, birbiriyle can ve beden gibidirler. Güzellik ve aşk, birbiriyle cevher ve maden gibidirler.

Ezelden beri bu ikisi birlikte idiler, bu yolu ancak birlikte aştılar.

Bizim varlığımız aralarındaki bağdan kaynaklanır. Her şey, ancak ikisinin arasındaki bağ ile çözülür.

Güzellik olur da kimse aşkla tutkun olmaz mı? İyi mal olur da alıcısı çıkmaz mı?

"Kızına Kapanmasını Söyleyen Dul Bir Kadın ile Şeyh Ruzbihân'ın[104] Hikâyesi"

670

Aşk meydanının süvarisi, Farsların aşk sarayının padişahı Ruzbihân,

Bir evin kapısı önüne vardı. O evden bir ses işitti.

Merhamet ve şefkatiyle bir anne güneş yüzlü kızına dedi:

"Ey güzellikte bütün güzellerden daha güzel olan kızım! Sık sık evden dışarı çıkma.

Korkarım, seni sıkça görmekle talibinin kederi azalır.

104 Ruzbihân el-Baklî: XIII. yüzyılın büyük bilgin ve âriflerindendir. Tefsir, hadis şerhi, fıkıh, usul ve tasavvuf alanında eserler yazmıştır. Şeyh Şattât adıyla da bilinir.

675

Çok olan malların değeri, can bile olsa, ucuzdur."

Şeyh bu fısıltıyı işitince, yüreğinde muhabbet sırrı coştu.

"Ey yaşlı başlı kadın" diye bağırdı. "Yüreğindeki bu heves kökünü kazılmış bil.

Dünya kadar perde olsa da, güzellik gizli kalmaz.

Örtü perdesi altındaki güzellik görülme hevesiyle yaralanmıştır.

680

O, örtü çadırını yırtmadıkça onun görülesi güzelliği hasıl olmaz.

Her an yalvaran güzellik, bil ki, bir gönül seyretmek ister.

Aşk derdinden deliye döndüğü zaman güzelliğin heybeti ortaya çıkar.

Câmî, eğer kalp gözün varsa ve âşıkların safında oturuyorsan,

Aşk ayağının toprağından sürme çek, aşk sancağı altında diri diri öl.

İkinci Makale

"Varlığın Aynası, Yaratıcının Ad ve Sıfatlarının Birliğinin Tecellisi Olan Âdem Peygamber'in Yaratılışı Hakkında"

685

Sefa bulutunda damla olmazdan, Âdem'in arılığının gülü açmazdan önce,

Cihanda başka başka aynalar vardı; belki de baştan başa hepsi hazineydi.

Her hazinenin kapısında başka bir tılsım, her hazinede başka bir adın cevheri vardı.

Fakat adlardan bir iz yoktu, adların birliğinin tecellisi de yoktu.

Ezel padişahı böyle bir tecelli isteyince öncelik denizinden bir inci seçti.

690

Onun kalbini kendi sırlarına mahzen yaptı, nurları onun ruhunda doğdu.

Görünen neyi varsa ona harcadı, gizli neyi varsa onda gizledi.

Hudûs ve kıdem denizleri, suret ve mana yolundan akarak bir yerde toplandı.

"İsimleri öğretti"[105] defterine yazı, "çamur parçasını yoğurdu"[106] incisine sedef oldu.

Onun tenine buğday rengi verdi, bu yüzden de ona Âdem adı verildi.

695

Onun gölgesini feleğin zirvesine çıkardı, onu melekler topluluğunun kıblesi yaptı.

Ayrıcalık başkaldırısı yapanlar dışında kim varsa, o temizin yolunun toprağına yüz sürdü.[107]

Keramet meclisi onun yüzüyle[108] aydınlandı; onun yüzünü her gören ona gözünü dikti.

Herkesin gözünü onun yüzüne diktiğini görünce, ona "Âdem, Rabbisine baş kaldırdı"[109] çivitini çekti.

---

105 Kur'ân, Bakara, 31: "Ve Âdem'e bütün isimleri öğretti..." (Şem'î, 129[a]).

106 Hadis: "Âdem'in toprağı kırk gün boyunca yoğruldu." (Şem'î, 129[a]).

107 Kur'ân, Hicr, 30: "Bütün melekler hemen secde ettiler." (Şem'î, 129[b]).

108 Kur'ân, İsrâ, 70: "And olsun ki, biz insanoğullarını şerefli kıldık..." (Şem'î, 130[a]).

109 Kur'ân, Tâ-Hâ, 121: "Âdem, Rabbine baş kaldırdı ve yolunu şaşırdı." (Şem'î, 130[a])

Tekrar onun canına defi bela için yüce parıltısından bir parıltı gönderdi.[110]

700

Onun günah karaltısı uzaklaştı, onun çivitinin karalığı nur sancağı oldu.

Varlığının seyri güzelliğe erişti, olgunluk dönemi onu hilafete sürükledi.

İlâhî adlar ülkesini aldı, uçsuz bucaksız bir ülke fethetti.

Onun ışıltısı, kadına da, erkeğe de yansıdı. Ondan kim ne dilediyse isteğine kavuştu.

O bir ayna oldu ve birinin gözü o aynaya baktığında, sadece Tanrı'yı gördü.

705

Belki karanlıktan arınmış kalpte, gören de görülen de Tanrı'dan başkası değildi.

Ey uzak ve sarpa yola girmiş ve soyundan nesil üstüne nesil gelmiş insan!

Onun cevherine vefa sırtını dayama, cefa elini onun beline uzatma.

İnsan görünüşü sana yazık olur, çünkü şeytanın anlamı sana sırdaş olmuş.

Lanetlenmiş şeytanın efsanesine dayalı Kerim Kitap'ın ciltlenmesi kolay olur.

---

110 Kur'ân, Tâ-Hâ, 122: "Rabbi yine de onu seçip tevbesini kabul etti, ona doğru yolu gösterdi." (Şem'î, 130[b])

710

Üzerinde vefa cübbesi ve koltuk altında gizli iki yüzlülük ve hileler defteri...

Sen kurt kalplisin; Yusuf sureti de nedir? Suretin[111] de yoksa, ne diye üzülürsün?

Asıl olan anlamdır, onu bırakıp neden ayrıntıya yöneldin?

Kendi cevherinin değerini bil, kendi gümüş ve altınının sarrafı ol.

Eğer saf altın olmuşsan ne âlâ, yoksa ateşten kurtuluşun olmaz.

715

Talep aleviyle bir ateş yakıp bulabildiğin her kiri pisi yak.

Kalp cevherini arazdan temizle, akıl gözünü garazdan arındır.

Canın eteğini pislikten çek; pislikte huzur yoktur.

Bedeninden bağları kopar ve özgür ol. İkilik nakşını uzaklaştır ve yalın ol.

Yol müritlerinin azığı özgürlük, kalbi ayna gibi olanların tarzı sadeliktir.

720

Beğenilen, evrendeki suretlerin küfünden arınmış bir sade kalpli ol.

Bu dünyadan çekip gittiğinde, güzel sevgilinin dostu olursun.

Bir sevgilinin önüne ayna koyarsın, çünkü onun için hiçbir şey aynadan daha güzel olamaz.[112]

111 Hadis: "Allah sizin görünüşünüze bakmaz." (Şem'î, 131[b]).

112 Kur'ân, Şuarâ, 89: "Allah'a temiz bir kalple gelenden başka ..." (Şem'î, 133[a]).

"Armağan Olarak Yusuf Peygamber'in Önüne Parlak Bir Ayna Koyan Kenanlı Yolcunun Hikâyesi"

Kenanlı Yusuf Mısır'da konaklayınca ünü Mısır'dan Kenan'a ulaştı.

O hüzünler şehrinde bir dostu vardı, yüreği vefa doluydu.

725

Dostu, onu cemâlinin güneşine götürdü. Yol hediyesi olarak bir ayna götürdü.

Yusuf ona gizlice bir soru sordu: "Ey bana yakın olmuş dost!"

"Beni görmek için yolculuk zahmeti çektin, bu yolculuktan bana ne hediye getirdin?"

"Her tarafa baktım" dedi, "sana lâyık bir eşya göremedim.

Senin için sadece her çeşit tozdan arınmış bir ayna aldım,

730

Ona baktığında güzel yüzünü seyredesin diye.

Senin yüzünden daha değerli hediye nedir? Sen bırakıp gidersen senin yerini kim doldurur?

Dünyada hiç kimse senin kadar bahtiyar değildir. Bunu bilmeyenler, kalbi kararmışlardır ancak.

Câmî, bu kalbi kararmışlardan uzak dur, sen kendi aynanı parlat.

Bu karanlık yerden yüz çevirdiğinde gizli Yusuf'un sana görünmeye başlar.

Üçüncü Makale

"İnsanoğlunun İnsanlığı, Su ve Balçık Biçimi ile Değil, İslâm ve Dinin Saadetiyledir. Bu Saadetin İlk Gereği, İki Şehadet Kelimesini Açıkça Söylemektir"

735

Ey din ikbalinin kapısını az çalan kişi! Daha ne kadar Âdem soyundan olduğundan dem vuracaksın?[113]

İnsan, bir dini olan, şüphesini yok etmiş, kendisinde 'kesin bilgi' olan kişidir.

Eğer bu çamur beden insanoğlu ise, kapı ve duvar da ondan aşağı kalmaz.

Aksine varlık ipinde duvarın boncuğu görünüşte daha fazladır.

Bir insan isen sırtını günlere, yüzünü İslâm bayındırlığına çevir.

---

113 Kur'ân, Zâriyât, 56: "Cinleri ve insanları ancak bana kulluk etmeleri için yaratmışımdır." (Şem'î, 134[b]).

740

İslâm'ın hükümlerini bilen din yolcusunun katında, erkânı da harfleri gibi beştir.

İlk şartı 'şehadet'tir, alışılmışa karşı olma yoludur.

İki yol vardır ve her ikisi de birbirine bağlıdır. Gönül erbabı bu iki yoldan yürür.

Biri, ilâhi iklimi açar, Tanrı'ya giden birlik yolunu sana gösterir.

Diğeri de sana gençlik hazinesini saçar, seni peygamberlik dehlizine sürükler.

745

Ve sonlarına bakarsan, aynı yoldur. Bu yüzden ikisinin de sonu Tanrı'ya varır.

Bu ikisi oldukça derin bir kaptır. Konuşma yetisi onu ses ve harften üretmiştir.

Onda saadet balından başka bir şey yoktur, onda her elif bir şehadet parmağıdır.

Bu baldaki elini alışkanlığına göre tutma, şehadet parmağını elif gibi kaldır.

Belki mutluluk yazarının fermanıyla bu baldan bir parmak tadımlık bulursun.

750

Kalem, onu yazdığı her sayfada onu nokta sineğinden korur.

Yani, sinek huylu olanlar, bu saf baldan uzaklaşsın.

Onun 'lamelif'i bu şeytanların mekânında, arzu şeytanlarının boynuna boyunduruktur.

Bilakis pergel gibi görünüp iki âlemin çevresine yokluk çizgisini çekmiştir.

Makas gibi kesici alete benzemiştir sen işe yaramayanı kesesin diye.

755

Elin on parmağın ikisiyle kesmeye yaradığı için, var olan her şeyden ilgi bağını kes.

Sana makas dayamış gibi gelen feleğin atlasını makasın ağzına koy da

Yüce himmetinden dolayı senin üzerine birlik kaftanı biçilsin.

Bir güzel nerede olursa olsun aldatıcıdır ama bu güzel kaftanla süslenmiştir.

Tevhid mesleği bu tuzak yurdunda arslan yüreklilerin dinlencesidir.

760

Arslan yürekliysen o mesleğe dön, arslan yüreklilerle dostluğu meslek edin.

Hepsiyle meslektaş ve ormandaş ol; bir kalpli, bir yüzlü ve bir düşünceli ol.

Yüzünü, sana yüzünü dönene, yüzüne yüz umut kapısı açana çevir.

Gözünü, daha ilk günden dünyayı gören gözünün aydınlığı olana dik.

Elini, kadrinin boyunu ayağa kaldırıp feleğe yükseltene uzat.

765

Yaratıcı seni sorgusuz sualsiz yarattı. Anlatayım mı sana niçin yarattığını?

Onu, azlık ve sayıca 'bir' olarak değil, 'bir' sıfatıyla tanıyasın[114] diye.

Belki bir, azdan ve çoktan fazla, azdan ve çoktan yüz adım öndedir.

Onu tam olarak tanıdığın zaman tapıcılık ayağını daha ileriye atar,

İbadet mihrabına yüzünü döner, mutluluğun nedenlerini öğrenirsin.

770

Kul bu iki iş dışında ne yaparsa yapsın, sonunda yaptığından utanır.

Yükünü pişmanlık sınırına çeker, pişmanlık acısını kıyamete taşır.

Belânın dostu olan kalbinden yalaza çıkar; onun ateşi sürekli ve ebedîdir.

"Haccâc'ın[115] Hikmet Nüktesini Onun Zulmünün Karanlığında Gözlemleyen Keskin Görüşlü Hasan-ı Basrî'nin[116] Hikâyesi"

Hadis ilminin nakilcisi Basralı Hasan ile ilgili çok kısa bir nükte anlatırlar:

114 Kur'ân, Nisâ, 171: "... Allah ancak bir tek Tanrı'dır..." (Şem'î, 139ª).

115 Haccâc: Haccâc b. Yûsuf (ölm. 714), Emeviler döneminde zalimliği ile ün kazanmış bir devlet adamı.

116 Hasan-ı Basrî: 'Ali Hasan b. Hüseyin Basrî (1243-1328), Basralı meşhur din âlimlerindendir.

Haccâc'ın söylediği o güzel söz, gaflet bürümüş kalbimi silkeledi.

775

Haccâc dedi: Tanrı kulluk için kendisine hayat vermişse de çokbilmişin biri kulluğunu yapmıyor.

Bir saat içinde Süleyman'ın mülkünü götürse de ömrünün bir saatini boşa geçirir.

Hani onun canını dağlasalar, bir yetimi sevindirmiş olurlar.

Onun başına can yakıcı bir elem gelsin; o uzun uzadıya hasret yüzünden yansın.

Hasan gibi akıllı olanlar, Haccâc'ın ağzından çıkan öğüde kulak verir.

780

Yepyeni hikmetli bir söz, nerede olursa olsun, akıllı kişinin belleğinde kaybolur.

Yolu üzerinde istemeden bulsa da edep eliyle onu topraktan alır.

Onu can hazinesinin incisi yapar, onu sine sedefinde gizler.

Câmî eğer senin karakterin, Haccâc yaradılışlı her zâlimin dudağından iyi olarak söylendiyse de,

Anlatılan hikmetin nüktesine kulak ver, zulmedeni de unut.

Dördüncü Makale

"Hali Vakti Yerinde Olan Kişilerin Çilesine Katlanamadığı, Gururlu Kişilerin ise Gurur Alınlarını Alçaklık Toprağına Koydukları Beş Vakit Namazın Edası Hakkında"

785

Ey ibadet safı senin yüzünden delinmiş, cemaat safı senin yüzünden boş kalmış kişi!

Gaflet pamuğu kulağını tıkayıverince müezzinin feryadı sana fayda etmedi.

Narası uykunu bölmedi, kameti boyunu bükmedi.

Gençliğinde namaza ilgin yoktu, ihtiyarlığında belin iki büklüm olmuş ne fayda!

Belin eğmeçli mihrap gibi, ancak yüzün kıbleye varmamış.

790

Beş vakit namaz beş hazineden daha iyidir. İyi ya işte, bu beş vakitle hazinedar olursun.

Senin için elli, beşe indirilmiş; senin tabiatın bu beşten de acı çekmiş.

Pençeni bu beş ile güçlendirip iblisin pençesini paramparça et.

Bu pençe ile şeytanı yaralayamazsan, onun pençesine nasıl dayanacaksın?[117]

Arslan yürekliysen, bu beşten pençe yapıp arzu ve istek dalını dibinden kökle.

795

Arzu ve istek dalının kökü, önce abdest ile sulanmadıkça gevşemez.

Hayra el atmak için elini, başka şeylere ilgi sanısından ötürü de yüzünü yıka.

Mesh eden avucunla başına taç, ayağın yıkanınca da ayağını miraca koy.[118]

Mirac için sana yol açılınca şeytanlar ellerini senden çekerler.

Bedbahtlıkları yüzünden cezalandırılma vaktinde, miracının direği onlara darağacı olmaya yeter.

800

Dininin namazdan başka direği yoktur.[119] Onu ayakta tutmak için boyunu direk gibi dik tut.

Sırtın ibadet niyetiyle iki kat olduğu an, bu çadıra düzgün bir direk olur.

117 Kur'ân, Nisâ, 83: "... Allah'ın size bol nîmeti ve rahmeti olmasaydı, pek azınız bir yana, şeytana uyardınız." (Şem'î, 142[b]).

118 Hadis: "Namaz, müminin miracıdır." (Şem'î, 143[a]).

119 Hadis: "Namaz, dinin direğidir." (Şem'î, 143[b]).

Her yerde taş toprak mescidin oldu; senin için toprak, su gibi temiz kılındı,[120]

İbadet yolu sana kolaylaşsın ve nefsin ondan bir sıkıntı duymasın diye.

Ancak sen tembelliğin ve cahilliğin yüzünden eşekler gibi batağa saplanmışsın.

805

Maya çamurundan emel ayağını çıkar, akıl gözünü altına, süse dikme.

Senin süsün, çok kulluk etmek, tacın da secdeye kapanmaktır.

Geçen ömrün yokluğa rehin, gelecek ikbal kim bilir kimedir?

Ömrünün güzeli şu andır, onun en güzel süsü de ibadettir.

Utan! Çünkü yerde ve gökte her ne varsa, ona itaat secdesi eder.[121]

810

Sen ona secde etmeye karşı çıkıyorsun, bu davranıştan vazgeçsen iyi edersin.

120 Kur'ân, Nisâ, 43: "...tertemiz bir toprağa teyemmüm edin..." (Şem'î, 143[b]).

121 Kur'ân, Hadîd, 1 ve Haşr, 1: "Göklerde ve yerde olanlar Allah'ı tesbih ederler..."; Nahl, 48 ve 49: "Allah'ın yarattığı şeylerin, ... secde etmekte olduklarını görmüyorlar mı?", "Göklerde ve yerde bulunan her canlı ve ... Allah'a secde ederler." (Şem'î, 144[a]).

Yüce arş edep çatısını kurmuş, ibadet kapısında kürsiye oturmuştur.

Gökyüzü, üzerinde gök renkli hırka, kulluk için ikizler burcundan kuşak kuşanmıştır.

Yıldızlar gözlerini rükûda geceden sehere kadar tevazu dünyasına dikmiş.

Ülkerin tespihini eline almış, yıldızın gözyaşını sehere dökmüş.

815

Ay onun kapısında şefkat davulunu çalmış, güneş kapısının toprağına yüzünü sürmüş.

Unsurların[122] aşağı ve yukarı doğru hareketliliği, onun şevk zinciriyle çekmesiyledir.[123]

Hayvanların işi gücü tam bir rükûdur; bu yüzden de sırtları hep iki büklümdür.

Onların secde etmeye isteği olmasa, otlakta niye başlarını yere eğsinler?

122 Dört unsur: Toprak, su, hava, ateş

123 Bu beyitten (816) sonra Şem'î'nin şerhinde şu iki beyit yer alır:

Kâr-i cemâd-est pey-i hay-yi pâk
Ka'de-i tâ'at be-musallâ-yi hâk
Vasf-i nebât-est numûden kıyâm
Ber der-i kayyûm-i cihân ber-devâm

(Yüce Tanrı için toprak seccadesine ibadet kaidesini koymak, cansız varlıkların işidir.
Ebedî cihanın kapısında devamlı kıyamda durmak, bitkilerin özelliğidir.)

Kalk, sen de kulluk börkünü hazırla; namazda bu birkaç işi bir arada yap.

820

Olur da gönül perişanlığından uzak olup bâtın topluluğuna doğru yol alır,

Huzur makamında kendinden ve kendi varlığının bilincinden geçmiş olarak oturursun.

"Hazret-i Ali'nin Sırtına Saplanan Okun Temreninin Çıkarılma Hikâyesi"

Allah'ın arslanı, velâyet sultanı, gizli ve açık şirkin cilâsı Ali,

Uhud günü, savaş safına katılıp bedenine düşman oku saplandığında

Temren goncası onun toprağına gizlendi, toprağında yüz sevinç gülü açıldı.

825

İbadet yüzünü mihraba çevirdi, ashabın doktorlarına sırtını döndü.

Doktorlar elmas hançeri batırıp vücuduna gül gibi yarık açtılar.

Bakır renkli gonca, o ihsan ocağından kana batmış halde çıkarıldı.

Kanının damlacıkları namazlığa damladı. Namazı bitirip kanları görünce,

"Seccademi gül bahçesine çevirmiş ayağımın altındaki bu güller nedir böyle?" dedi.

830

Durumunu ona anlattıklarında, "Sırları bilene yemin olsun ki" dedi,

"Benden daha iyi bilen yoksa da, kılıcın acısını duymadım.

Vücudum kafes gibi yarık yarık olsa da, benim kuşum Sidre'ye kondu, niye korkayım?"

Ey Câmî, bedenin pisliğinden arın, mürşitlerin ayakları altında toprak ol.

Olur da o topraktan toz makamına erişir, tozu yarar, bir ere ulaşırsın.

Beşinci Makale

"Feyzi Bol Bir Nur, Ruhun Meclis Aydınlatan Mumu; Nefsin Harman Tutuşturan Kıvılcımı Olan Ramazan Ayı Hakkında"

835

Ey davul gibi midesinden ötürü kamış gibi baştan ayağa boğaza bürünmüş insan!

Düşündüğün her şeyde işin, mideyi doldurmaktan başka bir şey değil.

Hırsın lokmayı insafla yutmadı, yoksa sütannen göbeğini miden için mi kesti?

Sütannen göbeğini yemek yerken kesmese de, daha ne kadar boş yere mide sızısı çekeceksin?

Mideni nâfe gibi kurut, belki nefesinden misk kokusu yayılır.

840

Oruçlunun dudağından yayılan oruç kokusu, tatar miskinin kokusundan daha güzeldir.[124]

124 Hadis: "Oruçlunun ağzındaki koku Allah katında misk kokusundan daha hoştur." (Şem'î, 148[a]).

Mide ekmek ve su için hazır edilmiş, ruhun gücünden nasıl yararlanabilir?

İçin arzu ve istekle doluyken, 'Oruç benim içindir'in tadını nasıl alacaksın?

"Onu ancak ben mükâfatlandıracağım" [125] sözü, dinin müjde verdiği her şeyden daha iyidir.

Cehennem alevi kılıç sallamaya ya da kıvılcımları azap okunu atmaya başladığında,[126]

845

Defterinde toplanmış oruçlar, nur siperi gibi seni bağrına basar.

Hırs ve açgözlülük ateş dolu bir cehennemdir. Cehennemin kapısına da kilit vurmak ne güzeldir.

Oruç tutmak, onun kapısını mühürlemektir. Sen de mühürle ki, onun şerrinden kurtulasın.

Aşırı pisliğin yüzünden çöpçünün eşeği gibi pislik çekmeye alışmışsın.

Bu nükte yüzünden bana niçin kızıyorsun? Sen midenle taşıyorsun, o sırtıyla.

850

Ufukta orucun hilâline bak, çivit renkli perdeden görünen hurinin kaşı sanki.

---

125 Hadis: "Oruç sırf benim içindir, ben de onu (dilediğim gibi) mükâfatlandıracağım." (Şem'î, 148[b]).

126 Kur'ân, Mürselât, 32: "O gölgenin saçtığı her bir kıvılcım sanki birer sarı devedir."

Ve "Bizim için dudağını mühürle, ey dudağının mührü mihrimiz olan insan!" der gibi.

Yeme içmeye ağzını kapattığın zaman, haremimizde sen de makbul olursun.

Oruç özgün bir anahtardır, çünkü bu daracık yerde cehennemi kapayıp cenneti açar.

Senin bir yılın üç yüz altmış gündür. Bir otuz gün az yemekten dolayı kıvranmayıver.

855

Bu otuz günden bir gün oruç tutmazsan, kefaretten dolayı boğazın oltaya takılır.

Orucu kazaya bırakman borcunu yağmalar, çünkü ödemek için yüzün kefarete dönüktür.

Açlık, rıza sofrasının tadı; susuzluk safa kadehinin şerbetidir.

Seçkinlerin orucu yalnızca bu değildir, tersine her istekten de kesilmektir.

Sana gerekli olmayan şeyi arama, söylemen uygun düşmeyecekse söyleme.

860

Bakılmayacak şeye bakma, duyulmayacak şeyi duyma.

Hile mesleğine el sürme, emel yolunda ayağını aşındırma.

İlim ve amelini riyadan, hatta kalbini de Tanrı'dan başka her şeyden arındır.

Sana Tanrı'dan başka bir din kıblesi yoktur. Tanrı'dan başkasını hiç bilme, hiç görme.

O'nun zikretmediği şeyi anma, O'nun beğenmediği şeyi beğenme.

865

O'ndan başka ne varsa, nefsin isteğidir. O'ndan elini ayağını çekmezsen vay haline!

O isteği aramak, mayasızlığın alâmetidir. Senin ikbalinin mayası isteksizliktir.

İstek ve arzunun bir onuru olsaydı, gönül ehli onu sana bırakır mıydı?

Onlar can ve gönle başka bir tohum ektiler, mecburen onu da sana bıraktılar.

"Kör Bir Müşteri Bulup Ona Kendi Çirkin Suratını Öven Bir Kadının Hikâyesi"

Körün biri, kinci, kıskanç, kötü huylu bir kadınla evlendi.

870

Kadının yüzü siyah kehribardan daha kara ve alnı kırış kırıştı.

Kulağı sağır ve beli kamburdu; gözü şaşı, suskunluğu boşuna, sözleri anlamsızdı.

Kadın bir gece nazla o köre, "Yazıklar olsun!" dedi, "Sen güzelliğimi göremiyorsun.

Güzelliğim aydan haraç istemiş, fildişi levhaya utanç sözünü işlemiştir.

Nergisim çimenin gözüdür, lambasıdır; lâlem yasemini dağlar.

875

Boyumun niteliği yüzünden barbutun ünü bile azalmıştır."

Kör, onun uydurmalarına kulak verince yüreğindeki gönül kanı kabardı.

"Zaten anlattığın gibi olaydın" dedi, "talih kuşu sana yakın olurdu.

Eteğini bir gören tutar, senin arzu tohumunu bir başkası ekip biçerdi.

Uzak, yakın, bu kadar gören arasında kimse körün önüne ayna koymaz.

880

Gözüm böyle kör olmasaydı, sen böyle bir iddiada bulunmazdın.

Senin niteliklerini göremeyişim sana söz kapısını açmıştır."

Ey Câmî! Olgunluk sermayen ve gayb perdelerinde bir güzelliğin varsa,

Nazar ehlinin gözüne görün, bakmasını bilmeyenlere de onu gösterme.

Ama bu özelliğin yoksa, himmetinle insaf kapısını çal, söz yaprağına da hata yazısını yaz.

Altıncı Makale

"Malın Artış Sermayesi ve Cimri Nefsin Terbiyesi Olan Zekât Hakkında"

885

Ey avucu dirheme zindan olmuş ve her parmağı o zindana kilit olmuş insan!

Zaman seni sıkıntıya düşürmeden, geçip gidişi avucunu yummadan,

Geçim halini değiştirip sermayeni elinden almadan önce,

Mahpusların özgürlüğü için iyice aç avucunu cömertler gibi.

Yuvarlak para basan adam, yuvarlak basmayı niçin meslek edindi?

890

Dönsün diye yuvarlak yaptı, elden ele dolaşsın diye.

Her dirhem, cimriliğin yüzünden parmaklarına gümüşten bir tırnak olsun diye değil.

Sen onu parmağındaki tırnak gibi avucundan ayırmadıkça
Avucundaki gümüş tırnak, kalp gözünün itdirseğidir.
Kalp gözünden itdirseğini kazı, yoksa kalp tırnağıyla kendini tırmalar durursun.

895

Dirhem ve dinar toplayıp talihsizlik bekçisinin büyülüsü olma.
Diyelim ki birikti, o zaman harca, duyan kulağını ver bu söze.
Her ne kadar adı gramerde anılsa da sen Sibeveyh'i Müberred sanıyorsun.[127]
Ne söylese, Ahfeş'in keçisi olur, sakalını sıvazlayıp sevinirsin.[128]
Aşırı bilgisizliğin yüzünden dinar ve dirhem harcama yasağını meslek edinirsin.

900

Hepsini harcamak elinden gelmez ama hepsini yasaklamak da sana yakışmaz.

127 Müberred: Soğumuş ve aklı olmayan anlamında olup bir Arap gramer bilgininin adıdır. Sibeveyh: 'Amr bin Osman (ölm.796)'ın adıdır. Şiraz'da doğmuş meşhur gramer bilginidir. Basra dil mektebinin önde gelen dilcilerinden sayılır.

128 Ahfeş: Göz hastalığına yakalanmış kişi; üç gramer ve morfoloji âliminin adıdır. Hikâyede kastedilen Ahfeş-i Evsat'tır. Ahfeş-i Evsat'ın kendi keçisine gramer kaidelerini öğrettiği rivayet olunur (Şem'î, 154[3]). Keçi (buz), hadisçi İbrahim b. Abdullah-i Nîşâbûrî'nin lakabıdır.

Altın ve gümüşünden o kadarcık dağıt ki, seni vacibin sorumluluğundan kurtarsın.

Çünkü Hak sana yirmi dinar verdi; bir yarım dinar için cimrilik olur mu?

Önüne iki yüz dirhem döktü, ama önünden beş dinar isterse, durma ver.

Cennet köşkündeki kasrının altın ve gümüş kerpici, işte bu altın ve gümüştendir.[129]

905

Saf altın ve halis gümüş kerpicini ver ki, köşkün yarına hazır olsun.

Altını muhasebe defterine kaydedip durma, çünkü hesap yılan olup boynuna dolanır.

O hesaptan alıp birinin boğazına hiç vermezsen, boğazına dolanan yılanı görürsün.

Fakirin hakkı olan her dirhem ve gümüşü toprak altına saklıyorsun.

Kıyamet gününde cezana karşılık seni dinar gibi ateşte kızartırlar.

910

Bazen yüzünü dağlarlar aklın başına gelsin diye ve derler ki: "Niçin yüzünü ondan gizledin?"

Bazen böğrünü dağlarlar aşırı yolyordam bilmezliğin yüzünden ve derler ki, "Yanındaki altın ve gümüşü neden boşalttın?

129 Kur'ân, Muhammed, 38: "Allah zengindir, siz ise fakirsiniz." (Şem'î, 154[3]).

Bazen arkanı dağlarlar kabalığın yüzünden ve "Niçin zavallıya sırtını döndün?"[130] diye sorarlar.

Bedenini lâle gibi her yüzünden dağlarlar da lâle bahçesine dönersin.

Her dirhem için başka bir yerini dağlarlar ve senin gibi üst üste de koymazlar.

915

Varsayalım dirhemin miktarı fazla çıktı, o zaman aynı ölçüde de seni büyütürler.

Dirhemlerinin hepsini dağıtıp yüreğini tasalarından arındır.

Burada dirhemlerinden çektiğin ayrılık acısı, orada çekeceğin acıdan daha yeğdir.

Yazıktır kadın ve evlat uğruna kendine bunca acı çektirmen.

Herkesin rızkına yaradan kefil oldu.[131] Sen Tanrı'nın işini Tanrı'ya bırak.

"Para Kesesini Öğüt Verenler Pirinin Adak İpiyle Düğümlemeyen Bir Cömertin Hikâyesi"

130 Kur'ân, Tevbe, 34-35: "Ey inananlar! Hahamlar ve rahiplerin çoğu, insanların mallarını haksızlıkla yerler. Allah yolundan alıkoyarlar. Altın ve gümüşü biriktirip Allah yolunda sarfetmeyenlere can yakıcı bir azabı müjdele. Bunlar cehennem ateşinde kızdırıldığı gün, alınları, böğürleri ve sırtları onlarla dağlanacak, "Bu kendiniz için biriktirdiğinizdir; biriktirdiğinizi tadın" denecek. (Şem'î, 155[b]).

131 Kur'ân, Hûd, 6: "Yeryüzünde yaşayan bütün canlıların rızkı ancak Allah'a aittir."; Hadis: "Rızık Allah'tandır" (Şem'î, 156[a]).

920

Sezgi sahibi biri, sağduyusuyla altın ve gümüş yaprakta, "fena" sözünü okudu.

Hızlı dönen bu yuvarlakta beka nakşıyla kendisine yeni bir sikke yapmak istedi.

Gümüş para kesesinin düğümünü çözüp cömertlik meydanına çıktı.

Parasızlara para verdi, cimrilere cömertlik öğretti.

Yoksula dağıttığı altın ve gümüşü istediğinden daha fazla verdi.

925

Cömertliği yüzünden dara düşmüş biri, "Ey önünde gümüş ve taşın eşit olduğu insan" dedi.

"Ne verirsen insafla ver, israf kapısına yokluk kilidi vur.

Kendi sedefini kırdıktan sonra, halefini küçük düşürme.

Yaradanından edindiğin maldan kendi evlatların için de sakla ki

Sedefin toprak altına döküldüğünde, senden o temiz incin de yararlansın."

930

Dedi: "Uzak bir yolculuk var önümde. Elde avuçta olanı da kendime harçlık yaparım.

Papağanım bu kafesten uçarsa, evlâdın nasibi için Tanrı yeter.

Gönlüm rızık verene sıkıca bağlandığı için evlat adına ne diye rızık biriktireyim."

Ey Câmî! Sen en iyisi evlâdın için tasalan ve onun yüzünü altın sevgisinden dolayı sarartma.

Bu eşkiyanın belası konusunda onu bilgilendir, "Rızık Allah'tandır" âyetini ona kıble yap.

Yedinci Makale

"Koşuşturma Vadisinde Her Bir Taşın Altında Bir Albayın Şehid Olduğu ve Arayış Çöllerinde Her Bir Dikenin Dibinde Bir Güçsüzün Takatten Kesildiği Kâbe'yi Ziyaret Hakkında"

935

Ey balçığında gönül sevgisi açmamış, vatan sevgisi yüzünden ayağı çamura saplanmış insan!

Kalk, çünkü Uşşak çalgıcısı makamı bulup Hicaz[132] yolunda taksime geçti.

Bu makamdan olmayan her şeye veda edip, bu makamda bir an sema et.

Dinin gereklerini tamamlaman için evden çıkıp Hacerü'l-esved'e[133] ve Hz. İbrahim'in makamına yönel.

---

132 Uşşak ve Hicaz: Musıkîde iki makam adı.

133 Hacerü'l-esved (siyah taş): Kâbe'nin doğu köşesinde bulunan siyah, kutsal taşın adı. Bu taş, inanışa göre, cennetten gelen beyaz bir yakut taşı imiş, sonradan câhiliye döneminin günahlarıyla kararmıştır.

Altında deven yoksa, devenin ayak izince yayan çık yola yayan.

940

Hızlı giden bir bineğin yoksa ayağını binek yapıp yola koyul.

Elinde ayağına takacak bir çarığın yoksa ayakkabı olarak ayağının derisi sana yeter.

Ayağının altı toz toprak dolar ve diken de onun altını çiviyle sağlamlaştırır.

Ökçe gülmekten ağız açar; kabarcıklardan yakarış gözyaşları dökülür.

Çılgın, şaşkın, sersem ve güle ağlaya dolaşırsın.

945

Umut sırtın güneşle sıcak, huzur yatağın yumuşacık kumdan.

Karayandık ağacının başın üstüne saldığı gölge, sultan otağının gölgesinden daha hoştur.

Ters rüzgârdan gözüne kum kaçar, ayağın kızgın kuma batar.

Kuzey rüzgârına karşı oturup ayağını duru suya daldırman iyi gelir.

Devecinin nağmesini dinle ve çanın sesini. Çölde yürüyen ve hızlı giden bir deve ol.

950

Vefa yoluna koyulup aş, taze fesleğenin üzerinden geçer gibi geç kuru diken üstünden.

Yükünü kulluk mî'âdına, eşyanı soyunma mîkâtına ulaştır.[134]
Tedbir ipini çek iğneden, iğne ile dikilmiş kaftanı çıkar sırtından.
Aylarca, yıllarca yamayıp durduğun giysilerinden iğne misali sıyrıl.
Yamalanmış elbisenden alışkanlıklarını sök ki, yüzüne yama düşmesin.

955

Senin ölümü unutman olmasa işin kefenlenmek olsun daha iyi.
Aç dudağını murada ermek için, "lebbeyk" narasını at ihram için.
Dağınık saçların ve tozlu yüzün, kazınmış yüreğin ve mahzun gönlün ile,
Hareme dön, çünkü o güzel bahçede siyah giysili bir güzel oturmakta.
Harem alanı yüce cennetin bahçesidir. İşte o, öyle bir kare alanda oturmaktadır.

960

Arap güzellerinin kıblesi onun yüzüdür. Acem dilberlerinin secdesi ona doğrudur.
Rüzgâr sanki onun eteğine takılmış da cihanın yakasına hoş kokular dökmüş.
Namus ve utanç şişesini kırasın diye eteğinin altına taş saklamış.

134 Mî'âd: buluşma yeri, toplanma yeri; kıyamet günü. Mîkât: Hacıların ihram giydikleri yer.

Onun siyah renkli örtüsünü kaldırıp onun taşından gönül gözüne sürme çek.

Onun siyah taşı –ki senin temenni elin ona erişmez- "Yemînullah"tır.

965

Sen o taştan öpücük almaya başladığın zaman bir bak kimin elini öpüyorsun?

Bu el öpme mutluluğu sana nasip olursa, övüncünden dolayı felekte davul çalarsın.

Zemzemin dudağından dinle şu duayı: "Bunların hepsi bizim gözyaşlarımızla yaşar."

Sonra Halilullah'ın[135] ayak izinin olduğu yere doğru gel. Onun ayak izlerini bulamazsan bari gözünü onun yoluna dik.

Sonra mürüvvet ayağınla Merve'ye[136] yürü, arılık yüzünü Safa'ya[137] göster.

970

Arafat'ta[138] durmadıkça kurtuluş yolunu nasıl anlayacaksın?

135 Halilullah: Hazret-i İbrahim Peygamberin lakabı.

136 Merve: Mekke'de bir dağın adıdır.

137 Safâ: Mekke'de bir dağın adı. Hz. İbrahim, Kâbe'yi inşa ederken oğlu İsmail susamış, annesi Hâcer, su bulmak için Sâfa ve Merve tepeleri arasında koşarak su aramıştı. Bu olayı temsilen, hac sırasında bu iki tepe arasında bulunan ve Mes'a denilen yolda koşmak, haccın farzlarındandır.

138 Arafat: Mekke yakınında bir tepenin adıdır. Hacıların arefe günü öğle ve ikindi namazlarından sonra güneş batımına kadar vakfe yaptıkları yer.

Kibir koçunun kanını Mînâ'da[139] akıt, alçak nefsini fena ile güçsüzleştir.

Şeytan taşlamak için çakıl topla ve o taşlarla hevâ şeytanını taşla.

Gönlün bu işten de kurtulunca, hac ve umre işini birlikte tamamlamış olursun.

Allah'a şükret, çünkü sana yardım etti, kendi evine doğru sana yol açtı.

975

Yoksa o yolu aşmana kim yardımcı olur? Kuş bile olsa o yolu uçarak aşabilir mi?

"Muvaffak'ın Oğlu Ali'nin Hikâyesi ve Onun Hazret-i Hakk'a Duası"

Muvaffak oğlu Ali, Hakk'ın yardımıyla her üstün pîrden daha üstün oldu.

Kâbe'nin çölünde çok yol alıyor, o yolun çilesini çok çekiyordu.

Bir gün canı çok sıkıldığından Kâbe'nin kapısında başını taşa dayadı.

"Ey Tanrım" dedi, "Her çilenin ardından rahmet gözüyle bana bir bak.

980

Hac ve umre yoluna çok gittim ve yalnızca senin için gittim, başkası için değil.

139 Mînâ: Mekke'de Müzdelife çölü yakınında bir ovanın adıdır. Hacılar burada kurban keser ve üç yerde şeytan taşlarlar.

Gönlüm vefana rehin olmuş, çılgınca seni arayıp durmuşum.
Bu yolculuktan avucumda kalan bir şey yok; ne hoş bir an, ne huzurlu bir kalp.
Hiç bilmiyorum halim nedir, bahtımın mutluluk mayası nedir?"
Gece bu dertle uykuya dalınca, karşılıksız nimet verenden ona bir nida geldi:

985

"Ey başını yolumda ayak yapmış, bu ayağıyla herkese üstünlük sağlamış kişi!
Eğer istemeseydim, bu ülkeye doğru sana yol verir miydim?
O'na doğru yönelmeyen kişi, kendisine nasıl kılavuz olur?
Kısacası seni buraya davet edip içini kendi şevkimle süslemem sana yeter.
Kendi evime doğru sana yol verdim, seni herkesin kapısına göndermedim."

990

Yâ Rab! Cömertlik sana özgü olduğu için herkesin gözü senin ihsan kapına dikilmiştir.
Câmî pek o kadar gönül sahibi değilse de senden gelecek böyle bir nasip umuduyla yaşar.

Sekizinci Makale

"Yüceliği Kapsayan Uzlete İşaret Hakkındadır. Uzlet, 'İlm'deki Ayın Harfi Olmayınca Zellet, Zühd'deki 'Zel' Harfi Olmayınca Hastalıktır"

Ey yakası gül gibi dikenlerin elinde olan insan! Ahlaksızlarla sohbet etmekten vazgeç.

Önceleri sana bir rahatlık ve huzur sağlarlar, sonunda ise seni rüzgâra salarlar.

Dostlara gonca gibi dudağını kapa, herkesin yüzüne gül gibi şaşkın şaşkın gülme.

995

Güneş gibi ışığını gösterme, kendi duvarının ardında gölge gibi ol.

İnziva hareminde tanıdığa ve yabancıya giriş çıkış kapılarını kilitle.

İsa nefesliler gibi manastıra kapan, evini yabancılardan arındır.

Yerin bir mağaranın dibi ve yılanın halkaları ayağına zincir olmuş olsa,

Bu hal, her halkayı ayağına takmandan, her alçağın meclisinde bulunmandan daha iyidir.

1000

Kayalık bir dağın ortasında, kaplanın kuyruğunu kuşak gibi beline dolaması,

Münafık yaradılışlı ikiyüzlülerin, önünde hizmet kuşağı kuşanmalarından daha iyidir.

Arslanın seni pençesiyle tarayıp çekiştirerek seni canından bezdirmesi,

Dostların seni teskin etmelerinden, yarana lütuf merhemi sürmelerinden daha iyidir.

Dalgalı denizin seni boğması ya da başının üstünden helak dalgasının geçmesi,

1005

Kurtuluş umuduyla sadık dostlarının gemisine binmenden daha iyidir.

Güneş ışığının gölgesinde oturma da gölge dostun olmasın.

Irmak kenarında dolaşmaktan vazgeç de yüzün suya yansımasın.

Gözüne ayna tutma da ayna görüntünü sana yansıtmasın.

Dünyaya gelirken herkesten ayrı ve tek başınaydın.

1010

Sonunda buradan göçerken şüphesiz yine tek başına gideceksin.

O halde nedir bütün bu düğümler ve bağlar; bütün bu samimiyet ve yakınlıklar?

Kop artık bunlardan, çünkü senin zararınadırlar; gönlüne hasım, canına düşmandırlar.
Senin değerini azaltırlar kıymetlenmeleri için, senin kusurlarını sayarlar kusursuz görünmeleri için.
Sen pamuk olsan, onlar ateş kesilirler; sen boyun eğsen, onlar diklenirler.

1015

Gönlün üzüntüden perişan olsa, onlar çok sevinirler.
Huzur ve rahatın artsa, kıskançlık damarları mum gibi yanar.
Bu altı kapısı kapalı yerde, daha ne kadar bunların nefesiyle ömrünü boşa harcayacaksın?
Soğuk nefesleri hazan rüzgârıdır, armağanları can soğukluğu.
Korkarım seni soğutacakları, gönlünü dert okuna hedef yapacakları günden.

1020

O'nun dininin meşguliyetinden kurtulan, Allah bilir, yolunun üzerinde bir canavardır.
Vefa ayağınla canavarların izine basma, yüzünü yalnızlık bucağına çevir.
Sevdalı gönlünde yalnızlık bucağına gidecek gücün yoksa
Kalk ve göçenlerin yoluna adım at, uyuyanların mezarlarına doğru git.
Onların unuttuğu sözü hatırla, suskun dudaklarından öğütler dinle.

1025

Kemiklerinin toz toprak dolu oluşuna bir bak. O sürmelikten kalp gözüne sürme çek.

Onların toprak altındaki daracık yerlerine bir bak da gaflet engereğinin başını taşla ez.

Daralmış nefesinle içinden, "Biz de sizlere katılacağız" duasını oku.[140]

Olur da gönlün onunla dirilik, ömrün aydınlık bulur.

"Ölülerle Yakınlık Kurmuş, Dirilerden Uzaklaşmış Bir Hâl Ehlinin Hikâyesi"

Hâl ehlinden biri, küskünlerden ayrılıp ölülere komşu olmuştu.

1030

Köylere, kentlere bıkkınlık sırtını dönmüş, istencini mezarlara doğru çevirmişti.

Toprağın her levhasında 'yok oluş' kelimesini okumuş, her temiz ruhta ölmezlik huzuru aramıştı.

Adam bu köpek huylulardan kaçar olmuştu vahşi ahunun köpekten kaçışı gibi.

İş bilen biri, durumu öğrenmek için bir yol ağzında ona bir soru sordu:

"Niçin bütün bu insanlardan ürküp kaçarsın, ne diye yükünü ölülerin yanına çekersin?"

1035

"Yüce kişiler mezarlarda" dedi, "Evliyalar toprak altında.

Toprak üstünde olanlar ise, ruhsuzlar; ölülerle ne diye dost olayım.

140 Hadis: "Ey kabir ehli! Size selâm olsun. Sizler geçip gittiniz, biz de inşallah sizlere katılacağız."

Ölülerle dostluk ölüm getirir, küskünlerle sohbet küskünlük.
Toprak altına serilmiş olanlar bedenen ölüyseler de, ruhen diridirler.
Daha önce benim ruhsuz bir dostum vardı, her neden ve niçine daha çok bağlıydı."

1040

Ben onların saf bakışlarıyla dirildim. Çünkü toprakları benim için bengisudur.
Ey Câmî, bu ruhsuzlardan köşe bucak kaç. Kendine kulak ver ve azığını kendin hazırla.
Bu yuvarlak içinde senin dışında olan her şey, kanında atılmış dedikodu adımıdır.

Dokuzuncu Makale

"Kurtuluşun Sermayesi ve Dereceleri Yükseltme Süsü Olan Suskunluk Hakkında"

Ey diliyle nükteci, ey sözüyle eşsiz olan kişi!

Senin dilinin (zebân) üzerinde konuşma noktası vardır. Zebân'ın bu nokta yüzünden 'ziyân' olmuş.

1045

Bu kelimedeki o noktayı kazırsan, melek, hükmünün yazısına baş koyar.

Bu nilüfer renkli kubbede ululuk narası atanın

Ululuğu ve ünü suskunluğundandır. Onun suskunluğu, bilgisizliği öldürücü bir kılıçtır.

Çok konuşmak, güzel konuşmak değildir; davulun gürültüsü kofluğundandır.

Şarap dolu küpün sesi çıkmaz, boşalınca pek gürültü çıkarır.

1050

Gönlünde gayb âleminden bir gül açtığında, kötü nefes yüzünden onu yele verme.

Dudağın vıdı vıdıya kapanmadıkça kalbin nasıl anlam mahzeni olabilir?

Ağzında dili olmayan goncanın bile ortasına bağlanmış onca yakut ve altına bir bak!

Tatlı dilli güzel zambağın kesesi yakut ve altından yoksun kalmıştır.

Papağanın konuşması, canı için tehlikedir ve onun hüzünler kulübesine kilitlenmesine sebeptir.

1055

Konuşma yetisinden kurtulan karga artık bağlarda görünür oldu.

Sabırsızlık ve gevezelik, bu eski sarayda adettir.

Felek dönüp durmakta ve hep suskun, hallâcın çıkrığı gibi ve binlerce çığlıkla.

Dişlerin güzel bir sıra dizdi, dudağın bu dizinin önünü perdeledi.

Dilini kılıç yaparak bir söz uğruna daha ne kadar perde yırtıp diziyi bozacaksın?

1060

Konuşmak, hayatın bir özelliği ise de, yüz türlü perişanlığa neden olur.

Gönlü aydın olana hayat ver. Saçma sözleri ağzına dolama.

Şu alıp verilen soluklara şöyle bir bak ve alınmamış şu iki üç nefesi de koru.

Senden çıkan her soluk bir heyula gibidir, iyi ya da kötü, her etkiyi yapabilir.

Kereminle onun cemâlini süsler, onun erdemliliğini ve mükemmelliğini anlatırsan,

1065

Bunlar, ömür sayfanın başlığı, bağış mektubunun da fatihası olur.

Cahilliğinden dolayı ona kusur lekesi sürersen, cehennemin dibinde işkence görürsün.

Dilin, din sayfana kalem, yakîn gözüne mil çeker.

Ağzını açtığın zaman aklın rehini ol, olmazsan bari dilini içeri çek de sus.

Nedir akıl? Allah'ı bilmektir, gaflet belâsından uzak olma bilincidir.

1070

Kalp senin şuurlu olmandan yararlanınca ikbal derecen yükselir.

Boş laf etmeye kalkışma ki o dereceden aşağıya düşmeyesin.

"Ördeklerin Kanadıyla Uçmaya Kalkışıp Yersiz Bir Sözle Yerin Dibine Çakılan Bir Kaplumbağanın Hikâyesi"

Bir kaplumbağa, bir ırmak kenarında iki ördek ile dost olmuştu.

Dünyanın dertlerini unutmuşlar, sohbetlerini koyulaştırmışlardı.

Felek, âdeti olduğu üzere, yine bir gün, onlardan hoşlanmadığı için onlara karşı kin besler.

1075

Nihayet ördekler ırmak kıyısından uçup yolculuğa çıkmaya karar verirler.

Kaplumbağa, "Ey dostlar, ey benden ayrılık kederini dert edinmeyenler" diye seslenir.

"Sizin alışkanlıklarınızı huy edindim, dertlerinize ortak oldum.

Sırtım taş gibi sert ise de, bu yük yüzünden yüreğim paramparça.

Sizden başka kimsem yok, vefanıza güvendiğim için sırtım dağa yaslı.

1080

Ne sizinle gelmeye gücüm var, ne sizden ayrılığa takatim.

Olduğum yerde kalakaldım. Şu yüküm yüzünden sırtım iki büklüm."

Korudan gölcüğün kenarına kayın oku gibi bir çubuk düşmüştü.

Ördeğin biri çubuğun bir ucundan tutar, diğer bir ördek de öbür ucundan.

Kaplumbağa da ağzını uzatıp çubuğun ortasından sıkıca kavrar.

1085

Ördeklerin isteği üzerine yola koyulurlar. Ördeklerin yavrucuğu bir gök kuşu olur.

Yolları bir karaya düşer, bir kalabalığın üzerinden geçmek zorunda kalırlar.

Kalabalıktan, "Şu garipliğe bak, şimdi de bir kaplumbağa iki ördekle eş olmuş!" diye bağırışlar yükselir.
Kaplumbağa sesleri duyunca ağzını açarak, "Kıskananın dünyada gözü kör olsun" der.
Ağzını açmasıyla yere düşmesi bir olur.

1090

Zamansız, boşu boşuna söylediği söz, kendisinin de, talihinin de sonu olur.
Ey Câmî, boş laf etmek ne zamana kadar sürecek? Aklını başına al ve dilini tut da
Bu korkunç yuvarlakta göğün zirvesinden yere çakılmayasın.

Onuncu Makale

"Akıllılığın Göstergesi ve Uyanıklık Devletinin Belirtisi Olan Uyumama Hakkında"

Ey aklını seherin tatlı uykusuna vermiş insan! Kalk, bak kuşlar ötmeye başladı.

Seher kuşu diri, sen ise ölüsün. O, nağmelerle coşmuş halde, sense uyuşuksun.

1095

Arzu ve isteği terk et ve bir nağme çal, bir vefa eteğine yapış.

Bütün kuklalar her gece bu pas renkli perdeden başlarını uzatırlar

Kuklacının gücünü gözünle göresin diye.

Utan; sabaha kadar göz kapaklarını kirpiklerle çivilersen,

Beka perdeli şu manastıra ve bütün bu olup bitenlere bakmazsan,

1100

Bu perdede neler var, bu perdede ressam kimdir diye başını kaldırıp bakmazsan, utan!

Yıldızların tespihini Ülker'e kim verdi? İsa'ya dördüncü obayı kim verdi?

Zühre'nin barbutuna teli kim bağladı? Güneşin tahtırevanına zilleri kim taktı?

Bu yeşil sayfa üzerine çivit rengi kim sürdü? Bu mine işlemeli kutucuğa boncukları kim döktü?

Gecenin hırkası niçin siyaha büründü? Onun eteği neden kana bulandı?

1105

Seher mumu ışık parıltısını kimden aldı? Ayın alnı eksiklik acısını kimden tattı?

Bu dedikodu yuvarlağında bütün bunlar, yaratıcının varlığına kanıttır.

Resme bakıp ressama yönel, yapının güzelliğini gör de inşa ediciye rehin ol.

Bu aşamada daha fazla gafil uyuma! Bataktan ayağını çek, batağa saplanıp kalma.

Ömrünün kaftanı çok kısadır ve kısalığı yüzünden yüreğindeki kan pıhtılaşır.

1110

Uyku makasıyla ömrün kısalığını daha da kısaltma, çünkü doğru olmaz.

Uyku, ölüm gibi hayatın zıddı değilse de, "uyku ölümün kardeşidir" sözü, neden söylenmiş?

Bu "kardeş"in yüzü, "tuh"a karışsın; bu "ah", "tuf"a ne de uygun düştü![141]

141 'ah' ve 'tuf' sesleri arasında tevriye sanatı yapılmıştır.

Gündüz, senin ömrünün bir yarısıdır, diğer yarısı da yıldızları ışıldatan gece.

Ömrün, gece gündüz hep koşuşturmayla geçiyor; biri yemeyle, öbürü uykuyla.

1115

Gündüz, yeme içme peşinde bir kuduz köpeksin, gece uyuduğunda ise, kâşânede bir ölü.

Gündüzün öyle geçiyor, gecen böyle... Ahiret gününe nasıl hazır olacaksın?

Akşam olunca geceyi aydınlatan mum ol, yürek yakan ağlayışın dostu ol.

Hep gözyaşı dök, yüzlerce dert ve kederle sürekli af dile günün hataları için.

Çünkü gündüz zalim kalbinle işlediğin günahları, gece telafi etmezsen vay haline!

1120

Günün isyankârlıkla geceye erdi. Af dileyerek geceni gündüze eriştir.

Gündüz ve gecen hep eşit olursa, gece ve gündüzün senin tazminatın olur.

Gündüz yüz türlü günah işlemiş, amel defterini simsiyah etmişsin.

Yüzünün aklığı için geceleyin o mektuptaki siyahlığı kirpik uçlarınla yıka.

Bencilliğin yüzünden kara yazıdan habersiz daha ne kadar uyuyacaksın?

1125

Sen uykuya dalmışsın ve perdenin ardında uykudan münezzeh olan Tanrı, haline bakıp durmakta.

Geceyi kazançsız bir halde ne diye güne kavuşturursun?

Hâlbuki O, seninle,[142] sen ise O'ndan habersizsin.

"Kalbini Uyanık ve Geceyi Diri Tutan Bir Ârifin Hikâyesi"

Gecenin karanlığıyla aydınlanan bir ârif, gözünü tamamen uykuya kapatmıştı.

Gece, gözünü güneşe kapadığında, göz mumunu sabaha dek yakardı.

Kanlı gözyaşı akan gözünün her kirpiği, sanki kaşına düğümlenmişti.

1130

Bir gün meraklının biri ona bir soru sorar: "Ey uyku ve rüyanın hiç uğramadığı kişi!

Uyanık kalbin uykudan kurtulduğunda gözünü uykuya kapatmak zorunda mısın?

Uykusuzluk acısı üzerine çöktüğü zaman bir anlık rahatlık sana ne zarar verir?"

"Yakışmaz" dedi, "Çünkü âlemin yaratıcısı her gece birinci göğe inerek

Seslenir: "Yoldan sapanlar arasından kim kapıma af dilemeye gelir?

142 Kur'ân, Hadîd, 4: "...Nerede olursanız olun, O, sizinle beraberdir." (Şem'î, 176[b]).

1135

Bağışımı ona elçi göndereyim, rahmetimi ona şefaatçi kılayım.[143]

Ben böyle bir durumda yatıp uyur muyum? Bu güzel çağrıya kulağımı tıkar mıyım?

O, lütuf gözünü bana açmışken, ikbal gözümü ona yumar mıyım?

O'na karşı sevdalık iddiasında bulunanlar, O'nun cemâlinden gafil olup uyuyanlardır.

Onların iddiası doğruluktan uzaktır, ilk tan kızıllığının nefesi gibi yalandır.

1140

Câmî, eğer ruh gözün aydın, gönlünde can bahçesinden bir kapıcık varsa,

Bu yolda ayağın sağlam olsun, gevşek değil. Gözün her an seni gören Tanrı'da olsun.

143 Hadis: "Her gece Rabbimiz gecenin son üçte biri girince, dünya semasına iner ve 'Kim bana dua ediyorsa ona icabet edeyim. Kim benden bir şey istemişse onu vereyim, kim benden bağışlanma dilerse onu bağışlayayım' der." (Şem'î, 177[b]).

On Birinci Makale

"Nişanları Nişansızlık ve Dirilikleri Can İncisi Saçmak Olan Sufilerin Hallerinden Örnekler Verme Hakkında"

Ey kalbi kararmışların safından uzaklaşıp sufilerin sıfatlarından dem vuran kişi!

Henüz kalbin şöhretten arınmadan sufiliğinle ün salmışsın!

Nedir sufînin özelliği? Yokluk... O halde varlığının üstüne daha ne kadar tüneyeceksin?

1145

Yok ol bu zorbalık dolu varlığından, dahası yok olduktan sonra da yok ol.

Ney gibi kendinden boşalmadıkça yokluğundan dem vurman ne zamana dek sürecek?

Sen 'yok' isen, neyin nesidir bu şöhret? Neyin nesidir her an başka bir dua?

Ney nedir? Kendi hikâyesini anlatırken kamışlıktan başka bir şeyden söz etmeyendir.

Kendi varlık çölünü aşıp yokluk kamışlığına ulaşandır.

1150

Kamışlıktan şeker saçmaya başlayınca başkaları için şeker ülkesi olur.

Şeker ülkesinden söz açınca, canların papağanı orada sinek olur.

Dudağında, 'ney' gibi 'yokum' sözü; kalbinde, bir padişahtan başka kimim, düşüncesi...

Görünüşün bir Anadolulu, gönlün bir zencidir. Çek git, çünkü bu, tek renklilik sıfatı değildir.

Rûmî beden ile zenci kalp de nedir? Birlik rengini al, iki renklilik de nedir?

1155

İki renklilik rengini, iki renklilere bırak, çünkü iki renklilik tümüyle ayıp ve utançtır.

İsa'dan şifa ara, iyi edersin. Olur ya belki bu ayıptan arınırsın.

Oruç yüzünden miden davul gibi kurumuş, pelerinin omuzlarına sancak olmuş.

Kalbinde fakr vicdanı yeşermeden bu davul ve pelerinle ne zamana dek yoksunluktan dem vuracaksın?

Omzunda taşıdığın yüz parçalı hırka, yüz aybını örter.

1160

Takva cübbesinin örgüsü gevşek olursa, yırtık hırkayla nasıl yamanır?

Tespihinin ipi riya tuzağıdır; boncuğu ise, arzu kuşunun yemi.

Sen de yem ve tuzağı, aç bir kuştan tane kapmak için yayıyorsun.

Eğe gibi misvakın olduğu için dişlerin herkesin sofrasında keskindir.

Dişlerinin keskinliğini eğe ile körelt, her sofra başında lokma çiğneme.

1165

Tarak, sakalının yorumunu yaparsa, efsaneni kötüye çıkarır.

Suratında siyah bir kıl bile yok, günahlarla yazgını daha ne kadar karalayacaksın?

Boyun, yay şeklini andırıyor; değneğin de yayına kiriş olmuş.

Felek senin yayına bu kirişi bağlarsa, gençlik okun kirişten fırlar.

Zaman yaşlılık zamanıdır, gençlik taslama; arzulara kavuşma tarafına yönelme.

1170

Ayağını seccadeye koyduğun zaman, ayağını kibir ve gururdan çekip yere basmalısın.

Namaz vaktinde yüzünü toprağa sür, çünkü seccade yakarışa engeldir.

Eğrilikten ve yanlış yola gitmekten çekin, doğru yoldan gidenleri izlemeyi meslek edin.

İddia sahibi isen takva hırkası giyme. Dindar isen, temenni kadehinden içme.

Şarap katılmış takva bir işe yaramaz. Altınla kaplanmış bakır beş para etmez.

1175

İçini ve dışını bir tut ki sufiler seni istesin.

Ya takva hırkasını sırtından çıkar ya da istek ve arzu yolundan ayağını çek.

"Bir Şarkıcının Nağmelerini Dinlerken Fakr Hırkasını Üzerinden Çıkaran ve Hakikat Denizinin Dalgalı En Derin Yerinden Uzaklaşıp Mecaz Sahilinde Konaklayan Bir Sufinin Hikâyesi"

Hacının biri,[144] büyük bir tevazu ile Mekke'nin büyük şeyhleri arasına katılır.

Onun gönül kuşu kanat çırpmaya başlayınca, bu dedikodu tuzağından kurtulur.

İlâhî coşkusu onu kendi varlığından kurtarır ve ilâhî cezbe ile kendinden geçerdi.

1180

Kendi varlığından arınmış bir halde, döne döne Kâbe'yi tavafa gelirdi.

Bir gün ilâhî takdir önüne çıkıverdi. Onun uyanık gönlüne bela yarası açtı.

Bir mutribe onun işini bozdu; onun sabrını taşırdı, huzurunu kaçırdı.

Mutribenin cilve ve naz şarabının zevkini tattı. Mutribe onun gönlünü hakikatten mecaza çekti.

144 Hacı adıyla anlatılan kişi, Şeyh Rûzbihân el-Bakli'dir. (Şem'î, 183[3])

Hâlâ önceki vecd halindeydi, ancak bu vecd güzel şarkıcıdan kaynaklanıyordu.

1185

Hırkasını çıkarıp Harem-i şerîf'in pîrlerine vererek, "Kendi sırrımı halktan niçin gizleyeyim?" dedi.

"Gönlümde ilâhî coşku tükendi, artık eğlenceden başka bir şenliğim de kalmadı.

Elin ateşiyle içim kaynarken hakikat ehli hırkasını niye omzumda tutayım?

Gönlüm bu güzel yüzünden bir puthaneye dönmüşken İslâm kaftanını Kâbe gibi üzerimde taşımam yakışık almaz."

Sufî, mutribenin aşkından kurtulup gerçek aşka dönmediği için hırkasını almaya gelmedi.

1190

Ey Câmî, bu sevimli dünyada elinden geldiğince doğruluk dersi al.

Çünkü insanın sınandığı bu tarlada[145] buğday gibi görünen arpa, beş para etmez.

145 Kur'ân, Mülk, 2: "Hanginizin daha iyi iş işlediğini belirtmek için..." (Şem'î, 184[b]).

On İkinci Makale

"Amelden Uzak Âlimlerin, Cahillikleri ve Tartışmalarıyla Gururlanan Ahmakların Durumlarının Açıklanması Hakkında"

Ey ilim sancağını açmış ve ilmiyle başını sancak gibi yüceltmiş kişi!

Sen kendini ilminle sancak yaptın ama amel gelince de sancağı yere attın.

Sancak açmış olman, doğru bir sözdür. Sancağı yere atman da gevşekliğinin kanıtı.

1195

Cahilliğin yüzünden ilim iddiasındasın, oysa tahsilden edindiğin bir hiç.

Hoca, "Ben bir sanatkârım, sanatımın etkisiyle bakır altın olur" diye bağırır.

Fakat elini onun cebine atarsan, bir müflisin avucu gibi bomboştur.

Kesede altın ve gümüş olmayınca bilgenin iksir iddiası neye yarar?

Kitapların hepsi, iyisi kötüsü, çevrene kerpiç gibi yığılmış.

1200

Bu yığını yıkıp geç, çünkü dört yandan belini bağlamış ve amacına set olmuştur.

Bu kitapların her yaprağı sana bir perde olmuş. Bu kat kat perdelere yüz çevir.

Yarın herkese karşı üstün gelebilmen için bu günden itibaren o kitap sayfalarından vazgeçmelisin.[146]

Onun İşaretler'i[147] küfür yönündedir, onun müjdesi zarar ve hüsrana sebeptir.

Onun Şifâ'sındaki görüşü tamamen hastalık, onun Necât'a[148] yönelişi, hastalığa yakalanmaktır.

---

146 1202. beyitten sonra aşağıdaki iki beyit Şem'î şerhinde mevcut olup çeviriye esas alınan matbu metinde yoktur. Bkz. Heft Evreng, s. 420.

'Ilm ki hâned be-reh-i nâ-sevâb
Bâşed ez ân 'ılm siyeh-rû kitâb
Nûr-i dil ez sîne-i Sînâ me-cûy
Rûşenî ez çeşm-i ne-bînâ me-cûy (Şem'î, 185^{b}-186^{a}).

Çevirisi:
(Yanlış yolda okunan ilimden dolayı kitabın yüzü kararır.
Gönül ışığını Sînâ'nın sinesinde arama; körün gözünden aydınlık bekleme)

147 İşaretler (el-İşârât ve't-Tenbîhât): İbni Sînâ'nın mantık, tabiat ve tabiatüstü konuları içeren eseridir.

148 Necât (en-Necât): İbn Sînâ'nın eseri olup yine onun Şifâ adlı eserinin bir özetidir. Yazarın mantık ve felsefeye dair görüşlerini içerir.

1205

Tıbbın kurallarını Kânûn[149] ile koydu, kurallardan da dışarı çıkmadı.[150]

Ancak talebelere, sebep olanın yüzünü sebep perdesiyle gizledi.

İlmin özelliği sebebi ortadan kaldırmak, cahilin işi de sebebi öğrenmektir.[151]

Tıbbı Peygamber'de ara, çünkü Peygamber'in tıbbı,[152] seni bütün sebep ve hastalıklara yabancılaştırır.

Bilgisizlik hastalığından dolayı sana şifa, nefis kederinden dolayı arılık bağışlar.

1210

Niçin ve nedenlerden sana yüz çevirtir, seni kötü huylarından uzaklaştırır.

Ömrünü yöntem bilgisine ve ayrıntılara harcadın, fakat asla hiç dönemedin.

Makâsıd'dan[153] hiç anlamadığın için amacı ararken Mevâkıf'da[154] durma.

149 Kânûn: İbn Sînâ'nın tıbba dair meşhur eseridir.

150 Şifâ adlı eserdeki bölümler, bâb veya fasıl yerine 'kânûn' kelimesi ile ayrılmıştır (Şem'î, 186[a]).

151 Kur'ân, Fâtır, 28: "...Allah'ın kulları arasında O'ndan korkan, ancak bilginlerdir..." (Şem'î, 187[a]).

152 Peygamber tıbbı (Tıbbu'n-Nebî): Hazret-i Muhammed, beden ve ruh sağlığı ile ilgili olarak çeşitli tedavi yolları ve ilaç olarak kullanılan nesnelerden bahsetmiş, tavsiyelerde bulunmuştur. Bu tavsiyeler, Peygamber tıbbı olarak adlandırılmıştır.

153 Makâsıd (Makâsıdu'l-felâsefe): Gazzâlî'nin filozofların görüşlerini aktardığı Arapça eseridir.

154 Mevâkıf: Kelam ilmine dair 'Adudu'-dîn 'Abdu'r-rahmân İbn Ahmed el-İcî'nin eseridir.

Miftâh[155] ile yolun açılmadığı için fetih devletini fettâh'ın[156] kapısından iste.

Kalbin engellerden arınmış değilse, engellerin keşfi, Keşşâf'ın[157] haddi değildir.

1215

Hidâyet nurunu Hidâye'de[158] arama. Nihâye[159] ile nihayet yolunda koşma.

Nifak ve sahtekârlığı bırak; ilmi çok saygın bir çeşmeden al.

Allah'ın ve Peygamber'in buyurmadığı her şey, fazilet ehli katında gereksizdir.

Allah'ın bağışını gör ve her şeye burnunu sokma. Bilgisizliğin sınırı aştı, cahillik etme.

Mademki Tanrı sana ilim verdi, amelden kaçma. İşe yaramayan bilgi beş para etmez.

1220

Amel yaygısına ayağın basarsa, amelsizlere de amel yolunu göster.

155 Miftâh (Miftâhu'l-'ulûm): Sekkâkî adıyla bilinen Sirâcü'd-dîn Ebû Ya'kûb Yûsuf b. Ebî Bekr'in edebî ilimlere dair Arapça eseridir.

156 Fettâh: Açan, fetheden anlamındadır. "el-Fettâh", Allah'ın 99 ism-i şerîfinden biridir.

157 Keşşâf: Ebu'l-Kâsım Mahmûd b. Zemahşerî'nin hadis ilmine dair eseridir.

158 Hidâye (el-Hidâye): Fıkıh ilmine dair, Burhânu'd-dîn 'Ali İbn Ebî Bekr el-Mergınânî'nin eseridir.

159 Nihâye (Nihâyetü'l-'ukûl): Fahruddîn-i Râzî'nin kelâm ve felsefeye dair eseridir.

Önce terbiye öğrenmeli, sonra başkalarına öğretmelisin.
Başkalarına öğretmen olduğun zaman felekten onun için bir bedel isteme.
İlim cevherdir, gerisi çanak çömlek. İlim hakikate benzer, diğerleri hayale.
Mücevherleri bir çömleğe satmak olur mu? Gerçekleri bir hayal uğruna bağışlamak olur mu?

"Bir Kuyuya Düşmüş Âlimin Hikâyesi"

1225

Bilginin biri bilgisizlik kuyusundan çıkar, yolda yine bir kuyuya düşer.
Yolda yardımına koşan olmaz. Yusuf'un kuyuda kalışı gibi o da yolda kalır.
Kuyunun dibinde bir karaltı gibi beklerken, kuyunun başında birinin gölgesini görür.
"Ey yolcu" diye seslenir: "Yardım ve insaf yolundan dönme.
Yiğitlik ayağını kuyunun başına koyuver de şu kuyuya düşmüşe bir el uzat."

1230

Yolcu kuyunun başına gelir ve, "Ey ahla vahla dost olmuş insan! Uzat elini" der.
Bilgin: "Hele soyunu sopunu, adını sanını bana bir söyle."
"Tuzağının öğrencisiyim, din yolunda önünde diz çökenim" der.
Bilgin: "Tövbe tövbe. Bu derin kuyudan kurtulmak için bugün sana el mi uzatacağım" der.

"Ben kendisini ilme adamış, yarar ve zarar düşüncesinden kurtulmuş bir insanım.

1235

Çabam daha bilgili olmak için, bilhassa ilâhî bağış için.

Başka bir günah ile onu nasıl lekeler ve onu art niyetle nasıl daha da kirletebilirim?"

"Ben de bu kuyunun dibinde bir art niyetsiz gelip beni kurtarana kadar bir tutsak gibi otururum."

"İlim derecem yüksek olduğundan ilmin dışında olan şeyler bana yakışmaz."

Câmî'nin himmeti yükselmeye başlayınca ilim şerefiyle beğenilir oldu.

1240

Câmî güzel tabiatı yüzünden ilmi beğendi. Neyi beğendiyse, o, kendisine yetti.

On Üçüncü Makale

"Başkaları Üzerine Parladıklarında Adalet Göğünün Güneşi, Yalnızca Kendi Çevrelerinde Döndüklerinde Zulüm Tufanının Girdabı Olan Sultanlara Hitap Hakkında"

Ey başında hükümdarlık tacı olan sultan! Tacında bağış mücevheri diye bir şey yok.

Başındaki tacın süslü oluşu, bu mücevherdendir. Bu süsten yoksun oluş, baş ağrısının sebebidir.

Senin beline dolanmış süslü kuşağın, yılana ve yılanın pulcuklarına benzemiş.[160]

Ancak o pulcuk kıyamet gününde seni, işin felaketinden kurtarmayacaktır.

1245

Altın tahtın, ateş ve onda olan mücevher, köz gibi parlamakta.

160 Yılan pulcuğunun sayısız yararları olduğuna inanıldığından İran padişahlarının kuşaklarında yılan pulcuğu taşımaları bir gelenek idi (Şem'î, 191[a]).

O ateş yüreğine kıvılcım serpmiş, fakat kendinden geçtiğin için ateş hoşuna gidiyor.
Gurur şarabının sarhoşluğu geçip kendine geldiğinde, o yanmışlık sana ağır gelecek.
Dert yüzünden her an her saç telinin kökünden kanlar fışkıracak.
Sarayın göğe uzanmış ve şemsesinin güzelliği güneşe rakip.

1250

Kasrın, yüce feleğin sarayı gibi görkemli. Bu yüzden olayların kemendi sarayına erişemiyor.
Muhafız ve kapıcıların seni korumak için kötü niyetlilere hayal yolunu kapamışlar.
Ancak hile ve büyü ile de olsa, ecelin girdiği gediği tıkayamazlar.
Ecel pusudan çıkarsa, ömür şişeni yere çalıverir.
Hayat sermayeni yağmalar, düşmanına devlet müjdesi götürür.

1255

Sarayının karkasını toprağa gömer, yüksek kemerini çukura yığar.
Tacın başından ayakaltına düşer, tahtının temeli yerinden oynar.
Bu olanları bir güncük düşünüp adaletli olmayı meslek edin.
Zulüm kökün kuvvetlenirse, zulmün bütün dünyaya zulüm olur.
Efendi evde def çalarsa hane halkı da hep birlikte tepinir.

1260

Senin için bir ev bina edilsin diye, belan yüzünden bir şehir yağmalanır.

Keşke bayındırlığı terk etsen de iş yağmacılığa varmasa.

Bir elma koçanı eline geçsin diye belan yüzünden bir bahçe yok oluyor.

Bu elmanın yokluğuna sabretsen iyi olur, yoksa sana her elmanın hesabı sorulur.

Sofranın meyvesi ve tavuğu her zaman bir dulun avlusundan, bir yetimin bahçesindendir.

1265

Aşçıbaşın, kabalığı yüzünden odununu, her beli bükük ihtiyarın sırtındaki odunlardan alıyor.

Doğancıbaşıların doğanını yaşlı kadınlardan zorla aldıkları piliçlerle besliyorlar.

Özel atının her akşamki samanı, arpası, başak toplayanların hibelerindendir.

Şehrin yoksulları, dilencileri cariyelerinin küpelerine pay vermiştir.

Her ülkeye, vatana daha ne kadar zulmedeceksin? Bazen adaleti, töreyi korumaya çalışsan!..

1270

Bak bakalım bu ikisinden hangisi daha iyi? İyi olmayanın üzerini elinle kapat.

Gurur serabının[161] tuzağı zulmeder. Kıvanç şarabının kadehi adalet dağıtır.

161 Kur'ân, Nûr, 39: "İnkâr edenlerin işleri engin çöllerdeki serap gibidir..."

Şarap içeyim derken ciğer yanmış, gönül kebap olmuş bir halde sakın serapta kalmayasın!

Köyler, şehirler yalnızca adaletle bayındır, dünya yalnızca adaletle mutludur.

Sen bir çoban gibisin ve halk topluca rahmetinin gölgesinde bir sürü.

1275

Vay kurtluk eden, sarı köpek gibi kurda dost olan çobana![162]

162 Nizamî-i Gencevî'nin Heft Peyker adlı mesnevisinde geçen "Enderz Giriften-i Behrâm ez Şebân" başlıklı Hikâyeye gönderme yapılmıştır. Hikâye özetle şöyledir: Behrâm (Sâsâniler sülalesinden, Behrâm-ı Gûr adıyla meşhur padişah) bir gün, can sıkıntısını gidermek için ava çıkar. Av dönüşünde susar. Su bulmak için bulunduğu yerde dolaşmaya başlar. Bir duman görür. Ateşin olduğu yerde söndürmek için suyun da bulunabileceği düşüncesiyle dumanın çıktığı yere doğru gider. Yaşlı bir çoban ateş yakmış, kuzu çevirmekte; aynı mekânda sarı tüylü bir köpek de ağaç dalına asılı durmaktadır. İhtiyar, azığını paylaşmak üzere padişahı buyur eder. Padişah, önce köpeğin ağaçta asılı durmasının sebebini söylemesini ister. Çoban, köpeğin sürünün bekçisi olduğunu, sürüyü ona teslim ettiğini anlatır. Fakat bir gün sürüyü sayar ve yedi koyun eksik çıkar. Bir hafta sonra koyunları tekrar sayar. Sürü yine eksik çıkar. Sürüye bekçilik eden köpeğine rağmen, koyun ve kuzuların sayısı her geçen gün azalır. Bir gün sürüyü gözetler. Dişi bir kurt, köpeğin yanına gelir ve çiftleşirler. Köpek bir kenara çekilir. Kurt da rüşvet olarak sürüdeki en semiz koyunu seçip yer. Bu olay birkaç kez tekrarlanır. Sonunda çoban köpeğini yakalar ve şehvetinin esiri olduğu, kendisine ve sürüye ihanet

Böyle çoban, kuzuyu koyunun memesinden ayırır kurt onu parçalasın diye.
Ama adaletin halka huzur verirse, kurt sürülere çobanlık eder;
Pençesini tarak yapıp ovada, derede, tepede kuzunun boynunu, sırtını tarar.

"Ömrü Boyunca Adalet Ayn'ının Tacıyla Yücelmiş, Mürüvvet Mîmi ile de Kemer Bağlamış Olan Abdülaziz Oğlu Ömer'in Hikâyesi"

Abdülaziz'in oğlu Ömer, dinin devleti, hatta mülkün şerefi olup,

1280

Ömer'in adaletinin temelini yenileyip, taht ve hilafeti dengeleyince
Ordunun zulmü yüzünden yol başlarından çekilen eşkiyalar,
Padişah hakkında bilgi toplamak üzere merak içinde yollara inerler:
"O önceki zalim sultan ne oldu? Feleğin dönüşüyle onun durumu ne oldu?
Bu adalet sahibi, günü kutlu padişah kimdir ki âlemi aydınlatan güneş oldu?"

---

ettiği için onu ağaç dalına asar. Behram, bu olaydan bir ders çıkartarak sarayına gider ve kendisine ihanet edenleri cezalandırır (bkz. Külliyât-i Nizamî-i Gencevî, nşr. Pervîz-i Bâbâyî, C II, çâp-i sevvum, İntişârât-i Negîn, Tahran, 1378 hş. (1999), s.791-794). Hikâye kısaca Şem'î'nin şerhinde de anlatılmıştır (bkz. Şem'î, 194[a]-194[b]).

1285

Bir yolcu, "Bu iyi haberi nasıl öğrendiniz ki hemen buraya koştunuz?" diye sorar.

Şöyle müjdelediler: "Bundan önce sürüye saldıran pek çok kurt ve arslan vardı.

Kurtlar sürüye saldırmaz oldu, arslanların da arslanlığı kalmadı.

Kurt ile kuzu birbiriyle kaynaşmış, ceylan ile arslan birlikte gezmekte.

Bütün bunlar bu sultanın devletiyledir, çünkü onun gelmesiyle adalet töresi yenilendi.

1290

Abdülaziz alçaklığından dolayı kurt yaradılışlıydı; başımıza başka bir kurt atadı.

Bu da bağışlayıcılığı ile ululuğa ulaşınca, kurt üzerinden kurtluk giysisini çıkardı.

Bu aşamada büyüğü de vardır, küçüğü de; ağızları Yusuf'un ağzıdır, ancak dişleri kurt dişidir.

Ey Câmî, onların gülen dudakları sevimli olsa da, onların dişlerinden yüz yara alırsın.

On Dördüncü Makale

"Zaman Sayfalarında Adalet ve Zulüm Yazısını Kalemlerinin Mürekkebiyle Onaylayan Vezirlerin ve Kâtiplerin Durumları Hakkında"

Ey görünüşünü kalem gibi düzgünleştirmiş vezir! Yanlış yazılara ilgin hatadır.

1295

Kalem gibi kendi dikinde gittikçe iyi yaptığını sansan da, gidişin kötüdür.

Bir sözle yanlış bir onay verenin sözü, bekâ levhasından silinsin.

Deftere daha ne kadar haksız cezalar yazacaksın? Bir de kıyamet gününün defterini hatırla.

Sen üç parmağınla yazar olmuşsun ama senin yüzünden halkın on parmağı da ağzında!

Senin, "kalemin hışırtısıdır" dediğin, kalemin yazından duyduğu nefrettir.

1300

Senin elinle yaprağı ıslatan yazı, senin yüzünden başına toprak saçar.

Kaleminin titreyişi kayırmacılık yüzünden elifin üzerinden doğruluğu silmiş

Ve kaleminden dolayı dünya baştan başa 'kef' gibi büklüm büklüm olmuş.

Kalemin ucunu çakıyla yontma, yılanın dişlerini boşuna bileme.

O yılan, düşmanlığından dolayı eninde sonunda keskin dişleriyle seni sokar.

1305

Belki sokmuştur da sen uyuşukluğundan dolayı acıyı bile duymuyorsun.

Kalemin ucuna dolanan kıl bile anlam yoluyla sana öğüt verir:

"Ey aklıyla üne kavuşmuş insan, daha ne zamana dek kıla bağlı bir işle uğraşacak,

Ne zamana kadar zalimlere yardımcı olup bununla mazlumlar edineceksin?

Zalimin derdine çare bulup, mazlumun boynunu yük altına sokacaksın?

1310

Köydeki tarlası yürek kanıyla ürün veren köylünün harmanını,

Adaletsizliğinin ateşiyle yaktın, onun tane ve samanını sen yok ettin.

Taneyi şahın ambarına taşıyor, samanı da ordunun hayvanlarına götürüyorsun.

Köylünün ürününü denetlemeye gittiğinde, tanenin gözyaşı, samanın ise onun benzi olduğunu göreceksin.

Gurbette gezen tüccarın sermayesi, yalnızca çile çekmekle toplandı.

1315

Tüccarın bütün geliri senin beratınla zekâta harcandı ve bu berat yüzünden tüccar hâlâ avucunda.

Köy ve kentlerdeki zavallı esnaf da avucundaki kabarcıkla geçimini sağlıyor.

Zorbalığınla onun avucunda kabarcıktan başka bir şey bırakmıyorsun.

Çalı çeken ihtiyarın beli, ağır çalı yükünün altında kirpi gibi büküldü.

Sırtından çalıyı indirdiğinde de kazancını onun elinden çekip alıyorsun.

1320

Yaşlı başlı kadınların sağılır sığırlarının sütü senin yüzünden yıllık vergilere harcandı.

Aç ve susuz kişiler bir köşeye çekilmiş, şimdi süt içer gibi yürek kanı içiyorlar.

Yetimlerin malı senin uğrunda çiğnenmektedir. Dilencinin kazancı, dilendiğine pişman olmaktır senin yüzünden

Çocuklarının süsü, dilencinin altını, yetimin gümüşüdür cimriliğin yüzünden.

Eğlence gecelerinin çerezi, eski vicdansızlardan yeni yeni şeyler anlatmaktır.

1325

Çalgıcı yüksek sesle söylediği şarkıda, falancanın malını okur: "Nasıldır, ne kadardır;

Yüz türlü hile yapılabilir, mal onun elinden çalınabilir."

Yaptıkların yüz bin gönle yük oldu, bu yaptıklarından utanmaz mısın?

Artık gasp elini dışarıya uzatma, çünkü ülke senin yüzünden kalem gibi baş aşağı oldu.

Sultanın adı senin yüzünden kötüye çıktı; halk perişan. Devlet senin kavgaların yüzünden sıkıntı içinde.

1330

İbret gözüyle akranlarına bir bak da başkalarına ibret olmayasın.

Sopanın tecrübesi çok yakınındadır. Ağaca ibretle baksan iyi olur.

Fakat senin ders almaya niyetin yok ki, vezirlik hırsından başka bir deneyimin yok ki.

"Kolunu Kestikleri Halde Vezirlik Görevinden Ayrılmayan Bir Eli Uzunun Hikâyesi"

Mal mülk içinde bir sultan vardı. Vezirlik süresi bir yıl olunca

Vezirin kalem tutan elini, kalemi ekleminden kırar gibi keser atardı.

1335

Kim vezirin elini havada kaparsa, devlet makamı ona post olurdu.

Vezirlik makamı onunla süslenir, haset hasetliğinden erirdi.

Bir gün bu kötü kural yüzünden bir vezirin elini bileğinden ayırdı.

Kesik eli havaya fırlattı, onu tutsunlar diye de çağrı yaptı.

O vezir akıl gözünü kapayıp diğer elini uzattı.

1340

Akılsızlığı yüzünden kendi elini tuttu ve vezirlik için makam yolunu tuttu.

Önceki kolundan ders almadığı için diğer kolundan da oldu.

Ey Câmî, ecel kılıcı elini işten ayırmadan önce,

Hırs elini her şeyden çekip emelsizlerin safında yürü.

On Beşinci Makale

"Gençlik Gecelerinde İhtiyarlık Sabahı Ağaranları ve Kuşluk Vaktinde Burunlarına Uyanıklık Rüzgârı Ulaşmayanları Uyarma Hakkında"

Ey bedeni mumdan daha çabuk eriyen insan! Yaşlılık ateşi başına vurmuş.

1345

Senin ateş çıkaran genç başın, yeşil ağacı ve onun ateşini andırıyor.[163]

Başına kâfur döken felek, üstüne başına da saçından kâfur elemiş.

Kâfurun soğukluğu sıcak gönlünde uyku ile yeme içme hevesini soğutsun diye.

Gece siyahı saçın, sabahı tasvir ediyor, hâlbuki sabah ecel gününü müjdeler.

163 Kur'ân, Yâ-sin, 80: "Yaş ağaçtan size ateş çıkarandır. Ondan ateş yakarsınız."

En üst göğün dönme dolap misali dönüşü, yeryüzü üzerinde karar kılmıştır.

1350

Özgürlerin[164] lime lime bedenleri zulüm taşlarının altında kalmış.

Felek seni un ederek öyle ezmiş, öyle ufalamış ki, o değirmende saçların toz olmuş.

Sırtın yay gibi bükülmüş, derin yay üzerindeki tuz gibi kurumuş.

Gözyaşının ipliği kamburuna kiriş bağlamış, senin ah okun da kirişe okunu takmış.

Yalnızca bir iş yapasın, maksat yolunda avlanasın diye.

1355

Boyun lâm'a, değneğin de elif'e döndü. Her ikisi varlığını olumsuzlamak için 'lâ' (hayır) oldu.

Yani varlık levhası aynasından senin varlık suretin çabucak yok olacak.

İş saymaya gelince, biri ikiden ayırt edemezsin gözlük gözünü dört etmedikçe.

Yılanın kuyruğuna basarsın körlüğünden. Halk feryat içinde sağırlığın yüzünden.

Taş, dişlerinin arasında parça parça olurdu, fakat şimdi mum, önünde kaya gibi.

1360

Dişlerinin arasındaki o gediklere rağmen, o aralıklardan doğru bir söz dahi çıkmamıştır.

164 Özgürler (âzâdegân): Dünyevî ilgiyi, hayat kaygısını terk etmiş kişiler; sufiler.

Ellerin ayaklarına yardımcı olmadıkça yerinden kıpırdamak elinden gelmez.

İş sırasında elinin titremesi, senin iradeni elinden almış.

Avucun civa topalağına dönmüş ve parmağından civa gibi akıp gitmiş.

Avucun zaten pintiliğin yüzünden yumulduysa da, artık elinde cimrilik gücü de kalmadı.

1365

Hırsın kuralı, pintilikten başka bir şey değil. Cimriliğin çaresi topraktan başka bir şey değil.

Toprağa girmeden önce toprak ol, günahkâr olarak gitmeden önce arın.

Yaşlandın artık, yaşlı gibi davran. Çünkü ihtiyara yaşlılık yakışır.

Gençlerin terkisinden elini çek, aşk ve gençliği gençlere bırak.

Sen kendi yaşlılığından dolayı üzgünken gençlerin doğası seni nasıl kabul eder?

"Gece Karanlığı Gibi Saçı ile Ak Saç Benzeri Sabahtan Söz Eden, Sıcak Kanlı Güneşin Nefesinden Ak Saçlı İhtiyarın Üşümesinin Hikâyesi"

1370

Asma yaprakları sonbaharda esen rüzgârın yeliyle boyacıların atölyesine dönmüştü.

Genç bahçe yaşlanmış, yeşil yapraklar sararmaya başlamıştı.

Ağaç yaprakları dallarda bahardaki güller gibi rengârenkti.

Boyu bükülmüş, gönlü dert ateşgedesine dönmüş bir ak saçlı,
Oturduğu yerden kalkıp gezinti için gül bahçesine girdi.

1375

Düşüne düşüne yürüyor, çevresine ibretle bakıyordu.
Keklik yürüyüşlü bir güzelin karga kanadı gibi saçlarıyla bahçenin tavusu olduğunu gördü.
Beyaz başörtüsü siyah saçlarını örtmüştü; yürürken takıları şıngırdıyordu.
Avucundaki kına rengi, yürek kanı olmuştu; her parmağının ucu taze çiğde gibiydi.
Mercan pençesi kendi mücevherini onun elindeki on parmağında bulmuştu.

1380

Kınalı her tırnağı şafak renginde bir dolunay ve hilâle dönmüştü.
Yaşlı onu görünce gönlünü kaptırdı. Kambur beliyle ayağına kapandı.
"Bu güzel yüzünle kimsin?" dedi, "İnsan mısın, peri misin, nesin?
Gençlik nazını bırak, sana talip olanın gönül hakkını ver.
Bir an olsun şu kulun arkadaşı ol, perişan yaşlıyı sakinleştir."

1385

Latif gonca gülümsedi. "Gecikmişsin, erken davran" dedi.
"Yoluna git, benden umudunu kes. Çünkü saçlarım beyaz çember gibi aktır.

Belki sen başında bu çember var diyorsun, oysa başımdaki saçtan beyaz bir örtüdür.

İhtiyar, saçların durumunu öğrenince hemen tüy gibi dikilip başını öne eğdi.

Taze gül, yaşlının bu halini görünce, sümbül gibi siyah saçından beyaz çemberini çekerek,

1390

Saçını gösterdi; kömür gibi siyah, gece gibi kapkaranlıktı.

İhtiyar yalvararak, "Güzellikte ay senden sönüktür, peki bu yalan niye a güzel?"

"Bizi istemekle uğrayacağın zarardan dolayı seni uyarmaktı" dedi.

"Bu yüzden yoldan çekiliriz; senin istemediğini biz de istemeyiz."

Yaşlandın Câmî, altmıştan yetmişe merdiven dayadın.

1395

Artık gençliği, gençleri hatırlama. Cananın kapısından başkasını can kıblesi yapma!

On Altıncı Makale

"Gençlik Çağında Gururlu Olan Gençlerin –ki Gençlik, Eğlence ve Mutluluk Aydır- Halleri Hakkında"

Ey siyah saçıyla övünüp ak saçlılardan nefret eden genç!

Yüzünü aklıktan siyahlığa çevirip ilâhî nûru, oyuncaklara değişme.

Sen çocuksun, fakat yaşlının saçı süt gibi olmuş. Çocukların sütten nefret etmesi çok garip!

Sen, bu korkular ülkesinde siyah bir kargasın. Bu beyaz atmaca seni sağ koyar mı?

1400

Gençlik bahanelerine yaslanma, gücünün yettiği her işe de kalkışma!

Diyelim ki, pazın şimdi demir gibi, derin de bedenine zırh.

Ecelin eli demirini muma çevirir, kaza kılıcı zırhını deler.

Allah için belini bükmezsin; yay gibi sertlik etme ey mezhebi geniş!

Gücün azaldığı zaman, her yerin ok olsa bile boyun eğilir.

1405

Cilveler eden felek belini yaya, bedenini kirişe çevirmeden önce,

İbadet edenlerin ardında yay ol, dalkavukluk etmekten kaçın.[165]

Bedenine riyâzet yolunu aç. Vücudunu zayıflat, ruhunu güçlendir.

Yol kat edene zayıf beden daha iyidir, çünkü at semiz olursa seğirtmez.

Yaşlılıktan dolayı belin iki büklüm olmadan yol pîrlerinin ardında doğruca yürü.

1410

Çünkü pîrler, din safında komutandırlar. Komutanların terkisine esir ol.

Onların sayesinde esirliğe ulaşmadıkça, pîrliğe erişmen nasıl mümkün olur?

Her pîrin kapısında kulluk etmen, başında sultanlık tacı olmasından daha iyidir.

O tacın rütbesi çok yüksek olsa da, onun mazgalına sütunu kement oldu.

Çeşitli maden cevherlerini barındıran dağ bile yücelik tacına hizmet kuşağıyla kavuştu.

165 Kur'ân, Âl-i İmrân, 188: "Ettiklerine sevinen ve yapmadıklarıyla övülmekten hoşlananların, sakın sakın onların azaptan kurtulacaklarını sanma; elem verici azap onlaradır." (Şem'î, 208[b]).

1415

Asiliği terk et; kuşağa mim gibi düğüm at.
Pîrin izinde gölge gibi ol ve onun mücevheriyle değerli bir hazine ol.
Sen hizmet ederek ona yardım edersen, o yardımı kendine yapmış olursun.
Abdest alırken onun avucuna su dökersen, ikbalin yüzünü yıkamış;
Onun yolu üzerindeki bir taşı kenara koyarsan, ibadet kefesine o taştan daha ağırını koymuş olursun.

1420

Ayakkabısını onun ayağı altına koyarsan, gökler üzerinde yürür;
Onun yanında ibrik taşırsan, hayat suyu çeşmesinden su içersin.
Onun yolunun tozunu kirpiklerinle iyice süpür ki, kalp gözün sürmeli olsun.
Onun ikbal bellemesini omzunda taşı ki, kerim Tanrı'nın örtüsü ayıplarını örtsün.
İşin ehil kişileri gibi pîr olmadıkça hizmetten elini çekme.

1425

Gençliğinde pîrlik makamı arama, arzularınla istenç yolunda koşma.
Korkarım o makam sana uygun olmaz ve gençliğinin gereklerinden de yoksun kalırsın.

"Birkaç Gün Bir Kekliğin Ardında Koşup Yorulan ve Ona Yetişemeyen Bir Karganın Hikâyesi"

Karganın biri uçmayı yeğleyince, yükünü bahçeden bir dağ eteğine vurdu.

Bahçe aynasının pasını sildi, dağ eteğinin yüzünde siyah ben oluştu.

Dağ eteğinde, dağın gizli mahzenini sunan bir alan gördü.

1430

Çimen ve lâle, güzellerin dudakları gibi, dağ eteğinin firuze ve yakutunu andırıyordu.

Harika güzelliğiyle o firuze renkli bahçenin sevgilisi olan eşsiz bir keklik,

Üzerine üveyik gibi, dar bir giysi giymiş ve göğsüne iki renkli bir baskı dikmişti.

İki âşık, çil ve turaç, hepsinden daha gururluydu.

Ayak bileğine kadar ayacıklarını sıvamış, becerisiyle dağın yamacına yuva yapmıştı.

1435

Her taşın başında kahkaha atmış; hem yola konmuştu, hem yol haricine.

Hızlı yürüyordu, süratli koşuyordu ve atik adımlıydı; yürüyüşü güzel, uçuşu güzel, salınışı güzeldi.

Hem hareketleri ritmik, hem adımları birbirine yakındı.

Karga o hareketleri, o gidişi, o uyumlu salınışı görünce,

Ona uzaktan vurulmuş bir gönülle kekliğin yürüyüşünü öğrenmeye gitti.

1440

Kendi yürüyüşünü bırakıp kekliğin peşinde taklide koyuldu.
Kekliğin ayak izlerine basıyor, onun kalemiyle yazıyordu.
Kısacası, o çayırda kekliğin ardında böyle üç dört gün geçti.
Sonunda kendi hamlığından kurtuldu, fakat kekliğin yürüyüşünü öğrenemeden,
Kendi yürüyüşünü unuttu, kendi işinden de mahrum kaldı.

1445

Herkes hızlı dönen bu çark yüzünden bu manastırda bir arzuya tutsaktır.
Câmî, bütün arzular arasından sadeliği seçmiş, özgürlük makamının sultanı olmuştur.

On Yedinci Makale

"Bu Bahar Ülkesinin En Çekici Gülü ve Bu Resim Atölyesinin En Görkemli Tablosu Olan Güzellerin Güzelliği ve Sevgililerin Cemâli Hakkında"

Güzellik, padişah otağının süsüdür. Güzellik, ilâhî güneşin parıltısıdır.

Su ve çamur perdesinde olan güzellik, gönlün eski yeminini yeniler.

Bu silsile, Tanrı ile oluştuğu için güzelliğin kokusu hep O'nu hatırlatır.

1450

İşte her ay yüzlünün böyle maktulü olan bizler, aynı ateşte yanmış harmanız.

Her yanmışın gönlündeki coşku, her hastanın dudağındaki çığlık,

O ateşin sıcaklığının bir kıvılcımıdır. Kişinin bu anı hoştur, çünkü ateşten dolayı hoştur.

Ey güzel! Seni güzel şekillerle süsleyip, nazar sahiplerinin kapışmasını istediler.

Boyun, cennet çimeninin bir servisidir, yüzün felek meclisinin bir mumu.

1455

Senin düzgün yüzün, güzelliğin nazmıdır. Onun matla beyti de mübarek alnındır.

Alnına nurdan bir matla beyti yazılınca, iki kaşın misk ile yazılmış iki mısra olmuştur.

Bir satır bile senin kaşından daha güzel değildi, fakat cetvelle çizilmediği için eğri oldu.

O güneş yüksekliğindeki giriş beytinden ay gibi yüzüne her an ışık yansır.

İki gözün onun şu'âsıyla iki 'ayın' harfi gibi, gümüş burnun iki aynın ortasında bir elif gibi.

1460

Ağzın da çok sevimlidir, iki dudağının arasında hayat suyu vardır.

Yanağında yeni beliren tüy dudağına kadar uzamış.

Gümüş toplu çene çukurun olgunluğundan ikiye yarılmış bir elma gibi.

Çene çukurundan letafet suyu damlar, çene çukurun ile dudağının arasındaki mesafe çok değildir.

Belki de çene çukurunun altına toplanmış olan, parlayan güzelliğinin teridir.

1465

Çene çukurunun beni, sabırsızlık yüzünden bela girdabında kalmış bir zenci gibi.

Dudağındaki o mis kokulu tane, her dertli gönlün dert tohumudur.

Nar çiçeği gibi yanağındaki misk, yanağındaki tere nokta vurmuş.

Taze gül bedeninde titrek, dere kekliği boynunda gerdan.

Sinen âşıkların gönlü gibi saf. Bu yüzden âşıkların göğüsleri göbeklerine kadar açık.

1470

Pazının zulmünden korktuğu için senin bileğine gümüş pençe vurmuştur.

Seninle diz dize verip konuşma şansı bir kimsenin nasibiyse, o da sensin.

Kendi yüzünü seyretmek için bir ayna yap, ancak dizlerinden.

Seninle gezip tozmak hiç kimsenin haddine değildir, gölgen yol arkadaşın olmaya yeter.

Seni baştan ayağa niteleyeceksem yüz defa dikkatlice düşünmeliyim.

1475

Tek tek uzuvların uyum içinde, her biri birbirinden daha güzel.

Güzelliğin gittikçe artıyor ve güzelliğin, nicelik ve eşsizlik aynasıdır.

Her basiret sahibinin kıblesi, bu aynadır; nazar ehlinin hep baktığı bu aynadır.

Kör ne bilir aynada ne olduğunu, aynaya kendi aksini yansıtanın kim olduğunu?

Onun nitelik sureti onda belirmiş, eşsizliğin anlamı onda gizlenmiştir.

1480

Bu nur yağdıran aynanın cilvesini basiretsizlerin gözünden uzak tut.

Yüzünü sadece beyhûde yolda yürümüş şehvet düşkünlerinden gizle.

Senin yüzüne baktıklarında yalnızca kendi arzularını dilerler.

Şehvet düşkünü olduklarından şehvet gözünü kapayamazlar.

Seninle sadece arzu yolunda yürürler, yüzüne sadece kötü niyetle bakarlar.

1485

Kötü niyetin yüzü nurlu olmadığı için bu sevimli aynadan

Çabucak doyar kem gözleri. Sana işkence olur alışkanlıkları.

Gözden çıkarıp onu rezil ederler, toz toprakla onun yüzünü karartırlar.

"Yüzünü Pasız Bir Aynada Görüp Görüntüsü
Yüzünden Aynayı Beğenmeyen Bir Zencinin Hikâyesi"

Kara bir bulut gibi, dudağı çivit küpü gibi gök ve kalın bir şeytan soylu...

1490

Rengi, sönmüş kömür gibiydi, yüzü yanmış ağaç közü.

Ağzı, leş ağzı gibi açılmış, mihnet kapısı gibi kapanmamıştı.

Yolda tozlu bir ayna buldu, aynanın üzerini eteğiyle sildi.

Bakıp onu yüzüne yaklaştırınca duyduğun gibi bir şekil gördü.

Aynanın temiz yüzüne tükürüp onu yere fırlattı.

"Senin gibisini daha tanımadılar, seni böylesine yola atmadılar" dedi.

1495

"Başkalarının gözünde senin bu kadar değersiz oluşun, yalnızca yüzünün çirkinliğinden dolayıdır.

Senin de benim gibi temiz yaradılışın olsaydı, hiç yerin çamur olur muydu?

Art arda olan iyilik ve kötülüklerin karşılığı da yine kendi ölçüsündedir.

Zenci, kendi yüzüne bakmadığı için kendini değil aynayı ayıpladı.

Ayna tamamen lekesiz ve temizdi, ayna onun yüzündeki kusurları göstermişti.

1500

Zencinin yüzü böylesine siyah iken, bilmem ki aynanın suçu neydi?

Ey Câmî, ayna renkli bu kubbede savaş ve barış zamanında görünenler,

Ya yararına ya da zararınadır. Baktığın zaman yaptıklarının eseri olduğunu görürsün.

On Sekizinci Makale

"Coşkusu, Sevgili Derdi Çekenlerin Sofrasının Tuzu; Acısı, Efkârlıların Canının Merhemi Olan Aşka İşaret Hakkında"

Aşk, gençlik günlerinin süsüdür; aşk iki cihanda mutluluk sermayesidir.

Feleğe hareket isteğini aşk verdi, meleğe soyutlanma zevkini aşk verdi.

1505

Can gülü aşk kokusunu alınca, beden çamuru bağlılık rengine büründü.

Bizim can ve bedenimizin bağı aşkladır; ölmemiz, yaşamamız ondandır.

Saygın kişi de, sıradan kişi de, hepsi aşkın esiridir; onun yüce değeri karşısında değersizdirler.

Gece ışık veren ay, üzerine muhabbet ışığı düştüğü için parlar.

Toprak, kendisine muhabbet cemresi düşmedikçe felekten dolayı parıldamaz.

1510

Kalp, bedende muhabbetten uzak kalırsa, o kara balçıkta sadece siyah bir taştır.

Aşk ateşinde boğulmayanın kalbi ile çarn kozalağı arasında ne fark vardır?

Kozalağın işi nedir? Aşk derdinden gafil olmak... O kim, gönül sahipliği kim?

Gönlün yaşaması aşıklık derdiyledir; canın başı âşıklık ayağındadır.

Aşk gönül ile örtülmedikçe gönlün sıcaklığı, perişanlıktan başka bir şey olmaz.

1515

Ey işi güzeller yüzünden kötüye gitmiş, kaşların takı yüzünden yüz derde düşmüş âşık!

Halin kara benliler yüzünden kötü, günün ayva tüyleri yeni bitmiş dilberler yüzünden kara.

Mahmur gözler uykularını kaçırmış, tövben onlara yenilmiş.

Servi boylular arasından kim kıymetlendiyse, başını niyaz toprağına eğdirdi.

Yanağına kim siyah nokta koyduysa, deli gönlüne senin dert dağını yükledi.

1520

Dudakları sana hayat suyu gibi gelen, ayva tüyleriyle yüzünü karanlıklara çevirdi.

Bazen bir ay yüzlüden söz eder, gökteki ayı görüp ah çekersin.

Bazen bir gülle sevinip güler, bahçenin öten bülbülü olursun.

Bazen deli gönlünü bir ceylana kaptırır, Mecnun gibi çöle koşarsın.

Sevgili de hep şarap içenle kucak kucağa, sen ise dert dizinin üstünde haykırıp durmaktasın.

1525

Sevgili her düzenbazla dost, sen ise onun ayrılık sıtmasıyla erimektesin.

Sevgili her vicdansızla kafadar olmuş, sen ise onun tasasıyla yüreğine taş basmışsın.

Sevgili def ve ney sesiyle coşmuş, bunlar senin kulağına an be an şarkı gibi gelmiş.

Sen de bir uyanıklık edip sevgilini öyle bir yakala ki, artık can ve gönlünde karar kılsın.

Sevgili odanın mahremi olur, uzun gecelerine arkadaş olur.

Baykuş değilsin, her sarayda daha ne kadar görüneceksin?

Kuş değilsin, her dalda daha ne kadar öteceksin?

1530

Sadece bir sarayın mazgalında görün, sadece bir sarayın avlusunun duvarında öt.

Birliğe dön, çünkü kutluluktur. İkiliği terk et, çünkü perişanlıktır.

Ağaç, sağlam bir zemine basmadıkça niyet meyvesi verebilir mi?

"Sevgilisinin Yanında Bir Başkasına Bakan ve O Yan Bakış Yüzünden Sevgilisinin Gözünden Düşen Bir Âşığın Hikâyesi"

Bir heves düşkünü yol başına varır. Nazlı nazlı yürüyen bir ayın on dördü görür.

Çemberi ayın etrafına hale olmuş, çarşafı ay ve güneşe çadır kurmuştu.

1535

Halhalının hareketi nağmeler söylemekte, saçları ardından misk salmaktaydı.

"Ey kendini beğenmiş" diye bağırdı. "Hızlı hızlı yürüme, elim ayağım kesildi.

Senin yüzünden çığlıklara kapıldım. Merhamet yoluna gel de feryadıma yetiş."

Genç güzel onun sevincini görüp onun heyecan ve feryadını işitince,

Onun sözleriyle bir gül gibi açıldı. Gonca benzeri dudaklarını açarak,

1540

"Şimdi peşimden kız kardeşim gelecek. Onun bir tel saçı benim gibi yüz tanesinden daha güzeldir.

Onun olduğu yerde güzellerin lafı bile olmaz. Onun olduğu yerde ben ve benim gibi yüzlercesi anılmaz.

Hocam, benim Tanrı vergisi güzelliğimin onuru ile gidip kız kardeşime öğrenci oldu."

Saf yürekli bu sözleri duyunca işin aslını unuttu.

Onun sözleriyle yanılgıya düştü, vefa gözünü ondan çevirdi.

1545

Yollara, patikalara çok bakındı. Uzak bir yol gördü, ancak yolda kimsecikler yoktu.

Tekrar konuşmaya, kızın önünde yalvarıp yakarmaya başladı.

O ay yüzlü, "Ey safsatacı" diye bağırdı: "Bu saçmalıktan vazgeçsen iyi olur.

Niyetin kıblesi birden fazla değil, o kıbleyi dileyen de ikircikli olmaz.

İsteğin şartı ikiliği terk etmek, irade yüzünü 'bir'e yöneltmektir.

1550

Sen yüzünü birden ikiye çevirmişsin, bu senin getirdiğin de yeni bir âdet!

Şaşı görenlerden zarar görmek daha ne kadar sürecek? Câmî sen kalp gözünü bunlara iyice kapa.

Eğer kalp gözünde şüphe çöpü yoksa, niçin yüzün iki âlemden 'tek'e dönük değil?

On Dokuzuncu Makale

"Şiir Saçıyla Tuzak Kurup Anlayanın da Anlamayanın da Eline Ayağına Dolaştıran Görgüsüzler Hakkında"

Ezel denizinde kerem dalgası koptu, kıyının eteğini baştan başa mücevher kapladı.

Şairlerin cevher sayılan yetenekleri onlara dikkatle baktı.

1555

Delinmeye lâyık olanları deldi, olmayanları da unutma perdesine gizledi.

O delinmiş inciden binlercesi bak âlemin kulağına küpe olmuş!

Yazık ki, mücevherden anlamayan, umut ve korku ipine boncuk dizen bu kesim,

Adına mücevher demiş iseler de, boncuk gibi eşeğin kuyruğuna bağlamışlar.

Şeref bakımından Zühre lik taslayan mücevher, o şereften eşeğe boncuk olma derecesine düşmüştür.

1560

Ey mücevherleri sayesinde bilgili kalbinden dizi dizi ilham gelen şair!

Kendi sanatının perdesini aç, kendi yeteneğinin değerini artır.

Devrânın dükkanında akıllı ol, pahalı malı ucuza satma.

Felek o yeteneği sana ucuza verdi ama, sen ederinden daha ucuza satma.

Açgözlülük ipliği ve laf argacıyla her alçağa daha ne kadar giysi dikeceksin?

1565

Ne zamana kadar kınayanların adını kerim takacaksın, ne zamana kadar sersemleri ağırbaşlı diye niteleyeceksin?

Yüz iğne batırsan da pintiliği yüzünden elinden bir damla bile kan akmayanın

Avucuna bağış denizi dersin, inci saçan deniz diye nitelersin.

Ayların, yılların mektebinde 'elif'in şeklini 'dal'dan ayırt edemeyene,

'Ezelin başlangıcını bilen' der, onu sonsuzun sonuna vâkıf sanırsın.

1570

Kedi hırlayınca korkusundan fare deliğine kaçana,

Yırtıcı arslandır, azametli kaplandır; hatta bunlardan daha cesurdur, dersin.

Nedir bütün bu yanlış düşünceler, bütün bu yarım yamalak âminler?

Bütün bunlar hırs ve açgözlülükten doğmuştur. Hırs ve açgözlülükten kim kurtulmuş ki?

Açgözlünün açlığı doymak bilmez, çünkü "tama'" harfleri, açgözlüdür.

1575

Açgözlülüğü sana tuzak yapan gece, kanaat sırtını yere getirir.

Yükünü matem bucağına vurur, birkaç boş laf edersin.

'Üstâd'ın anlamının derisini yüzer, Bağdat güzelini çırılçıplak soyarsın.

Atlas elbiseli güzelden atlasını çekip alır, ona çuldan bir giysi dikersin.

Kafiyen kusurlu ve şiirin uygunsuzdur. Vezninin hastalığı devasız bir derttir.

1580

Kalbin gibi siyah ve dar, eski bir hokka gibisin, rengini suratından almış siyah bir kağıt gibisin.

Kalemin şiirin gibi çok gevşek; yanlış imlâ ve bozuk hat ile,

Kambur sırtınla yazmaya yeltenir, şiirini murada erme vasıtası yaparsın.

Sabah sabah sarığına iliştirip makam sahiplerinin kapısına kadar koşarak gidersin.

O efendide öyle bir surat vardır ki, kimse onun yüzünü görmesin, kimse oturup onu beklemesin.

1585

Saatlerce bekledikten sonra, efendi, kendisinden daha iyi bir bineğe binip

Dışarı çıkınca ileri fırlayıp ayağını öper, yalvararak ona övgüler yağdırırsın.

Sarığından, içinde yüzlerce hırs ve açgözlülük yazısı bulunan manzum mektubunu çıkarırsın.

O mektup –yüz parça olsun- ona isyan ve kıyamet mektubunu hatırlatır.

Efendi, senin yüzünden budala damgası yememek için mektubu senden kerhen alır.

1590

O, senin istek dilinden kaçacak yer arıyor. Hırsın da açgözlülük dişlerini bilemiş...

Birinin övgüsü hakkında söylediğin boş sözlerin, su üzerindeki resim ve nefesteki düğüm gibidir.

Özellikle şiir yazmanı istememiş kişinin o boş övgüne ücret ödemesi, boşunadır.

Hayret! Övünerek yaptığın bir işin ücretini yine umutla bekliyorsun.

Dünya senin çiğ tamahından yandı yakıldı; ısrarın yüzünden halk canından bezdi.

1595

İnatlığı bırak da fazla üsteleme. Bir an olsun kuruntundan kurtul.

Efendi senin övgün yüzünden aşırı üzgün, sen ise ona nedimlik yapayım derken gevezelik ediyorsun.

Sen onun huzuruna sevinçle çıkmışsın, hâlbuki o, huzuruna çıkmana kızmış.

Öfkesini senden almak için fırsat kollamaya koyulmuş.

"Şair Lâgarî'nin,[166] Şişmanlığı Yüzünden Rahatlık Giysisinin Kendisine Dar Geldiği Bir Sultanı Övme Hikâyesi"

Şairlik sofrasında şişmanlamış birinin şairliği, kendisine Lâgarî adını takmıştır.

1600

Lâgarî, güzel ve akıcı bir şiirle, şişman bir devletliyi över.
Şişman devletli, Lâgarî'nin övgüsünü duyunca, burnuna bir çıkar kokusu gelir.
Devletliyi süs ve hile dolu şiiriyle şeytanın lâhavleden ürkmesi gibi ürkütür.
Devletli, o zarar dolu meclisten kalkıp görkemli köşküne doğru yola koyulur.
Şişmanlığı yüzünden nefesi daralınca, yolda uzun süre dinlenir.

1605

Övgü şairi Lâgarî, "Ey devletli" der, "şişmanlığın sana acı çektiriyor."
Devletli bu nükteyle gül gibi açılır. Yüz parça olan gönlüyle gülüp şöyle der:
"Herkesin acısı yiyip içmekten ise de, benim şimdiki acım, Lâgarî'dendir.
Lâgarî benim şişmanlığıma el attı, beni yüz mihnet ve acının avucuna itti."

166 Lâgarî: (lâgar: zayıf, ince; lâgarî: zayıflık) İranlı bir şairin lakabıdır.

Senin canın, ey Câmî, içinde zayıftır; hırsın canından daha semizdir.

1610

O şişmanlık ve zayıflıktan uzak değerli bir ömür sürüyorsun.

Yirminci Makale

"Sevgili Oğluma, Çocukluk Bahçesinde Güzel Ahlak Sebzesiyle Beslenmesi, Gençlik Meydanında Olgun Bir Şekilde İbadette Bulunması İçin Nasihatte Bulunma Hakkında"

Ey umut gecemin hilâli, baht gözüm güzel yüzüne rehindir.

Hilâl, her otuz günün ardından çıkar. Senin görünmense, altmış yıl sonra.

Sayıca dörttür yaşın; dördün kırk olsun, kırkın olsun dört kırk.

Her kırkın bir çile olsun ki, ilim ve hâlde kemâl derecesinde seyredesin.

1615

Adın vefa Mısır'ının Yusuf'u oldu; lakabın da devlet ve dinin ışığı (Ziyaüddin) olsun.

Bu nakışlı mektubu hikmet yazan kalem ile sana yazıyorum.

Şimdi öğütten anlayacak yaşta değilsin, fakat anlayacak çağa geldiğinde kullanırsın.

Yüzünde sakal çıkmadıkça evden dışarıya adımını atma.
Ayağını kendin zincirle, kendi evinde mahpus ol.

1620

Hiçbir zaman ailenin sohbetini bırakıp elin kapısına gitme.
Elle görüşmek hayırlı değildir, özellikle yaşı senden büyük ise.
Seni okula gönderirler, alfabeyi yanı başına koyarlarsa,
Okulda her terbiyesizin yanına oturma, herkesten uzakta dur ve yalnız otur.
'Elif'in kendisi eğri boylu değildir ama baksana 'lâmelif'te nasıl bükülmüş!

1625

Kendi kitabını önüne koyduğun an, parmağını elif gibi kitaptan ayırma.
Utancından başını 'dal' gibi önüne eğ, gözünü 'sad' gibi kitaba dik.
Bazen ona, bazen buna gülerek dişlerini 'sin' gibi gösterme.
Saçma fikir yüzünden kalbini kırma, konuşurken 'mim' gibi ketum ol.
Her söylenen boş söze kulak asma ki, kulak çekmenin acısını tatmayasın.

1630

Öğretmenin dersini iyi anla ki okulun trampeti olmayasın.
Öğretmenin tokadı erdem bağışlasa da, kendine tokat attırmaman daha iyi olur.

Kurân'a geçtiğin zaman o sofradan her günün rızkını yemelisin.

Rahle gibi beline birkaç düğüm at, Mushaf'ın güzelini yanı başına oturt.

Onun mübarek yüzündeki benleri seyrederken kendinden geç.

1635

Kurân'dan kendi ipine mücevher olarak ne dizersen, dil ile tekrar ederek kendine mâl et.

Küçük çocuğun kalbine yazılmış bir harfi, unutkanlık çakısı kazıyamaz.[167]

Sen Kurân'ı koruma hakkını yerine getirirsen, Hakk'ın koruması da içindeki dertleri siler.

Ara sıra da eline kalem al, hat ülkesine doğru yönel.

Olgunluk kazanma yolunda bu karışın ıslaklığıyla usanç tozunu bastır.

1640

Her çeşit yazıyı güzel yazmaya çalış, ama hattat olacak kadar da değil.

Her bir sanatın mücevherinden kendi avucunu boş bırakma.

Şiir ayrı bir sanat olsa da, şiirde birazcık ayıp vardır.

Şiirin kusuru ortasında açığa çıkar; ustalar da ona kalem çekerler.

167 Hadis: "Küçük yaşta ilim öğrenmek taşa resim işlemek gibidir. Büyük yaşta ilim öğrenmek ise suya yazı yazmak gibidir."

Ara sıra şiir yazma sevdasına düşersen, benim gibi şiiri meslek edinmemeye çalış.

1645

Her nefes, değeri nitelik ve nicelikten daha çok olan kıymetli bir mücevherdir.

Bu mücevheri bedava elden çıkarma, bilhassa alçakları överek.

Kendine bu işin zahmetini çektirme. İlim yolunda çile çekmen daha iyidir.

İlim, bütün sanatların baş tacıdır; ilim, bütün kapıları açar.

İlim yolunda kemerini sıkıca bağla, diğer uğraşılara da fazla eğilme.

1650

Ben sana ilim hakkında daha ne söyleyeyim? Bilgi geldiğinde, sana ne yapacağını söyler.

İlim çoktur, fakat ömrün kısadır. Sen gerekli olanı meslek edin.

Gerekli olanları öğrendiğin zaman kalbini onarmaya bakman iyi olur.

Kalbin onarımı, kalbi su ve balçığın keşmekeşinden çıkarmandır.

Ayaklarını eteğine, başını yakana çekmen; bedenini şehadete, ruhunu gaibe vermendir.

1655

Tanrı'yı hatırlamayı aklına sırdaş edin ve O'ndan başka her şeyi unut.

"Akıllı Bir Mürşid ile Unutkan Bir Müridin Hikâyesi"

Dünyadan el etek çekmiş bön bir mürid gelip bir mürşidin öğrencisi olur.

Henüz yerini bile ısıtmadan o huzur veren meclisten çekip gider.

Mürşid, "Acelen ne? Cebrail'in nefesinden bu şeytanca nefret niye?" diye çıkışır.

"Kaza" der, "benim aklımı perdeledi. Çok önemli bir şey unuttum."

1660

"Şimdi o yitiğimi bulmak için her yere, her yana gideceğim."

"Ey heves düşkünü!" diye kükrer mürşid: "İki âlemde de ancak bir şey vardır ki,

O unutulmaya lâyık değildir. O konuşmanın da, susmanın da kıblesidir.

Bütün ufuklar kucağında olsa, o şeyi yine unutursun sen.

Senin bilginin sonu, gafillik; ömrün boyunca kazandığın, kazançsızlıktır.

1665

Eğer o şeyi, mutsuz gönlünü sevindiren şeyi hatırlarsan,

De ki, iki âlem de unutulsun, dudak onların adlarını anmasın."

Ey Câmî, kendini bu meşgaleden kurtar, O olmayan her şeyi unut.

Çünkü senin kaderin suskunluk ve sonun unutulup gitmektir.

Sözün ve Kitabın Sonu

Kalem, "kalem kurudu"[168] sözü gereğince, bu güzel yazıyı yazmayı bitirdi.

1670

Dua için Ümmü'l-kitâb'ın[169] dudağından Allah seni suvarsın, sözü dile geldi.

Cebrail, "âmin" dedi, yüce gök Ülker tespihini çözdü.

O tespihin incilerini ayağına saçtı, onun siyah mürekkepli ucuna saçtı.

"Senin bu temiz feyzinden dolayı Tanrı, toprak seccadesine oturanların mükâfatını versin" dedi.

Bu kitap İsa'nın Şifanamesi'nin nakşı ya da Mani'nin[170] kaleminin resmidir.

---

168 "kalem kurudu" (ceffu'l-kalem): Bu cümleyle anlatılmak istenen, kalemin kıyamete kadar kulların işlediği amel ve fiilleri yazıp kıyametin kopmasıyla görevini tamamlamasıdır (Şem'î, 236[a]).

169 Ümmü'l-kitâb: Kur'ân-ı kerîm; Levh-i mahfûz, akl-ı evvel.

170 Mani: Maniheizm adı verilen dinin kurucusu; klasik şiirde daha çok resim sanatındaki ustalık ve ünüyle anılan ressam.

1675

Naz bahçesinden gelmiş bir gonca ya da sır bahçesinden[171] bir güldür.

Akıllılık defterine söz yazan, divanelik mayasını yenileyen,

Safa sarayının kapısını açan, vefa dalının gülüne hoş kokular verendir.

Onun Matla'u'l-envâr'ı,[172] mutluluk sabahı, Mahzenü'l-esrâr'ı,[173] onun edep yakasıdır.

Herkes bu kitaptan yararlansın diye sözlerin nazmı pek sanatlı değildir.

1680

Anlamlarındaki sır, pek o kadar ince değildir; bu kitapta derin fikir bulunmaz.

Ondaki derin söz ve açık anlam, berrak suya ve mücevherlere benzer.

Su çerçöpten arınmış olduğu için, içindeki inci ve cevhere perde olamaz.

Onun sırlarının güzeli, üzerine harf ve sözden garip bir elbise giymiştir.

Onun siyah renkli cibinlik bağlanmış harfleri sanki çadırların kara gözlü güzelidir.

171 Sır bahçesi (gülşen-i râz): Mahmûd-i Şebüsterî'nin Gülşen-i râz adlı Türkçe tercümesi de olan meşhur mesnevisi.

172 Matla'u'l-envâr (nurların doğuş yeri): Emîr Husrev-i Dihlevî'nin bir mesnevisi.

173 Mahzenü'l-esrâr (sırlar mahzeni): Genceli Nizamî'nin Türkçe çevirisi de yayınlanmış mesnevisi.

1685

Kalemin süsleyicisi kitabı bezeyince benden kendisine bir ad koymamı istedi.

Ben de ona, Tuhfetü'l-ahrâr adını verdim, onu Ahrâr'a hediye olarak gönderdim.

Sağduyusu olanın gözünde, her yaprağı bir gül bahçesi;

Ondaki satırlar, mutluluk gülleri ve sevinç nihalleriyle dolu düzgün çimenlerdir.

Satırlarının cetvelleri, altın ırmaktır. Onun çevresindeki taze yeşillik lacivert renklidir.

1690

Ciltçi bu kitabı ciltlemek isteyince, Süheyl yıldızı muhabbeti sebebiyle onun derisine kendi renklerini verdi.

Çoban Yıldızı hoş sesli çalgısından dolayı onun şirazesine ibrişim teli taktı.

Değerli ayetlerin heykelidir bu, Câmî'nin koruyucu sığınağıdır bu.

Ey Tanrım, kereminle bu kitabı her eğri kalemin afetinden koru.

Onun kaleminin karanlığını kötü niyetlinin parmağı gibi bu nurlu sözden uzak tut.

1695

Çünkü kalemin ucunu zehirli iğne gibi sivriltip, bu iğneyle kitabın gönlünü yaralar.

İlim şehrinden dışarı olan onun hattı, hata serhaddine rehber olmuştur.

Onun takti üzere yazısı kuralınca değildir. Kazıp düzeltmekle de başa çıkmaz.

Ucu keskin kalemi kılıç yaparak güzelim yazının bağını keser.

Onun kalemi zalimin sopasından daha kötüdür; vezni öldürür ve kafiyeyi bozar.

1700

Açık yazılması gereken harfin gözü, yazarken onun yüzünden kapanır.

Heves kalemiyle bir harf yazdığında, sinek gibi noktayı yerli yerine koymaz.

Bazen garn'ın benini onun yüzü üzerine yazar. Bazen 'sîm' (gümüş) onun eliyle 'sitem' olur.

Dahası, "mürîd", "mürted" (dininden dönen kişi), "Zıdd" (ters), onun yazdığı yerde "sad" (yüz) olur.

Daha ne kadar anlatıp duracağız, daha ne kadar şikâyet yağmasına şükredeceğiz?

Allah'a şükür bu iplik de sona erdi. Bu hırkanın yaması da eteğe geldi.

"Kitap tamamlandı" sözü, bu hitabın sonuna tamamlayıcı kayıt olarak mühür bastı.

Bu Tuhfe Hicri 886 (1481) yılının Ramazan ayında tamamlandı.